

Faunabeheerplan jachtsoorten Zuid-Holland 2017 – 2023

Faunabeheereenheid Zuid-Holland
mei 2017
Den Haag

Samenvatting

Anders dan de Flora- en faunawet (Ffw) eist de per 1 januari 2017 van kracht geworden Wet natuurbescherming (Wn) dat alle jacht, beheer en schadebestrijding ten aanzien van beschermde diersoorten wordt uitgevoerd volgens een faunabeheerplan. Naast de landelijke wettelijke regeling is provinciale regelgeving tot stand gekomen. Dit faunabeheerplan van de Faunabeheereenheid Zuid-Holland (de FBE) behandelt de vijf soorten waarop de jacht wordt geopend: houtduif, konijn, wilde eend, fazant en haas.

Het idee achter de vernieuwde regels is duidelijk: zoveel als mogelijk inzichtelijk maken. Er zijn nieuwe eisen gesteld aan registratie en evaluatie van ingrepen en schades en aan de te leveren populatiegegevens waarvoor niet alle benodigde gegevens voorhanden zijn. Voor zover dit met letters en cijfers samenvatten van natuur, ingrepen en schades mogelijk en haalbaar is, zal de FBE de monitoring in de toekomst verbeteren.

Het wettelijke- en beleidskader wordt uitgebreid besproken. Dit ook om de moeilijk toegankelijke nieuwe regelgeving voor de uitvoerders inzichtelijk te maken. De wettelijke status van de vijf soorten is in grote lijnen niet gewijzigd: Ze kunnen worden bejaagd in de geopende jachtperiode en daarnaast kunnen houtduif en konijn jaarrond worden bestreden ter voorkoming van schade op basis van de landelijke vrijstelling. Ten behoeve van bestrijding van schade die niet onder de landelijke vrijstelling valt, kunnen GS een ontheffing afgeven.

Na een beschrijving van de biologische aspecten, de verspreiding en aantalontwikkeling worden de verschillende vormen van schade die de jachtsoorten aanrichten, behandeld. Daarbij wordt aangegeven of deze schades in Nederland en Zuid-Holland zijn opgetreden en of ze in de toekomst dreigen op te treden.

Vervolgens worden de in de praktijk toegepaste jachtvormen besproken en de mogelijke middelen en maatregelen ter voorkoming van schade. De jacht is de eerste (en vaak belangrijkste) opstap naar het beperken van schade. De jachthouders hebben, naast het in stand houden van de bejaagbare soorten, ook de taak de schades die deze soorten kunnen veroorzaken, te beperken.

In de voorgaande jaren zijn de vijf soorten bejaagd en bestreden ter voorkoming van schade. Dit uitgevoerde beheer en de beheergegevens die beschikbaar zijn worden beschreven en geëvalueerd. Er wordt vervolgens voorgesteld om dit beheer voort te zetten. Duurzaam beheer (het blijvend verlagen van de stand) is in het verleden niet uitgevoerd en wordt ook niet voorgesteld.

Er wordt per soort een inschatting gegeven van de mate waarin jacht en schadebestrijding inwerkt op de staat van instandhouding. Alle jachtsoorten komen in aanzienlijke aantallen in ons land en in Zuid-Holland voor en zullen hier ook blijven voorkomen. Deze soorten zijn de laatste tientallen jaren echter in aantal afgenomen door ontwikkelingen als schaalvergroting in de agrarische sector en intensievere benutting van het land waaronder het economisch benutten van overhoekjes en ruigten. Maar ook intensivering van het wegverkeer, maaibeleid van bermen, beheer van grondwaterstand, predatie en dergelijke, werken deze afname in de hand. Daarnaast verplaatsen soorten zich meer naar door mensen bewoonde delen van het land. Houtduif, wilde eend en konijn komen intussen veel in stedelijk gebied voor. Ziekten kunnen invloed hebben op de stand, wat met name bij konijn en haas speelt.

Voor de fazant wordt de stand negatief beïnvloed door een teruglopende geschiktheid van het landschap. De invloed van de (effectieve) schadebestrijding op de stand is marginaal. De soorten worden slechts bejaagd, voor zover de aantallen dieren in het veld dit kunnen dragen. Dit ligt opgesloten in de wettelijke taak van de jachthouder: het handhaven van een redelijke wildstand.

Tenslotte wordt de uitvoering en de monitoring beschreven. De FBE sluit aan bij de wettelijke en provinciale regelgeving door de wildbeheereenheid (WBE) en de jachthouders die zijn aangesloten bij de WBE, een centrale rol te geven.

Foto's op voorblad: Houtduif – FBEZH; konijn, wilde eend, fazant, haas door M. Migo

Inhoud

1. INLEIDING.....	4
1.1 ALGEMEEN	4
1.2 WETENSCHAPPELIJK ADVIES, VOORLEGGING AAN WBE'S EN VASTSTELLING	4
1.3 FAUNABEHEERENHEID ZUID-HOLLAND	4
1.4 WERKINGSGBIED FAUNABEHEERPLAN	5
2. WETTELIJK KADER EN BELEIDSKADER.....	6
2.1 ALGEMEEN	6
2.2 VERBODEN EN AFWIJKINGEN.....	6
2.3 FAUNABEHEERPLAN	8
2.4 BEHEER.....	8
2.5 SCHADEBESTRIJDING HOUTDUIF EN KONIJN	8
2.6 SCHADEBESTRIJDING WILDE EEND, FAZANT EN HAAS.....	9
2.7 GOEDKEURING FAUNABEHEERPLAN VOOR SCHADEBESTRIJDING	10
2.8 UITOEFENING VAN DE JACHT	11
2.9 MIDDELEN EN METHODEN	13
2.10 VERLEENDE ONTHEFFINGEN ONDER DE FFW.....	16
3. HOUTDUIF	16
3.1 ALGEMEEN	16
3.2 VERSPREIDING EN AANTALONTWIKKELING	17
4. KONIJN	24
4.1 ALGEMEEN	24
4.2 VERSPREIDING EN AANTALONTWIKKELING	25
5. WILDE EEND	29
5.1 ALGEMEEN	29
5.2 VERSPREIDING EN AANTALONTWIKKELING	32
6. FAZANT	40
6.1 ALGEMEEN	40
6.2 VERSPREIDING EN AANTALONTWIKKELING	42
7. HAAS.....	47
7.1 ALGEMEEN	47
7.2 VERSPREIDING EN AANTALONTWIKKELING	49
8. SCHADE.....	52
8.1 SCHADE AAN LANDBOUWGEWASSEN ALGEMEEN	52
8.2 SCHADE DOOR DE HOUTDUIF	53
8.3 SCHADE DOOR HET KONIJN.....	55
8.4 SCHADE DOOR DE WILDE EEND	57
8.5 SCHADE DOOR DE FAZANT	58
8.6 SCHADE DOOR DE HAAS	59
9. DE JACHTPRAKTIJK.....	60
9.1 JACHTSOORTEN.....	60
9.2 JACHT OP WILD DAT ZICH VAN DE JAGER VERWIJDEERT: JACHT VOOR DE VOET	61
9.3 JACHT MET EEN GROEP JAGERS EN DRIJVERS: DRIJFJACHT.....	61
9.4 JACHT OP HET KONIJN	62
9.5 JACHT OP VLIEGEND OF AANVLIEGEND WILD	63
9.6 ANDERE JACHTMETHODEN.....	63

10.	MIDDELEN EN MAATREGELEN TER VOORKOMING VAN SCHADE	64
11.	JACHT EN SCHADEBESTRIJDING HOUTDUIF	66
11.1	UITGEVOERDE JACHT EN SCHADEBESTRIJDING 2011-2016	66
11.2	JACHT EN SCHADEBESTRIJDING 2017-2023	67
12.	JACHT EN SCHADEBESTRIJDING KONIJN	68
12.1	UITGEVOERDE JACHT EN SCHADEBESTRIJDING 2011 - 2016.....	68
12.2	JACHT EN SCHADEBESTRIJDING 2017 - 2023.....	72
13.	JACHT EN SCHADEBESTRIJDING WILDE EEND	73
13.1	UITGEVOERDE JACHT EN SCHADEBESTRIJDING 2011 – 2016.....	73
13.2	JACHT EN SCHADEBESTRIJDING 2017 - 2023.....	75
14.	JACHT EN SCHADEBESTRIJDING HAAS EN FAZANT	76
14.1	UITGEVOERDE JACHT EN SCHADEBESTRIJDING 2011 – 2016.....	76
14.2	JACHT EN SCHADEBESTRIJDING 2017 – 2023.....	82
15.	STAAT VAN INSTANDHOUDING	83
15.1	ALGEMEEN	83
15.2	HOUTDUIF	84
15.3	KONIJN.....	85
15.4	WILDE EEND	88
15.5	FAZANT	89
15.6	HAAS	90
16.	ORGANISATIE UITVOERING	92
16.1	CENTRALE ROL WILDBEHEERENHEID	92
16.2	UITVOERING VAN DE JACHT.....	93
16.3	UITVOERING VAN DE VRIJSTELLING.....	93
16.4	UITVOERING VAN DE ONTHEFFINGEN	94
17.	MONITORING	95
	LITERATUUR.....	96

1. Inleiding

1.1 Algemeen

In de Wet natuurbescherming zijn vijf diersoorten aangewezen als wild: houtduif, wilde eend, fazant, haas en konijn. Onder deze wet, die op 1 januari 2017 van kracht werd, worden jacht, duurzaam beheer van populaties en schadebestrijding uitgevoerd volgens het faunabeheerplan. Dit faunabeheerplan van de Stichting Faunabeheereenheid Zuid-Holland (de FBE) bevat een omschrijving van de jacht op deze soorten en van de schadebestrijding die de FBE in de periode 2017-2023 nodig acht ter bescherming van verschillende in de wet genoemde belangen binnen het gehele werkgebied van de FBE.

Voor wilde eend, fazant, haas en konijn zijn op het ogenblik faunabeheerplannen van kracht die onder de Flora- en faunawet (Ffw) zijn opgesteld¹. Onder de Ffw was de uitvoering van de jacht geen verplicht onderdeel van het faunabeheerplan. Het uitgangspunt van de plannen is wel dat schade in de eerste plaats wordt voorkomen door de jacht. Voor wilde eend, fazant en haas is daarnaast incidenteel verjagend afschot nodig – toegestaan in een ontheffing - ter bescherming van diverse gewassen buiten de geopende jachtperiode. Voor het konijn is, ter bescherming van de volksgezondheid en openbare veiligheid en ter voorkoming van schade op industrieterreinen, sportvelden en begraafplaatsen, plaatselijke aanvullende bestrijding nodig op ontheffing. Het konijn kan daarnaast op basis van de landelijke vrijstelling, jaarrond worden bestreden ter bescherming van gewassen. Een beschrijving van de uitvoering van deze vrijstelling was onder de Ffw geen verplicht onderdeel van het faunabeheerplan, onder de Wn is dit wel het geval. Voor de houtduif is op het ogenblik geen faunabeheerplan van kracht. Schade aangericht door de houtduif kan afdoende worden voorkomen door de jacht en optreden op basis van de landelijke vrijstelling, die beide geen onderdeel behoeften te zijn van een faunabeheerplan.

In dit faunabeheerplan voor de jachtsoorten (houtduif, wilde eend, fazant, haas en konijn) wordt voorgesteld het in de afgelopen jaren uitgevoerde beheer voort te zetten. Net als onder de Ffw zijn alle vijf de soorten aangewezen als wild en geldt voor de houtduif en het konijn een landelijke vrijstelling. De uitvoering van de jacht en de schadebestrijding op vrijstelling en ontheffing maken onderdeel uit van dit plan. In dit faunabeheerplan wordt niet voorgesteld de stand van de jachtsoorten blijvend te verlagen door middel van duurzaam beheer.

1.2 Wetenschappelijk advies, voorlegging aan WBE's en vaststelling

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 3.2 lid 7 van de Verordening uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland is bij het tot stand komen van dit faunabeheerplan een wetenschapper betrokken. De FBE heeft een concept van dit faunabeheerplan voor nader advies voorgelegd aan Sovon Vogelonderzoek Nederland en aan de Zoogdiervereniging. Hun advies is verwerkt in het definitieve plan.

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 3.12 lid 6 van de Wet natuurbescherming is dit faunabeheerplan aan de in Zuid-Holland werkzame wilbbeheereenheden voorgelegd.

Aansluitend heeft het bestuur van de FBE dit faunabeheerplan op 19 mei 2017 vastgesteld en daarna aangeboden aan Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland ter goedkeuring voor een periode van zes jaar.

1.3 Faunabeheereenheid Zuid-Holland

Op 7 februari 2003 is de Stichting Faunabeheereenheid Zuid-Holland (de FBE) opgericht. Een faunabeheereenheid is een organisatie van jachthouders waarin sinds de invoering van de Wet natuurbescherming (in 2017) ook maatschappelijke organisaties die het doel behartigen van een duurzaam beheer van populaties van in het wild levende dieren, zijn vertegenwoordigd (art.3.12 Wn).

¹ Deze plannen zullen “vervallen” met het inwerking treden van dit faunabeheerplan.

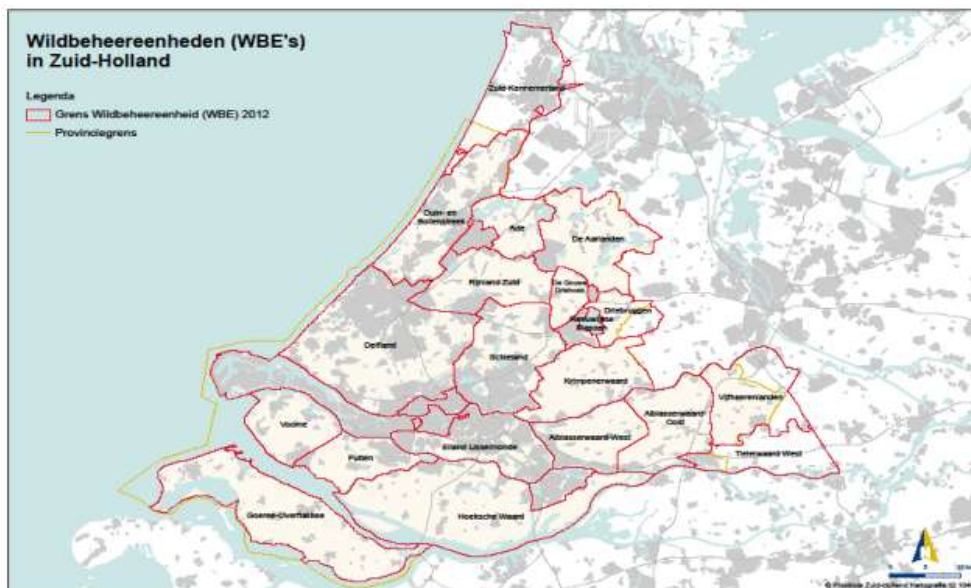
Het bestuur van de FBE bestaat op het ogenblik uit:

- Een vertegenwoordiger namens de Federatie Particulier Grondbezit;
- Een vertegenwoordiger namens Natuurmonumenten en Zuid-Hollands Landschap;
- Een vertegenwoordiger namens LTO Noord;
- Een vertegenwoordiger namens de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging en de Nederlandse Organisatie voor Jacht en Grondbeheer;
- Een vertegenwoordiger namens de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren en de Vereniging Boerennatuur Zuid-Holland;
- Een onafhankelijk voorzitter.

Het jachthouderschap is verbonden met de eigendom van de grond (art. 3.23 Wn): De eigenaar of (erf)pachter of vruchtgebruiker is jachthouder; het jachtrecht kan worden verhuurd, de huurder wordt dan jachthouder. De jachthouder heeft het recht om in de geopende jachtijd te jagen op de vijf wildsoorten. Naast het recht om te jagen op de wildsoorten voeren jachthouders het faunabeheerplan uit o.a. ter voorkoming van schade aangericht door in het wild levende dieren. Jachthouders c.q. grondeigenaren zullen eigen schade willen voorkomen en zijn verder verplicht om ook rekening te houden met de belangen van derden. Ze kunnen civielrechtelijk worden aangesproken².

1.4 Werkingsgebied faunabeheerplan

Het werkgebied van de Faunabeheereenheid is de gehele provincie Zuid-Holland. Afbeelding 1 geeft de ligging van het werkgebied en de ligging van de wildbeheereenheden (in 2016) binnen het werkgebied, weer. Dit faunabeheerplan geldt voor het gehele werkgebied van de FBE. Vanwege de verplichting die de Verordening stelt dat het werkgebied van een WBE minstens een oppervlakte heeft van 5.000 hectare in de provincie Zuid-Holland, zijn de grenzen van sommige WBE's begin 2017 aangepast. Ook enkele steden die nog niet in een werkgebied waren opgenomen, zijn bij WBE's ondergebracht. Eind 2016 zijn de WBE's Reeuwijkse Plassen, Driebruggen en De Gouwe Driehoek gefuseerd. De naam van de nieuwe WBE is WBE Reeuwijk en omstreken. Een kaart met de nieuwe ligging van de WBE's wordt op het ogenblik (mei 2017) gemaakt. De nieuwe kaart zal op de website van de FBE (www.fbezh.nl) worden geplaatst.

Afbeelding 1: Werkgebied FBE en werkingsgebied Faunabeheerplan

² (Groot Bruinderink, Spek, van Schooten, Wamelink, & Lammertsma, 2004).

2. Wettelijk kader en beleidskader

2.1 Algemeen

De bescherming van dieren is vanaf 2002 geregeld in de Flora- en faunawet (Ffw). Op 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming (Wn) in werking getreden. Deze wet vervangt de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet. Dit faunabeheerplan wordt van kracht onder de Wn. Bij de Wn hoort één Algemene Maatregel van Bestuur: het Besluit natuurbescherming (Bn) en één ministeriele regeling: de Regeling natuurbescherming (Rn). De Wn legt de meeste taken en verantwoordelijkheden bij de provincies. Provinciale Staten van Zuid-Holland (verder: PS) hebben de Verordening uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland (verder: de Verordening) vastgesteld. Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland (verder: GS) hebben de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming (verder: de Beleidsregel) vastgesteld.

2.2 Verboden en afwijkingen

Hoofdstuk 3 van de Wn gaat over de bescherming van plant- en diersoorten. Er zijn drie verschillende beschermingsregimes opgenomen in de eerste drie paragrafen van hoofdstuk 3. Een beschermingsregime voor vogels – waaronder houtduif, wilde eend en fazant - van de Vogelrichtlijn, een beschermingsregime voor soorten van de Habitatrichtlijn, het verdrag van Bern en het verdrag van Bonn en een beschermingsregime voor andere soorten. Dit laatste regime geldt voor de in artikel 3.10 lid 1 bepaalde soorten, waaronder konijn en haas. Het vloeit niet voort uit Europese verplichtingen en is minder strikt dan de andere twee regimes. De verboden die gelden t.a.v. houtduif, wilde eend en fazant en regels voor afwijking van deze verboden zijn opgenomen in § 3.1 Wn. De verboden en regels voor afwijking voor konijn en haas staan in § 3.3 Wn.

Voor beide regimes geldt dat afwijken alleen kan indien dit nodig is vanwege limitatief in de wet opgesomde redenen en onder voorwaarden. GS kunnen ontheffing verlenen voor afwijking (respectievelijk art. 3.3 lid 1 en art. 3.10 lid 2 juncto art. 3.8 lid 1) of PS kunnen bij verordening vrijstelling verlenen (respectievelijk art. 3.3 lid 2 en art. 3.10 lid 2 juncto art. 3.8 lid 2).

Verboden houtduif, wilde eend en fazant

1. Houtduif, wilde eend en fazant mogen niet opzettelijk worden gedood of gevangen (art. 3.1 lid 1 Wn);
2. Nesten, rustplaatsen en eieren mogen niet opzettelijk worden vernield of beschadigd of nesten mogen niet worden weggenomen (art. 3.1 lid 2 Wn);
3. Eieren mogen niet worden geraapt of onder zich worden gehouden (art. 3.1 lid 3 Wn);
4. De vogels mogen niet opzettelijk worden gestoord tenzij de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding (art 3.1 lid 4 en 5 Wn).

Van deze verboden kan worden afgeweken onder de volgende voorwaarden

1. Er bestaat geen andere bevredigende oplossing (art. 3.3 lid 4 onder a Wn).
2. De afwijking is nodig vanwege onder andere een of meer van de volgende redenen:
 - a. in het belang van de volksgezondheid of openbare veiligheid (art. 3.3 lid 4 onder b, 1° Wn);
 - b. in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer (art. 3.3 lid 4 onder b, 2° Wn);
 - c. ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren (art. 3.3 lid 4 onder b, 3° Wn);
 - d. ter bescherming van flora en fauna (art. 3.3 lid 4 onder b, 4° Wn).
3. De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding (art. 3.3 lid 4 onder c Wn).

Overige verboden t.a.v. houtduif, wilde eend en fazant

- Het is verboden houtduif, wilde eend en fazant, dood of levend, of makkelijk herkenbare delen van deze vogels of uit deze vogels verkregen producten, te verkopen, te vervoeren voor verkoop, onder zich te hebben voor verkoop of ten verkoop aan te bieden (art. 3.2 lid 1 Wn).
- De minister kan onder voorwaarden vrijstelling of ontheffing verlenen van dit verbod (art. 3.3 lid 3 onder a Wn). De minister heeft vrijstelling verleend ten aanzien van dode houtduiven, wilde eenden en fazanten en producten van deze vogels indien de vogels zijn verkregen door middel van jacht, beheer en schadebestrijding overeenkomstig de Wn (3.16 lid 1 en 2 Rn).
- Het is verboden, anders dan voor verkoop, vogels of makkelijk herkenbare delen van houtduif, fazant en wilde eend of uit deze vogels verkregen producten, onder zich te hebben of te vervoeren tenzij de vogels, delen of producten aantoonbaar overeenkomstig het bepaalde bij of krachtens de Wn zijn gedood of gevangen, onderscheidenlijk verkregen. (art. 3.2 lid 6 Wn).
- GS en PS kunnen onder voorwaarden respectievelijk ontheffing en vrijstelling verlenen van dit verbod (art. 3.3 lid 1 en 2). In artikel 1.4 lid Bn is geregeld dat deze bevoegdheden van GS en PS bij de minister berusten voor wat betreft het vervoeren van zieke of gewonde dieren in een dierenambulance en wat betreft het zich toe-eigenen en onder zich hebben van dode uit het wild afkomstige dieren met het oog op het prepareren van deze dieren. De minister heeft in artikel 3.17 Rn onder voorwaarden vrijstelling verleend van het verbod aan eenieder voor het vervoeren met een dierenambulance. De minister heeft in artikel 3.18 Rn onder voorwaarden vrijstelling verleend van het verbod aan eenieder voor het onder zich hebben en vervoeren met het oog op preparatie en voor het onder zich hebben van een geprepareerd dier.
- Het is verboden houtduif, wilde eend en fazant te prepareren (art. 3.38 lid 1 onder a Wn juncto art. 3.26 lid 1 Bn).
- Dit verbod geldt niet voor degene die binnen drie dagen gegevens doorgeeft aan de minister en de geprepareerde vogels voorziet van een merkteken (art. 3.40 Wn juncto art. 3.26 lid 2 Bn).
- In 3.34 lid 1 Wn is bepaald dat houtduif, wilde eend en fazant niet mogen worden uitgezet. PS (vrijstelling) en GS (ontheffing) kunnen afwijkingen van dit verbod toestaan (artikel 3.34 lid 3). Hier zijn verder geen voorwaarden aan gesteld.

Verboden konijn en haas

1. Konijn en haas mogen niet opzettelijk worden gedood of gevangen (art.3.10 lid 1 onder a);
2. Vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen mogen niet opzettelijk worden beschadigd of vernield (art. 3.10 lid 1 onder b).

Van deze verboden kan worden afgeweken onder de volgende voorwaarden

1. De afwijking is nodig vanwege onder andere een of meer van de volgende redenen:
 - a. in het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats (art. 3.10 lid 2 juncto 3.8 lid 5 b/1°);
 - b. ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom art. 3.10 lid 2 juncto 3.8 lid 5 b/2°);
 - c. in het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten (art. 3.10 lid 2 juncto 3.8 lid 5 b/3°);
 - d. ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen (art. 3.10 lid 2 onder b);

- e. ter voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren (art. 3.10 lid 2 onder d);
 - f. in het algemeen belang (art. 3.10 lid 2 onder h).
2. Er bestaat geen andere bevredigende oplossing (art. 3.10 lid 2 juncto art. 3.8 lid 5/a).
 3. Er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populatie in haar natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan (art. 3.10 lid 2 juncto art. 3.8 lid 5/c).

Overige verboden t.a.v. konijn en haas

- In de wet is geen algemeen handels- en vervoersverbod opgenomen voor konijn en haas. In artikel 3.25 van het Besluit natuurbescherming (Bn) is wel (op basis van art. 3.38 van de wet) een verbod opgenomen om haas en konijn onder zich te hebben of te verhandelen. In artikel 3.22 van de Regeling natuurbescherming (Rn) is een vrijstelling opgenomen van dit verbod voor rechtmatig verkregen hazen en konijnen, voor vervoer ten behoeve van opvang en voor gestorven dieren en voor dieren die kennelijk in het wild zijn gestorven buiten schuld en medeweten van degene die zich het dier heeft toegeëigend.
- In 3.34 lid 1 Wn is bepaald dat konijnen en hazen niet mogen worden uitgezet. PS (vrijstelling) en GS (onthefing) kunnen afwijkingen van dit verbod toestaan (artikel 3.34 lid 3). Hier zijn verder geen voorwaarden aan gesteld.

2.3 Faunabeheerplan

Volgens artikel 3.12 lid 1 Wn geschieden overeenkomstig het faunabeheerplan opgesteld door de in het gebied werkzame faunabeheereenheid:

- het duurzaam beheer van in het wild levende populaties,
- de bestrijding van schadeveroorzakende dieren door grondgebruikers en
- de uitoefening van de jacht.
- Artikel 3.12 lid 4 Wn regelt dat het faunabeheerplan passende en doeltreffende maatregelen ter voorkoming en bestrijding van schade aangericht door in het wild levende dieren moet bevatten.
- In de Verordening is geregeld dat het faunabeheerplan een geldigheidsduur heeft van ten hoogste zes jaar (artikel 3.1).
- In de Verordening zijn eisen gesteld aan het faunabeheerplan. In bijlage 1 zijn deze eisen opgenomen met daarbij vermeld waar in dit faunabeheerplan invulling is gegeven aan deze eisen.

2.4 Beheer

Op basis van artikel 3.17 lid 1 Wn kunnen GS ontheffing verlenen ten behoeve van de beperking van de omvang van de populatie.³ In dit faunabeheerplan zal niet worden voorgesteld om de populatieomvang van de jachtsoorten blijvend te verlagen. Door middel van jacht en bestrijding op de desbetreffende locatie of in het omringende gebied kan schade in voldoende mate worden beperkt.

2.5 Schadebestrijding houtduif en konijn

Houtduif en het konijn zijn in het Bn aangewezen als landelijke schadesoorten en voor de bestrijding van deze dieren geldt een ministeriele vrijstelling. Deze specifieke vrijstellingsregeling voor schadebestrijding door grondgebruikers bestaat naast de algemene bevoegdheid van PS om vrijstelling te verlenen (op basis van respectievelijk art.3.3 lid 2 Wn en art. 3.10 lid 2 juncto art. 3.8 lid 2

³ GS kunnen ook – op basis van artikel 3.18 Wn - opdracht geven om de populatieomvang te beperken.

Wn) van de verboden die gelden en naast de algemene bevoegdheid van GS om ontheffing te verlenen (op basis van respectievelijk art. 3.3 lid 1 Wn en art. 3.10 lid 2 juncto art. 3.8 lid 1 Wn of op basis van art. 3.17 lid 1) van die verboden.

Aanwijzing als landelijke schadesoorten

Op basis van artikel 3.15 lid 1 Wn zijn houtduif en konijn in artikel 3.1 van het Bn aangewezen als dieren die niet in hun voortbestaan worden bedreigd of dat gevaar lopen en die in het gehele land schade veroorzaken.

In de toelichting op het Bn staan de redenen voor de aanwijzing van de soorten die landelijk kunnen worden vrijgesteld waaronder houtduif en konijn (Ministerie van Economische Zaken, 2016):

- Houtduif en konijn worden niet in hun voortbestaan bedreigd en lopen dit gevaar ook niet.
- Houtduif en konijn veroorzaken in het gehele land schade. Dit probleem kan alleen effectief worden aangepakt als deze dieren in het gehele land kunnen worden bestreden.
- De schade die houtduif en konijn aanrichten valt onder de typen schade die volgens de wet een afwijking van de verboden rechtvaardigen.
- De schade die houtduiven veroorzaken bestaat uit vraatschade, pikschade, krabschade en schade door vervuiling aan maïs, graan, verschillende soorten groenten en fruit, bloemen en zaaibedden in de bosbouw.
- De schade die konijnen veroorzaken bestaat uit vraat- en graafschade aan allerhande teelten; daarnaast brengen zij ziekten over op tamme konijnen.
- Er zijn geen effectieve niet-dodelijke maatregelen om deze schade te voorkomen.

Vrijstelling houtduif en konijn

In respectievelijk artikel 3.1 lid 1 en lid 2 Rn zijn houtduif en konijn vrijgesteld: in afwijking van de verboden mogen deze dieren worden bestreden door of namens grondgebruikers. In artikel 3.1 lid 3 Rn is geregeld dat de vrijstelling geldt op de door de grondgebruiker gebruikte gronden, dan wel in of aan door hem gebruikte opstallen, ter voorkoming van in het lopende of daarop volgende jaar dreigende schade op deze gronden, in of aan deze opstallen, of in het omringende gebied.

In artikel 3.15 lid 6 Wn is geregeld dat de vrijstelling voor houtduiven uitsluitend betrekking heeft op:

- Door houtduiven veroorzaakte belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij, wateren en
- door houtduiven veroorzaakte schade aan flora en fauna.

In artikel 3.1 lid 4 Rn is geregeld dat de vrijstelling voor konijnen geldt:

- in het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
- ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom.

2.6 Schadebestrijding wilde eend, fazant en haas

Artikel 3.15 Wn is de basis voor de landelijke en provinciale vrijstellingsregelingen die grondgebruikers in staat stellen schade aan zijn gronden of aan zijn opstallen of in het omringende gebied te (laten) voorkomen. Onder de Flora- en faunawet – waarin artikel 65 de basis was voor een soortgelijke vrijstellingsregeling - had de minister wilde eend, fazant en haas op de provinciale vrijstellingslijst geplaatst: Ingevolge artikel 3 van het Besluit beheer en schadebestrijding dieren, gelezen in samenhang met bijlage 2 bij dit besluit, waren wilde eend, fazant en haas aangewezen als beschermde inheemse diersoorten die in delen van het land veelvuldig belangrijke schade aanrichten als bedoeld in artikel 65, eerste lid, onderdeel b van de Ffw; ingevolge het tweede lid van artikel 65 kon die aanwijzing slechts worden gedaan wanneer er geen andere bevredigende oplossing bestaat

en indien geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort. Met de aanwijzing van wilde eend, fazant en haas in het Besluit beheer en schadebestrijding dieren stond daarom vast dat geen andere bevredigende oplossing bestaat voor de bestrijding van de schade dan het doden van wilde eenden, fazanten en hazen en dat geen afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding. De wilde eend was in de Verordening vrijstellingen Flora- en faunawet Zuid-Holland 2006 vrijgesteld: wilde eenden konden worden gedood ter bescherming van granen, graszaad en peulvruchten in de periode 1 juni tot en met 14 augustus. Fazanten en hazen mochten op grond van deze provinciale verordening opzettelijk worden verontrust ter bescherming van gewassen. De Verordening was geldig van 1 juni 2006 tot en met 31 mei 2010. Op 19 december 2013 werd de Verordening Flora- en Faunawet Zuid-Holland van kracht. Deze verordening stond alleen opzettelijk verontrusten van wilde eenden, fazanten en hazen toe ter bescherming van gewassen.

Onder de Wn stelt niet de minister maar stellen PS de provinciale vrijstellingslijst op. PS hebben wilde eend, fazant en haas niet op de provinciale vrijstellingslijst geplaatst. Volgens de toelichting bij de Verordening verlenen PS alleen een vrijstelling als een diersoort naar verwachting meer dan € 10.000 schade per jaar in Zuid-Holland zal gaan veroorzaken in het geval er geen bestrijding of beheer plaatsvindt.

Schade door wilde eenden, fazanten en hazen wordt voorkomen door jacht. Ondanks dit beheer kan buiten de geopende jachtijd in incidentele gevallen belangrijke schade dreigen. Om deze schade te bestrijden kunnen PS vrijstelling verlenen of kunnen GS ontheffing verlenen. In dit faunabeheerplan wordt alleen voorgesteld om op ontheffing wilde eenden, fazanten en hazen te bestrijden in specifieke situaties waarin schade dreigt.

2.7 Goedkeuring faunabeheerplan voor schadebestrijding

Volgens de Beleidsregel keurt GS een faunabeheerplan voor schadebestrijding goed indien in het plan is onderbouwd dat zonder schadebestrijding onder andere:

- er belangrijke schade aan gewassen kan ontstaan; onder belangrijke schade aan gewassen wordt verstaan schade aan landbouwgewassen van 250 euro of meer per geval;
- er belangrijke schade aan vee kan ontstaan; onder belangrijke schade aan vee wordt verstaan schade aan bedrijfsmatig gehouden vee van 250 euro of meer per geval;
- er ernstige schade aan veehouderijen kan ontstaan; onder ernstige schade aan veehouderijen wordt verstaan schade aan bedrijfsmatig gehouden vee, de gebouwen waarin dit vee gehouden wordt of het veevoer van 250 euro of meer per geval;
- er belangrijke schade aan bossen kan ontstaan; onder belangrijke schade aan bossen wordt verstaan schade aan bossen die bestemd zijn voor de productie van hout van 250 euro of meer per geval;
- er ernstige schade aan andere vormen van eigendom kan ontstaan; onder ernstige schade aan andere vormen van eigendom wordt verstaan schade aan eigendommen van 250 euro of meer per geval;
- de volksgezondheid of openbare veiligheid in het geding komt; de volksgezondheid of de openbare veiligheid is onder andere in ieder geval in het geding in het geval dat:
 - in het wild levende dieren een risico vormen voor de verspreiding van voor de mens besmettelijke ziektes, waarbij dit risico wordt onderbouwd door een formele uiting van een overheidsorganisatie;
 - in het wild levende dieren een risico vormen voor de openbare veiligheid of gezondheid van personen in hun woon- of werkomgeving waarbij de desbetreffende personen zich in redelijkheid niet aan dit risico kunnen onttrekken en waarbij dit risico wordt onderbouwd door een formele uiting van een overheidsorganisatie;
 - vogels gedurende langere tijd verblijven in woonhuizen of kantoorpanden of bedrijfspanden waar levensmiddelen worden geproduceerd of verwerkt;

- in het wild levende dieren een risico vormen voor de veiligheid van het verkeer op de openbare weg of het treinverkeer, waarbij dit risico wordt onderbouwd door een goedgekeurd faunabeheerplan of een formele uiting van een overheidsorganisatie;
- de veiligheid van het luchtverkeer in het geding komt; de veiligheid van het luchtverkeer is onder andere in ieder geval in het geding:
 - in het geval dat vogels zich bevinden op het terrein van Rotterdam The Hague Airport of in de directe nabijheid daarvan;
 - wanneer vogels broeden op of nabij vaste start- en landingsplaatsen van helikopters;
- de noodzaak bestaat tot het beschermen van de flora of fauna; er is in ieder geval sprake van de noodzaak tot bescherming van de flora of fauna in het geval dat schade wordt veroorzaakt aan wettelijk beschermde diersoorten, vegetatie(s) of habitatype(n) waardoor het behalen van een doelstelling in het kader van Natura 2000 of het Natuurnetwerk Nederland in gevaar komt.
- ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen;
- ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omringende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden;
- ter voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren.

2.8 Uitoefening van de jacht

Konijn, haas, fazant, wilde eend en houtduif zijn in art. 3.20 lid 2 Wn aangewezen als wild. Deze soorten worden mede om reden van benutting bejaagd, komen algemeen voor en verdragen bejaging (Nota naar aanleiding van het verslag, kamerstuk 33 348, nr. 9, p. 75). De jachthouder en degenen in gezelschap van de jachthouder mogen wild vangen, doden en verontrusten, en met het oog daarop opsporen ter uitoefening van de jacht (art. 3.20 lid 1 Wn). Het jachthouderschap is verbonden met de eigendom van de grond. De eigenaar of de (erf)pachter of vruchtgebruiker of degene die het jachtrecht heeft gehuurd van de eigenaar, (erf)pachter of vruchtgebruiker, is jachthouder⁴. De huurovereenkomst wordt aangegaan voor een periode van ten minste zes jaar en ten hoogste twaalf jaar en indien de verhuurder niet ook de grondgebruiker is, dient de grondgebruiker toestemming te geven voor de huurovereenkomst. De huurder van het jachtrecht kan het jachtrecht in zijn geheel wederverhuren met toestemming van de eigenaar, (erf)pachter of vruchtgebruiker die het jachtrecht aan deze huurder heeft verhuurd (art. 3.23 Wn).

De jachthouder doet datgene wat een goed jachthouder betaamt om een redelijke wildstand te handhaven, dan wel, bij het ontbreken daarvan, te bereiken, en om schade door in zijn jachtveld aanwezig wild te voorkomen (art. 3.20 lid 3 Wn). Het is zeker dat de staat van instandhouding van de wildsoorten gunstig is en dat ze bij een te hoge stand schade veroorzaken (Nota naar aanleiding van het verslag, kamerstuk 33 348, nr. 9, p. 90). De verplichting neergelegd in art. 3.20 lid 3 Wn betekent dat de jachthouder overmatige benutting moet voorkomen, rekening houdt met een goede leeftijdsopbouw van de wildpopulaties in zijn veld en, in overleg met de grondgebruiker, zo nodig biotoopverbeterende maatregelen neemt. Hierin komt de verantwoordelijkheid van de jachthouder voor de natuur tot uitdrukking. (Memorie van Toelichting, kamerstuk 33 348, nr. 3, p. 171). De maatregelen om het leefgebied van de soort te verbeteren kunnen bestaan uit het bieden van dekking, voedsel, rust en broedgelegenheid en het verkleinen van het risico op predatie. De praktijk leert dat jachthouders de jacht op een wildsoort in hun jachtveld beperken of zelfs geheel stoppen zodra het duurzaam voortbestaan in het gebied in het geding komt. Een goed jachthouderschap brengt –

⁴- Bij (erf)pacht of vruchtgebruik gaat het jachtrecht in principe over naar de (erf)pachter of vruchtgebruiker, tenzij het jachtrecht wordt voorbehouden of tenzij het jachtrecht al is verhuurd of tenzij de pachter niet gerechtigd is tot de jacht.

- Als de huurder het jachtrecht heeft wederverhuurd, is de wederhuurder jachthouder.

volgens art. 3.20 lid 3 Wn – aan de andere kant ook de verplichting met zich mee om schade door wild te voorkomen, voor zover dat door uitoefening van de jacht kan. Indien de jachthouder dat nalaat en er schade ontstaat in de omgeving van zijn jachtveld, dan kan er sprake zijn van gehoudenheid tot schadevergoeding op grond van onrechtmatige daad (artikel 162 van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek), omdat de jachthouder in strijd met zijn wettelijke plicht handelt. Daartoe zal wel een causaal verband moeten worden aangetoond tussen de nalatigheid van de jachthouder en de ontstane schade (Memorie van Toelichting, kamerstuk 33 348, nr. 3, p. 172).

Geopende jachtijd

Jacht is alleen mogelijk als de jacht is geopend (art. 3.22 lid 1 Wn). De jacht wordt niet geopend op soorten waarvan de staat van instandhouding in het geding is (art. 3.22 lid 5). De minister bepaalt in hoeverre de jacht is geopend (art. 3.22 lid 2 Wn). In art. 3.5 Rn heeft de minister de jacht geopend voor:

houtduif:	van 15 oktober tot en met 31 januari;
konijn:	van 15 augustus tot en met 31 januari;
wilde eend:	van 15 augustus tot en met 31 januari;
fazantenhaan:	van 15 oktober tot en met 31 januari;
fazantenhen:	van 15 oktober tot en met 31 december;
haas:	van 15 oktober tot en met 31 december.

Deze jachtperioden golden ook onder de Flora- en faunawet. Ze zijn overgenomen uit artikel 10 van de toenmalige Jachtregeling. De in artikel 10 van de Jachtregeling vastgestelde perioden waren afgestemd op de voortplantingsperiode van de onderscheiden wildsoorten (Toelichting bij de Rn, p 79).

Gedeputeerde staten kunnen de jacht voor de hele provincie, of een gedeelte daarvan, voor een bepaalde tijd sluiten, zolang bijzondere weersomstandigheden dat vergen. In artikel 3.7 van de Beleidsregel is aangegeven wanneer GS zullen overgaan tot sluiting van de jacht bij extreme weersomstandigheden.

Jachtverboden

Het is verboden de jacht uit te oefenen:

- met gebruikmaking van het geweer binnen de bij besluit van de gemeenteraad vastgestelde grenzen van de bebouwde kom, of in de onmiddellijk aan de bebouwde kom grenzende terreinen (art. 3.21 lid 3 Wn);
- voor zonsopgang en na zonsondergang met uitzondering van de jacht op de wilde eend gedurende een half uur voor zonsopkomst en een half uur na zonsondergang. (art. 3.6 lid 1 en art. 3.7 lid 1 Bn);
- op zondagen, de nieuwjaarsdag, de tweede paas- en pinksterdag, de beide kerstdagen en de Hemelvaartsdag (art. 3.6 lid 3 Bn);
- op begraafplaatsen (art. 3.6 lid 4 Bn);
- vanaf of vanuit een motorrijtuig dan wel een ander voertuig (art. 3.6 lid 4 Bn);
- vanaf of vanuit een vaartuig tenzij het vaartuig vaart met een snelheid van ten hoogste 5 kilometer per uur (art. 3.6 lid 5 en art. 3.7 lid 2 Bn);
- vanuit een luchtvaartuig (art. 3.6 lid 6 Bn);
- indien de grond met sneeuw is bedekt; dit verbod geldt niet voor de jacht op wilde eend en houtduif en niet voor de jacht op konijn, haas en fazant, indien deze dieren anders worden bejaagd dan voor de voet (art. 3.6 lid 7 en art. 3.7 lid 3 Bn);
- op wild dat zich ten gevolge van hoge waterstand ophoudt op hoog gelegen gedeelten van het terrein (art. 3.6 lid 8);

- op wild voor zover dat zich bevindt in of in de nabijheid van wakken of bijten in het ijs (art. 3.6 lid 9 Bn);
- op wild voor zover dat als gevolg van onvoldoende bevedering niet in staat is te vliegen (art. 3.6 lid 10 Bn);
- op wild dat als gevolg van weersomstandigheden in uitgeputte toestand verkeert (art. 3.6 lid 11 Bn);
- binnen een straal van 200 meter rond plaatsen waar voer of aas is of wordt verstrekt met als oogmerk wild te lokken; dit verbod geldt niet voor de jacht met gebruikmaking van een eendenkooi (art. 3.6 lid 12 en art. 3.7 lid 4 Bn).

2.9 Middelen en methoden

Middelen en methoden voor schadebestrijding houtduif en konijn

Houtduif en konijn worden bestreden op basis van de landelijke vrijstelling. Op basis van art. 3.25 lid 2 Wn zijn in artikel 3.3 lid 1 Rn (voor houtduif) en in artikel 3.3 lid 2 Rn (voor konijn) de middelen aangewezen die kunnen worden gebruikt bij de uitvoering van de vrijstelling:

- geweren;
- honden, niet zijnde lange honden;
- haviken, slechtvalken en woestijnbuizerds;
- fretten (alleen voor konijn)
- kastvallen (alleen voor konijn)
- vangkooien (alleen voor konijn)
- buidels (alleen voor konijn)

Voor het gebruik van andere middelen of methoden voor vangen of doden bij de uitvoering van de vrijstelling zijn GS bevoegd om ontheffing te verlenen (zie ook de Toelichting bij de Rn, p. 78). GS kunnen voor de houtduif slechts die middelen of methoden voor vangen of doden toestaan die op basis van art. 3.3 lid 5 onder a Wn zijn aangewezen in art. 3.9 lid 1 en 2 Bn. Voor schades die niet onder de vrijstelling vallen, kunnen PS en GS respectievelijk vrijstelling en ontheffing verlenen.

Middelen en methoden voor schadebestrijding wilde eend, haas en fazant

Voor bestrijding van schade aangericht door wilde eend, haas en fazant kunnen GS en PS ontheffing respectievelijk vrijstelling verlenen. De middelen of methoden voor vangen of doden dienen daarbij te worden aangewezen (art. 3.25 lid 1 Wn). GS en PS kunnen voor de wilde eend slechts die middelen of methoden voor vangen of doden toestaan die op basis van art. 3.3 lid 5 onder a Wn zijn aangewezen in art. 3.9 lid 1 en 2 Bn.

Middelen die kunnen worden gebruikt bij de uitoefening van de jacht

Het is verboden bij de uitoefening van de jacht gebruik te maken van andere middelen dan (art.3.21 lid 1 Wn, 3.4 Bn en 3.5 Bn):

- geweren;
- honden, niet zijnde lange honden;
- aantoonbaar gefokte haviken en slechtvalken;
- eendenkooien die voldoen aan bij of krachtens het Bn gestelde regels;
- lokeenden of lokduiven, die niet blind of verminkt zijn;
- fretten;
- buidels;
- schermen.

Geweer

In artikel 3.26 Wn zijn regels gesteld aan het gebruik van het geweer. Er is geregeld dat het geweer

- niet mag worden gebruikt zonder geldige jachtake (lid 1 onder a)⁵
- en niet op gronden, niet zijnde een jachtveld dat voldoet aan bij of krachtens het Bn gestelde regels (lid 1 onder b; de jachtveldregels staan in art. 3.12 Bn)
- en niet indien de aansprakelijkheid voor schade niet is gedekt door een verzekering (lid 1 onder c).
- Verder is in lid d geregeld dat het geweer alleen mag worden gebruikt voor de jacht, de uitvoering van vrijstellingen, ontheffingen en opdrachten, de bestrijding van bij ministeriele regeling aangewezen verwilderde dieren en exoten⁶, het schieten van kleiduiven en bij jachthondenproeven.

Op basis van lid 2 zijn in het Bn nadere regels gesteld inzake het gebruik van het geweer. De nadere regels in het Bn betreffende het gebruik van het geweer omvatten:

- een verbod om het geweer te gebruiken voor zonsopgang en na zonsondergang tenzij het geweer wordt gebruikt bij de jacht op wilde eenden (3.16 lid 1 onder a en lid 2);
- een verbod om het geweer te gebruiken binnen de bebouwde kom of binnen de bij besluit van de gemeenteraad vastgestelde grenzen van de bebouwde kom, of in de onmiddellijk aan de bebouwde kom grenzende terreinen (3.16 lid 1 onder b);
- een verbod om het geweer te gebruiken binnen de afpalingskring van een eendenkooi (3.16 lid 1 onder c);
- een verbod om het geweer te gebruiken vanaf of vanuit een rijdend motorrijtuig dan wel een ander voertuig, of vanuit een luchtvaartuig⁷;

⁵ Een jachtake is alleen vereist voor het gebruik van het geweer, voor bijvoorbeeld het fretten van konijnen met buidels is dus geen jachtake vereist.

⁶ Op het ogenblik (2017) heeft de minister geen verwilderde dieren of exoten aangewezen. In Zuid-Holland kunnen wel de verwilderde dieren en exoten die zijn aangewezen in aanwijzingsbesluit PZH-2012-349284462 aangevuld met besluit PZH-2014-492243210, met het geweer worden bestreden.

⁷ Het geweer kan dus wel worden gebruikt vanuit een stilstaande auto of vanuit een boot, echter als het geweer wordt gebruikt in het kader van de jacht, is gebruik vanuit een (stilstaande) auto verboden en ook vanuit een boot die harder vaart dan vijf kilometer per uur (zie jachtverboden).

- een geweer is niet voorzien van een geluiddemper, een kunstmatige lichtbron, een voorziening om de prooi te verlichten, een vizier met beeldomzetter, een elektronische beeldversterker of enig ander instrument om in de nacht te schieten (3.13 lid 4).
- Verder zijn in de artikelen 3.13 tot en met 3.15 Bn regels gesteld aan kaliber, magazijn en munitie.

Van deze regels van en op basis van artikel 3.26 Wn kan worden afgeweken bij vrijstelling of ontheffing met uitzondering van de regels die zijn gesteld in lid 1 onder c en d (artikel 3.26 lid 3 Wn).

De regels die zijn gesteld aan het jachtveld zijn opgenomen in art. 3.12 Bn. Er zijn o.a. regels gesteld aan de oppervlakte van het jachtveld. Een jachtveld moet een oppervlakte van ten minste 40 hectare hebben. Bij de berekening van de oppervlakte mogen o.a. openbare verharde wegen, niet zijnde grindwegen, begraafplaatsen en binnen de bij besluit van de gemeenteraad vastgestelde grenzen van de bebouwde kom of onmiddellijk aan de kom grenzende terreinen niet worden meegerekend. Voor het bestrijden van schade in de bebouwde kom of op begraafplaatsen zal dus over het algemeen ontheffing nodig zijn van het verbod het geweer te gebruiken op gronden niet zijnde een jachtveld⁸. Daarnaast is voor optreden in de bebouwde kom ontheffing nodig van het verbod het geweer te gebruiken in de bebouwde kom⁹. Onder andere een autosnelweg en een water breder dan 10 meter in het geval dat de jachthouder niet gerechtigd is tot de jacht op dit water, vormen een scheiding in het jachtveld (de velden aan weerszijden van weg en water zijn aparte jachtvelden).

Lokmiddelen en andere hulpmiddelen in combinatie met het geweer

Hulpmiddelen die veelvuldig worden ingezet bij schadebestrijding met het geweer zijn lokfluiten, niet levende lokvogels, lokvoer en schermen. Deze middelen kunnen zonder meer worden gebruikt. In de motie op de Uitvoeringsregelgeving Wet natuurbescherming is de regering verzocht om artikel 3.9 van het ontwerp van het Bn zo aan te passen, dat er duidelijkheid zou zijn over het al dan niet toestaan van hulpmiddelen voor de jacht op vogels. Deze motie is verworpen. In de mondelinge toelichting meldt de staatssecretaris dat onder de Wn hulpmiddelen niet hoeven te worden gereguleerd. Alleen middelen die in de richtlijnen (de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn) worden genoemd, moeten worden gereguleerd. Lokmiddelen die in de Vogelrichtlijn worden genoemd zijn blind gemaakte of verminkte levende lokvogels en bandopnemers, lokmiddelen die in de Habitatrichtlijn worden genoemd zijn blindgemaakte of verminkte levende dieren die als lokdieren worden gebruikt en bandrecorders (deze mogen dus niet zonder ontheffing worden gebruikt¹⁰).

Bij de jacht mogen (levende) lokeenden en lokduiven worden gebruikt. Een lokfluit (een hulpmiddel) is ook toegestaan. Het gebruik van lokvoer binnen een straal van 200 meter is echter verboden (zie hiervoor onder “Middelen die kunnen worden gebruikt bij uitoefening van de jacht”).

Haviken, slechtvalken en woestijnbuizerds

Haviken en slechtvalken zijn jachtvogels die mogen worden gebruikt bij de jacht. Ten behoeve van bestrijding (of beheer) van zoogdieren, kunnen (alle) jachtvogels worden toegestaan, ten behoeve van bestrijding en beheer van vogels kunnen havik, slechtvalk en woestijnbuizerd worden toegestaan. Jachtvogels mogen in het kader van de Wn alleen worden gebruikt door personen met een geldige valkeniersakte en bij de uitvoering van vrijstellingen, ontheffingen en opdrachten en bij de bestrijding van bij ministeriele regeling aangewezen verwilderde dieren en exoten¹¹ (art. 3.30 lid 1 Wn).

⁸ Gezien de tekst van de regeling lijkt het erop dat begraafplaatsen en bebouwde kommen wel onderdeel kunnen zijn van een jachtveld. Overigens mag er niet worden gejaagd in de bebouwde kom en op begraafplaatsen (zie de jachtverboden).

⁹ In de Wn is geen verbod opgenomen het geweer te gebruiken op begraafplaatsen, onder de Ffw was dit wel het geval.

¹⁰ Voor het gebruik van levende lokdieren bij de schadebestrijding is ontheffing nodig. Het aanvragen van ontheffing voor blind gemaakte of verminkte levende lokdieren is uiteraard nooit aan de orde.

¹¹ Op het ogenblik (2017) heeft de minister geen verwilderde dieren of exoten aangewezen.

Eendenkooi

De eendenkooi is een vangmiddel dat kan worden gebruikt bij de jacht en bij beheer en schadebestrijding. De eendenkooi wordt in Nederland al meer dan 700 jaar als jachtmiddel gebruikt, en is daar ook ontstaan. Er zijn in Nederland nog 118 werkende eendenkooien waarvan er zich 19 in Zuid-Holland bevinden. De meeste kooien zijn in bezit van terreinbeherende organisaties.

Eendenkooien worden ook ingezet voor het vangen van eenden om deze te ringen en daaraan gekoppeld wetenschappelijk onderzoek, bijvoorbeeld naar dierziekten, uit te voeren (Toelichting op het Bn, p. 87 en www.kooikersvereniging.nl). Degene die de eendenkooi gebruikt moet een erkend examen met gunstig gevolg hebben afgelegd (art. 3.30 lid 3 en lid 4 Wn en 3.22 Bn). Dieren die met de eendenkooi zijn gevangen, dienen terstond na het vangen in vrijheid te worden gesteld of te worden gedood (art. 3.21 lid 6 Wn). In de wet en Bn zijn verder nog bepalingen opgenomen betreffende de vereisten aan de eendenkooi (art. 3.21 lid 1 onder d Wn en 3.5 Bn), het bewaren van de rust in de afpalingskring van de eendenkooi (art. 3.30 lid 5, 6, 7 en 8 Wn) en de wijze van afpaling (art. 3.30 lid 9 Wn en 3.23 Bn).

Slag- snij- of steekwapens en het doden door middel van cervicale dislocatie

Bij het verlenen van ontheffing voor bestrijding van wilde eend, houtduif en fazant kunnen GS slechts die middelen of methoden voor vangen of doden toestaan die op basis van art. 3.3 lid 5 onder a Wn zijn aangewezen in art. 3.9 lid 1 en 2 Bn. Voor het doden van gewonde vogels kunnen GS slag- snij- of steekwapens of voor vogels van een omvang kleiner dan of gelijk aan eenden, het doden door middel van cervicale dislocatie toestaan (art. 3.9 lid 7 en 9 Bn).

2.10 Verleende ontheffingen onder de Ffw

GS hebben onder de Ffw ontheffingen verleend die het mogelijk maken het in de faunabeheerplannen voor konijn, wilde eend, fazant en haas voorgestelde beheer uit te voeren. Zie verder onder “Uitgevoerd beheer”.

3. Houtduif

3.1 Algemeen

De houtduif (*Columba palumbus*) is een vogel die een voorkeur heeft voor kleinschalig agrarisch cultuurland en stedelijke gebied. Alleen in een boomloos landschap kan het dier plaatselijk niet voorkomen en ook in grote bosgebieden kan de stand van de houtduif laag zijn. De houtduif is intussen in stedelijk gebied één van de talrijkste broedvogels, terwijl de aantallen in het landelijk gebied sinds 2009 lijken te zijn afgenomen¹². Afname van de teelt van granen is hiervan de oorzaak.

De houtduif is een grote vogel, met een lichaamslengte van 40 - 45 cm en een spanwijdte tot 70 - 75 cm. De kleur van het lichaam en van de verhoudingsgewijs kleine kop is grijs (grijsblauw/grijsgroen), die van de borst grijspaars. De onderzijde van de vogel verloopt uiteindelijk naar achteren toe tot in het roomwitte. Het is niet alleen een grote vogel, het dier is ook relatief sterk. Het is een goede, zeer wendbare vlieger. En de houtduif is gespierd, wat het voordeel heeft dat de houtduif als het moet, snel weg kan zijn.

Kenmerkend zijn de witte vlekken aan de zijkant van de hals (een jong heeft deze nog niet), terwijl de bovenzijde van de vleugel ook een witte streep heeft die tijdens het vliegen goed zichtbaar is. Bij gesloten vleugels tonen de onderranden wit. De achterranden van de vleugels zijn in geopende stand donker, net als de achterrand van de staart. De houtduif heeft een korte gelige snavel en korte rossige poten. Zijn gewicht is 300-700 gram, een gemiddeld volwassen dier weegt 500 – 550 gram. Het geluid is de meeste mensen wel bekend: “croo COO coo cu cu” en “croo-croo”. Het is een vogel die meer op zichtwaarneming reageert, dan op geluid.

Leefwijze en voortplanting

Hofmakerij (baltsvluchten en in een boom zittend: het buiggedrag van het mannetje “naar” het vrouwtje, waarbij hij zijn kleurenpracht toont) begint al vroeg in het jaar. De broedtijd loopt van eind februari tot in november, waarin “het paartje van dat jaar” één- of tweemaal, soms driemaal, een nest

¹² (Boele, et al., 2016)

heeft met één tot drie eieren erin. Het nest – vaak in een hoge boom - is geen bijzonder bouwsel. Het houdt vaak wel wonderbaarlijk goed stand in felle wind. Soms valt een vers gelegd ei door het nest heen. Beide ouders broeden afwisselend zo'n 16 dagen en verzorgen aansluitend de jongen ook gezamenlijk. Bijna een week worden de jongen gevoerd met duivenmelk, een vloeibare voeding die de ouders in hun krop aanmaken. Daarna krijgen de jongen door de ouders voorgeweekt graan. De jongen vliegen na ongeveer 33 dagen uit. De latere legsels zijn aanzienlijk succesvoller dan de vroege legsels, waarschijnlijk door de grotere beschikbaarheid aan voedsel rond de oogst van granen. Mogelijk spelen kraaiachtigen ook een rol. Zij zijn een belangrijke predator van houtduivennesten en hebben later in het seizoen geen jongen meer te voeden¹³. Het is mogelijk dat de zwarte kraai hierin een rol speelt. De zwarte kraai predeert eieren en jonge vogels van de houtduif en later in het seizoen heeft de kraai geen jongen meer te voeden. De zwarte kraai broedt niet graag in de buurt van mensen, wat bijdraagt aan het hoge broedsucces van duiven in de stad.

Trek

De houtduif is in Nederland grotendeels een standvogel, in de winter komen houtduiven uit Duitsland en Scandinavië naar Nederland toe (veelal naar zuidoost Nederland). De najaarstrek (oktober-november) is vaak geconcentreerder dan de voorjaartrek (maart), wanneer de houtduiven weer terugvliegen naar hun broedgebieden. Een klein deel van de Nederlandse duiven trekt in de winter naar het zuiden. In het najaar vormen de vogels steeds grotere groepen, alsof ze op trek gaan. Echter, deze groepen blijven in de winter hier ook rondtrekken en de groepen (met soms duizenden vogels) roesten dan massaal gedurende de nacht bij elkaar.

Voedsel

Het voedsel van de houtduif bestaat uit eikels, beukennotjes, natuurlijke vruchten en dergelijke¹⁴.

Vijanden

Predatoren van duiven zijn met name roofvogels als havik, buizerd en ook wel de sperwer. Houtduiven zouden graag in de nabijheid van boomvalken broeden omdat deze nestpredatoren uit de buurt zouden houden¹⁵.

3.2 Verspreiding en aantalontwikkeling

Deze paragraaf is geschreven door: Dr. ir. Maja Roodbergen (Sovon Vogelonderzoek Nederland). De conclusie is toegevoegd door de FBE.

Verspreiding

Landelijk - broedseizoen

De houtduif is één van de algemeenste, dat wil zeggen meest wijd verbreide vogelsoorten Nederland (Afbeelding 2). De soort kent de hoogste dichtheden in kleinschalig agrarisch cultuurland met bos(jes) en houtwallen in Zuidoost-Nederland en in (sub)urbaan gebied¹⁶. In de open graslandgebieden van Friesland, Groningen, de Zaanstreek en het Groene Hart en in uitgestrekte bossen in Gelderland (Veluwe), Utrecht (Utrechtse heuvelrug) Drenthe, Noord-Brabant en Limburg zijn de dichtheden lager (afbeelding 3). de verspreiding is in de afgelopen 50 jaar sterk veranderd, voornamelijk door veranderingen in de landbouw. De intensivering in de jaren zestig leidde aanvankelijk tot een sterke toename in voedselaanbod en daarmee in aantallen Houtduiven in rurale en bosrijke gebieden. Verdergaande intensivering deed het voedselaanbod echter weer afnemen (o.a. steeds efficiëntere oogstmethoden waardoor minder oogstrestanten achter blijven, onderploegen van stoppelvelden), wat vooral een negatief effect had op de aantallen in grote bosgebieden, die sterk afnamen. Het uit productie nemen van agrarische enclaves in bosgebieden heeft lokaal bijgedragen aan afnames.¹⁷

¹³ (Alblas, 2009)

¹⁴ Voor de landbouwgewassen die houtduiven eten, zie het hoofdstuk over schade.

¹⁵ (Bijlsma, 1984)

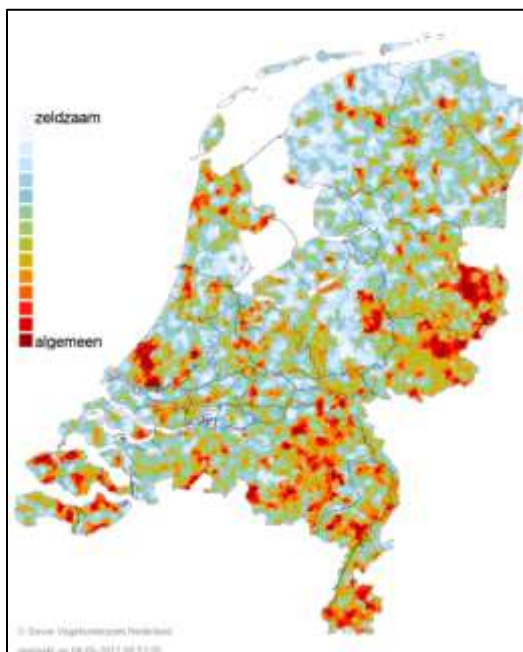
¹⁶ (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002)

¹⁷ (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002)

Tegelijkertijd namen de aantallen toe in stedelijk gebied¹⁸, in Nederland later ook in recreatieterreinen, waarschijnlijk doordat hier zowel voedsel als (relatief) veilige nest- en rustplaatsen (waaronder coniferen) voorhanden zijn¹⁹. De aanplant- van heesters die rijk zijn aan bessen of zaden in (sub)urbaangebied en ruilverkavelingsbosschages e.d. heeft de voedselsituatie lokaal gunstig beïnvloed.

Afbeelding 2: Voorlopige kans op aan- en afwezigheid van de houtduif tijdens het broedseizoen, gebaseerd op atlasgegevens uit 2013-2015 (bron: Sovon).

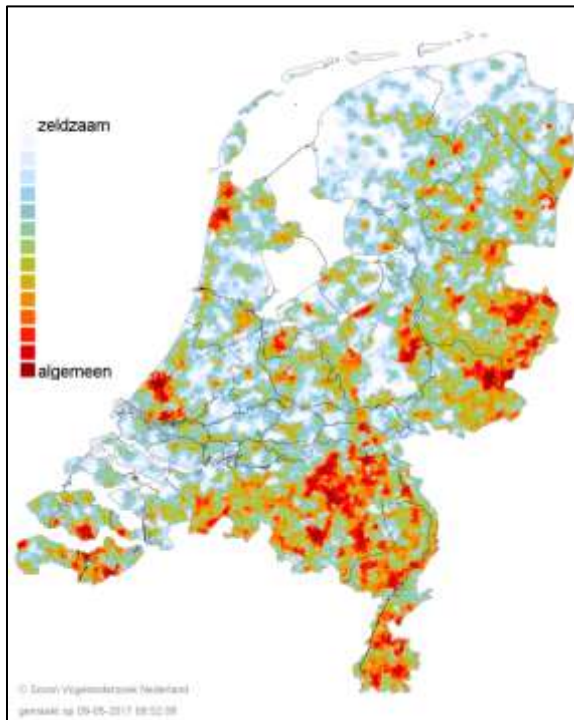
Afbeelding 3: Voorlopige relatieve dichtheid van de houtduif tijdens het broedseizoen, gebaseerd op atlasgegevens uit 2013-2015 (bron: Sovon).

¹⁸ (Tomiałoć, 1976)

¹⁹ (Loorij, Opperman, Kooij, & Hoogerhoud, 2001)

Landelijk - buiten broedseizoen

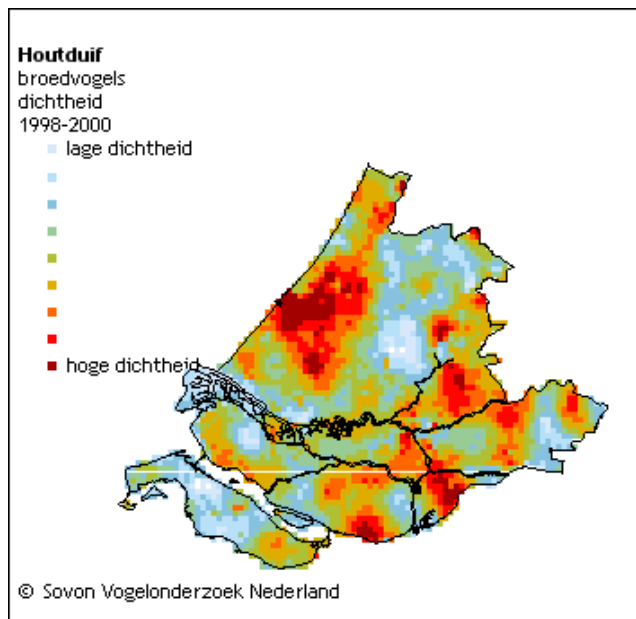
Houtduiven zijn het hele jaar in Nederland aanwezig. In de winter wordt de Nederlandse populatie, die grotendeels uit standvogels bestaat, aangevuld met Duitse, Oost-Europese en Scandinavische vogels. De verspreiding van de soort is in de winter sterk vergelijkbaar met die tijdens het broedseizoen (afbeelding 4). De winteraantallen kunnen sterk variëren tussen jaren en worden deels bepaald door de hoeveelheid voedsel (eikels, beukennotjes en oogstresten, www.sovon.nl). In het zuidoosten van het land kunnen in oktober en november soms tienduizenden houtduiven per dag voorbijtrekken. Het gaat daarbij om broedvogels uit Fenno-Scandinavië die vooral in Frankrijk overwinteren. De voorjaarsstrek met veel lagere aantallen, vindt hoofdzakelijk in maart plaats (www.trektellen.nl).

Afbeelding 4: Relatieve dichtheden van houtduiven in de winter in 2013-2015 (bron: Sovon)

Zuid-Holland-broedseizoen

In Zuid-Holland kwam de houtduif rond de eeuwwisseling vooral voor in hoge concentraties in steden (o.a. Den Haag, Delft, Leiden, Schiedam en Dordrecht) en lokaal in tuinbouwgebieden, met lagere dichtheden in het zuidwesten van de provincie (afbeelding 5). Dit beeld is ook terug te zien in de voorlopige gegevens uit de nieuwe atlas (2013-2015, afbeelding 3), met als opvallendste verschil dat de soort tegenwoordig ook hoge dichtheden in Schiedam en Capelle en Nieuwerkerk aan de IJssel lijkt te bereiken en dat de dichtheden in polders in het oosten van Zuid-Holland (o.a. Krimpenerwaard, Vijfheerenlanden) relatief laag zijn. Het lijkt erop dat de verspreiding van de soort in deze provincie van de agrarische graslanden (nog) meer richting de steden is verschoven.

Afbeelding 5: Relatieve dichtheid in Zuid-Holland van houtduiven tijdens het broedseizoen, gebaseerd op atlasdata uit 1998-2000 (bron: Sovon)

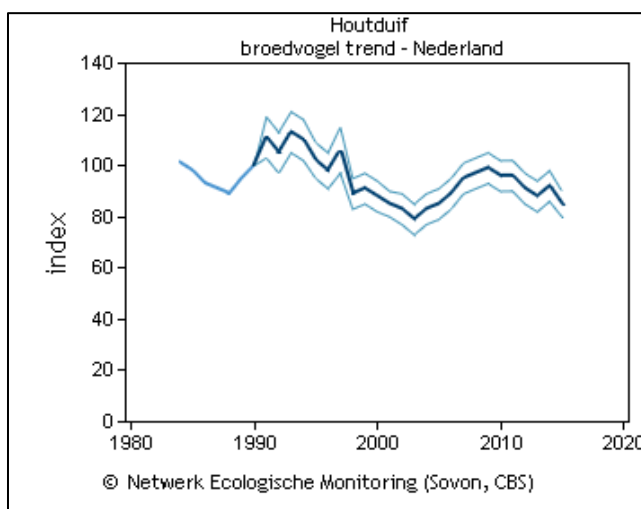
Zuid-Holland – buiten broedseizoen

Het huidige (2013-2015) verspreidingsbeeld in de winter komt ook in Zuid-Holland goed overeen met de broedverspreiding, zij het dat de soort zich tijdens de winter nog sterker lijkt terug te trekken in de steden (afbeelding 4).

Aantalsontwikkeling

Landelijk - broedseizoen

In 1998-2000 werd het aantal broedparen van houtduiven geschat op 400.000-500.000²⁰. Aangezien de aantallen sindsdien min of meer stabiel zijn gebleven (afbeelding 6), mag verwacht worden dat deze schatting nog steeds actueel is. In 1979-1985 werd de stand nog op 500.000-800.000 geschat.

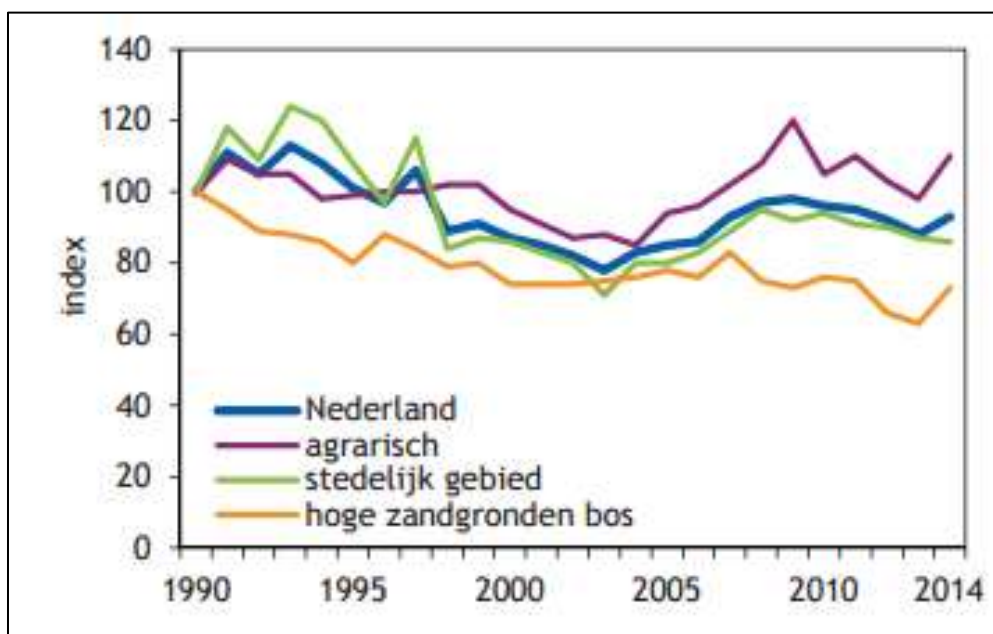
Afbeelding 6: Trend van broedende houtduiven in Nederland in de periode 1990-2015. De aantallen in 1990 zijn op index 100 gezet (bron: Sovon)

²⁰ (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002)

In het jaarrapport broedvogels²¹ wordt de aantalsontwikkeling van de houtduif uitgebreid beschreven. Een groot deel van de hieronder gegeven informatie komt uit dit rapport.

Landelijk vertoonde de houtduif vanaf de jaren negentig, en waarschijnlijk al vanaf midden jaren tachtig, een matige afname, in de laatste tien jaar gevolgd door stabilisatie (afbeelding 6). De houtduif is een zaadeter en daarmee in belangrijke mate afhankelijk van de landbouw. De aantalsveranderingen, in elk geval in agrarisch gebied, kunnen dan ook grotendeels worden toegeschreven aan ontwikkelingen in de landbouw, vooral in het areaal granen.²²

De soort vertoont de laatste tien jaar in agrarisch gebied een positievere trend dan in bossen op de hoge zandgronden, waar aantallen al tientallen jaren afnemen (afbeelding 7, zie ook verspreiding). Dit laatste komt waarschijnlijk mede doordat akkers in grootschalige bossen veelal zijn omgezet in natuur. De soort is sinds de kolonisatie van Noordwest-Europese steden eind 19de eeuw in Nederlandse steden toegenomen²³, hoewel de landelijke trend in steden sinds de eeuwwisseling min of meer stabiel is (afbeelding 7). Maastrichtse houtduiven bleken hun voedsel vooral in agrarisch gebied buiten de stad te zoeken en profiteerden van het verhoogde voedselaanbod in Hamsterreservaten ten oosten van de stad²⁴.

Afbeelding 7: Aantalsontwikkeling (index) van de houtduif landelijk, in stedelijk gebied (voor 2007 BMP, daarna vooral MUS), in agrarisch gebied en in bos op de hoge zandgronden²⁵.

Landelijk – buiten broedseizoen

De landelijke trend in de winter laat een bijna omgekeerd beeld zien van de landelijke broedvogeltrend: stabiel of zelfs licht toenemend in de periode 1980-2005, maar een sterke afname van bijna 50% in de laatste 10 jaren (afbeelding 8). Deze afname betreft waarschijnlijk grotendeels de Fenno-Scandinavische winterpopulatie en kan worden veroorzaakt door een veranderd trekpatroon (vogels trekken minder ver naar het zuiden door mildere winters, zoals vastgesteld bij o.a. roeken) of door daadwerkelijk afnemende aantallen.

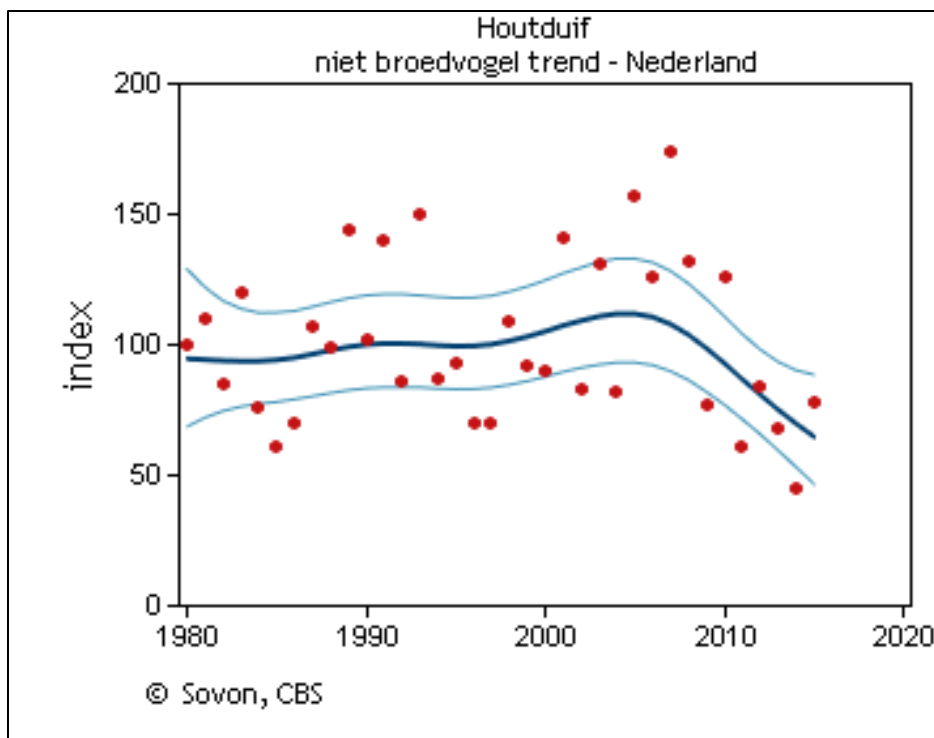
²¹ (Boele, et al., 2016)

²² (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017)

²³ (Tomiałoć, 1976)

²⁴ (Alblas, 2009)

²⁵ (Boele, et al., 2016)

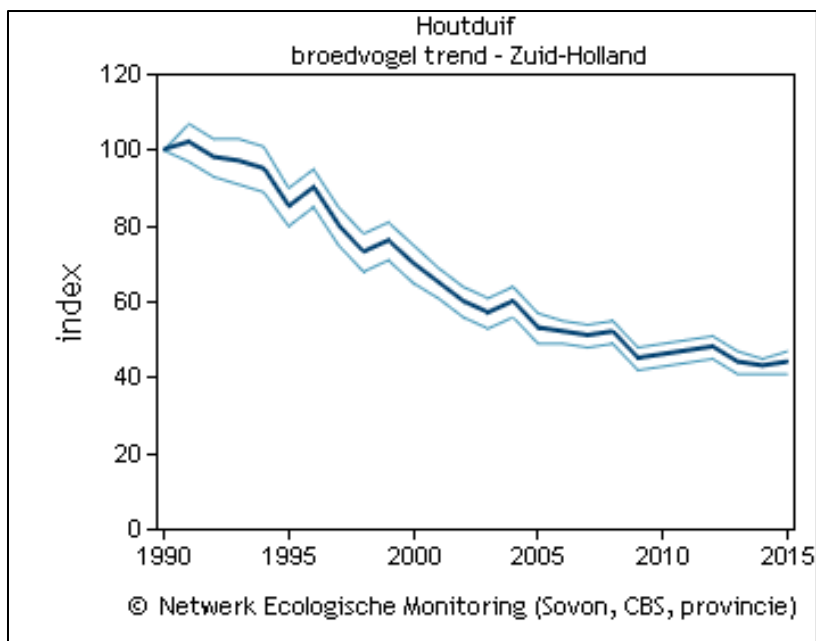
Afbeelding 8: Trend van overwinterende houtduiven in Nederland in de periode 1980-2015, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (bron: Sovon)

Zuid-Holland - broedseizoen

Opvallend is de sterk negatieve trend van de houtduif in Zuid-Holland. De soort is in deze provincie sinds de jaren negentig met ongeveer 60% afgenomen en deze afname heeft zich ook in de afgelopen tien jaar niet gestabiliseerd (afbeelding 9). Een vergelijkbaar, zij het iets minder negatief beeld is te zien in de andere noordwestelijke provincies (afname ca. 40%). De zuidoostelijke provincies laten in de laatste 10 jaar een positievere, vaak stabiele trend zien²⁶. Binnen het stedelijk gebied is de trend in Laag-Nederland niet anders dan in Hoog-Nederland²⁷. Bossen op hoge zandgronden kennen een negatieve trend (zie boven en afbeelding 7). Dit zou betekenen dat de verschillen in trends vooral moeten worden gezocht binnen het agrarisch gebied, waarbij het belangrijkste verschil tussen de noordwestelijke en zuidoostelijke provincies ligt in de openheid en het type landgebruik: in het noordwesten overwegend (open) graslanden tbv de melkveehouderij, in het zuidoosten vooral (relatief kleinschalige) akkerbouw. Het verschil in trends kan dus worden veroorzaakt door verschillen in ontwikkelingen in deze twee biotooptypen (waar de veranderde verspreiding in Zuid-Holland ook op lijkt te wijzen), waarbij beïnvloeding door andere factoren waaronder jacht en predatie niet valt uit te sluiten.

²⁶ (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2017)

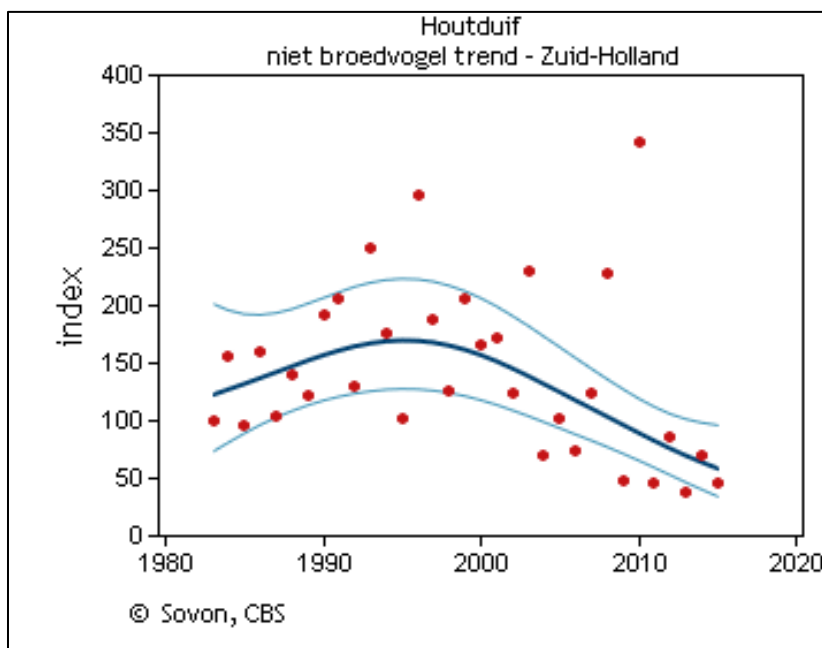
²⁷ (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2017)

Afbeelding 9: Trend van broedende houtduiven in Zuid-Holland in de periode 1990-2015. De aantallen in 1990 zijn op index 100 gezet (bron: Sovon)

Zuid-Holland - buiten broedseizoenen

In Zuid-Holland is het aantalsverloop in de winter vergelijkbaar met het landelijke beeld, al lijkt hier de afname steiler en reeds eerder (eind jaren negentig) te zijn ingezet (afbeelding 10).

Afbeelding 10: Trend van overwinterende houtduiven in Zuid-Holland in de periode 1983-2015, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (bron: Sovon)

Conclusie

De houtduif is een vogel die overal in Nederland voorkomt, het aantal broedparen is bijna een half miljoen stuks. Landelijk nam de houtduif als broedvogel tot circa 10 jaar geleden in aantal af, daarna is de populatie stabiel. De trend in agrarisch gebied voor Nederland is gemiddeld positief, in stedelijk gebied is de stand stabiel. De stand buiten de broedperiode is sterk afgenomen, hetgeen waarschijnlijk een gevolg is van een geringer aantal houtduiven dat uit Fenno - Scandinavië in de winter naar Nederland komt.

In Zuid-Holland is de gemiddeld landelijk positieve ontwikkeling in agrarisch gebied niet terug te zien. Hier is de broedvogelstand sterk afgenomen, waarschijnlijk als gevolg van het grootschaliger worden van het landschap, met name het tot stand komen van grote, aaneengesloten weidegebieden. De winterstand in Zuid-Holland komt overeen met de landelijke situatie.

4. Konijn

4.1 Algemeen^{28 29 30 31}

Het konijn (*Oryctolagus cuniculus*) behoort net als de haas tot de orde der haasachtigen. De haasachtigen onderscheiden zich van de knaagdieren, doordat zij achter de grote snijtanden in de bovenkaak een extra tand hebben staan. Om die reden noemt men zo'n soort ook wel "dubbeltandig". Hazen en konijnen vertonen veel uiterlijke overeenkomsten, echter het konijn is kleiner en lichter en heeft kortere oren. De oren zijn korter dan de lengte van de kop en hebben een donker randje, maar geen zwarte punten zoals bij de haas. De kop-romplengte is 35-45 cm, de oorlengte 6,5 – 7,5 cm, het gewicht 1,2 - 2,5 kg en de staartlengte 5 – 7 cm. De korte staart is zwart van boven en wit van onderen. Als het konijn vlucht, kijkt men meestal aan tegen de opgeklapte witte onderzijde van de staart, dit in tegenstelling tot de haas: die heeft de staart naar beneden en deze toont zwart. De lichaamskleur is grijsbruin, de nek is okerkleurig en de buikzijde is lichter, vaak blauwig-grijs. Het onderhaar van het konijn is grijs, bij de haas is dit wit. De vrouwtjes hebben een wat smallere kop dan de mannetjes en ze zijn ook iets lichter in gewicht. Waar de haas meer een duurloop-renner is, is het konijn een korte trajectsprinter (tot circa 55 km/uur). Van konijn of haas kan men niet zeggen dat ze geluid maken (angst-gillen zijn bij beide bekend), het konijn waarschuwt soortgenoten voor gevaar door met de achterpoten op de grond te roffelen.

Leefwijze en voortplanting

Konijnen zijn schemering- en nachtactieve dieren. Hoewel van het konijn het beeld bestaat dat ze altijd in een hol onder de grond leven, is dit maar ten dele waar. Ze leven inderdaad bij voorkeur in droge, halfopen terreinen waar het gemakkelijk graaft (zanderige grond) en ze blijven graag in de omgeving van het hol. Maar een deel van de populatie, de jongen die niet meer in het hol van de ouders kunnen worden opgenomen, leven in najaar en winter bovengronds. Het hol van een konijn (de pijpen hebben een doorsnee van zo'n 7,5 cm, de ingang 10-15 cm) kan zeer uitgebreid worden, met vele gangen en kamers, waaronder een aparte met gras en haren beklede nestkamer waar de jongen worden geboren. In een bouw (een stelsel van hollen) leeft een konijnenpaar of een familiegroep van een tiental konijnen, waarbinnen in belangrijke mate een rangorde bestaat naar geslacht en naar leeftijd. Een ouder wijfje geniet het voorrecht centraal in het leefgebied van een groep een bouw te hebben, de jonge dieren krijgen aan de rand een kans (of erbuiten). Het territorium wordt gemarkeerd met geurklieren onder de kin, urine en hopen keutels.

De voortplantingsperiode van het konijn loopt globaal van januari tot in juli. Het wilde konijn krijgt jongen tussen maart en augustus, waarbij de eiwithoeveelheid in het voedsel doorslaggevend lijkt voor het tot stand komen van een worp (voldoet het voedsel niet, dan vindt interne resorptie plaats). De eisprong bij het vrouwtje wordt blijkbaar door de bevruchting in gang gezet, zodat vrijwel alle paringen zwangerschap tot gevolg hebben. De draagtijd is circa 28 tot 31 dagen en dat is ook het interval tussen de worpen. Hoewel het aantal worpen meer zou kunnen zijn, heeft het konijn meestal twee tot drie worpen per jaar. Het aantal jongen varieert van één tot negen, meestal drie tot zeven. Na twee weken verlaten jongen het nest, ze worden drie tot vier weken gezoogd, dagelijks eenmaal enkele minuten.

Trek

Bij het konijn is van trek geen sprake, het dier leeft op de plek of in de nabijheid van de plek waar het is geboren. Het konijn kent een algemene verspreiding, zowel binnen Nederland als erbuiten.

²⁸ (Zoogdiervereniging, 2017)

²⁹ (Nederlandse Jagersvereniging, 2017)

³⁰ (Broekhuizen S. , Spoelstra, Thissen, Campers, & Buijs, 2016)

³¹ (Drees, 1992)

Voedsel

Het voedsel van het konijn is eiwitrijk en licht verteerbaar: scheuten en wortels van kruiden en grassen, loten van jonge struiken en bomen. Ook bast wordt wel gegeten, evenals cultuurgewassen. Konijnen eten een deel van hun eigen keutels op, het levert de dieren onverteerde voedingsbestanddelen op. Dit doen ze in het hol, waarna de tweede ronde keutels buiten wordt gedeponeerd. Door hun aantal en hun graasgedrag kunnen konijnen een belangrijke invloed uitoefenen op de vegetatieontwikkeling. De dieren kunnen in belangrijke mate de duinbegroeiing en de vegetatiestructuur op zandgronden beïnvloeden.

Vijanden

Vele predatoren vormen een bedreiging voor het konijn. Niet in de laatste plaats de vos, maar tevens andere kleinere roofdieren en roofvogels. Veel verliezen treden ook op door verkeer, landbouw en koud en vochtig weer. Dierziekten hebben een zware tol getrokken op de Nederlandse konijnenstand. Sinds 1953 Myxomatose en recenter de virusziekte VHS (Viraal Haemorrhagisch Syndroom). Van beide ziekten herstellen de populaties zich op termijn wel. Echter de stand die ooit aanwezig was op de drogere Nederlandse gronden, met zoveel konijnen dat bijvoorbeeld de kinderhoofdjes-bestrating van landgoedwegen op de Veluwe op sommige avonden in de schemering door konijnen zo grootschalig werd gebruikt als warmte-plek, dat de kinderhoofdjes bijna niet meer te zien waren, kan men zich nu niet meer indenken.

4.2 Verspreiding en aantalontwikkeling

Internationaal

Bij dit soort zoogdieren is de stand van de diersoort in de ons omringende landen, of zelfs verder weg, niet zo cruciaal als bij vogels. Zeker voor een soort als het konijn niet, want een konijn verlaat nauwelijks de geboorteplek. Het konijn is afkomstig uit westelijk Frankrijk, Spanje, Portugal en de kuststrook van Marokko en Algerije. Mogelijk al in de Romeinse tijd is het konijn verder door Europa verspreid (tot in Rusland)³². Vast staat dat het konijn vanaf de twaalfde eeuw vanuit Frankrijk in heel West-Europa werd uitgezet. Meer recent werd het konijn ook verplaatst naar enkele plekken in Zuid-Amerika, naar Australië, Nieuw Zeeland en vele eilanden verspreid over de wereld. De oudst bekende waarneming in ons land dateert uit 1297³³. Het konijn komt in alle ons omringende landen voor en is ook daar vrij algemeen.

De IUCN geeft het konijn sinds 2008 het predicaat “Near Threatened”, tegen “Vulnerable” aan. Hoewel het konijn een aanzienlijk verspreidingsgebied kent en in aanzienlijke aantallen voorkomt, is de stand over het gehele verspreidingsgebied sinds 1950 naar schatting met 95% afgenomen (Spanje sinds 1975 min 80%). De oorzaak ligt in de ziekten die konijnen oplopen (sinds circa 1953 myxomatose en sinds circa 1988 VHS), waardoor de soort minder weerstand bezit tegen enerzijds verlies aan geschikt leefgebied en vooral tegen intensieve en grootschalige bestrijding. Op veel plaatsen wordt het konijn nog steeds als een plaag beschouwd en als zodanig behandeld (inclusief vergiftiging, klemmen en het vernietigen van de hollen), waardoor de stand in het algemeen verder afnemend is.

Nederland

In de periode tussen 1970/1988 en 1989/2012 is de verspreiding in het noordelijke deel van het land gewijzigd en mogelijk iets verminderd, terwijl de verspreiding in de rest van het land completer is geworden. (Afbeelding 11) De uitbreiding tot 1990 (Groene Hart, Friesland en Noord-Holland) had met name betrekking op vestigingen van konijnen in zandlichamen van wegen en spoorlijnen en in bouwrijp gemaakte gronden. Nadat de ziekte VHS in 1990 in Nederland uitbrak, daalde de stand met meer dan de helft in de periode tot 2003, waarna de stand zich weer herstelde. Dit herstel vond niet plaats in geïsoleerde natuurgebieden en op de droge zandgronden op de Veluwe en bijvoorbeeld in Drenthe.

³² www.iucnredlist.org

³³ Van Dam 2001 (info bij zoogdiervereniging, betreft waarschijnlijk prof dr PJEM van Dam van de VU)

Afbeelding 11: De verspreiding van het konijn over de Nederlandse uurhokken in 1970-1988 en 1989-2012. ³⁴

De populatiegegevens van de periode voor 1997 zijn niet eenduidig. Beschreven is dat het konijn tot 1970 eigenlijk alleen op zandgronden voorkwam. Tussen 1953 en 1957 verspreidde Myxomatose zich door het land, waarna ongeveer 5% van de konijnen resteerde. Aansluitend breidde deze deels resistent geworden populatie zich weer uit tot een hoog niveau en verspreidde zich ook verder door het land. Dit met name als gevolg van het stabiel worden van grondwaterstanden en het verlagen van polderpeilen waardoor konijnen op vroeger onbewoonbare plekken meer kansen kregen een hol te graven. In het algemeen wordt het niveau van 1997 als 100% aangehouden, omdat sindsdien de aantallen met een eenduidig telsysteem in de vorm van meetnetten worden bepaald. Twee meetnetten van de Zoogdierverseniging worden gebruikt om de trends in populatieontwikkeling van konijnen in Nederland te bepalen, dit zijn het NEM³⁵ Meetnet “Dagactieve Zoogdieren Broedvogel Monitoring Project (DAZ-BMP, sinds 1997)” en het “NEM Meetnet DAZ-Konijn (DAZ-Konijn, sinds 1984)”. Bij het “NEM Meetnet DAZ-BMP” worden de tellingen uitgevoerd door vrijwilligers van SOVON vogelonderzoek, die ook zoogdieren noteren wanneer ze die tegenkomen tijdens hun tellingen van broedvogels (Broedvogel Monitoring Project BMP). Het “NEM Meetnet DAZ-Konijn” vormt een apart meetnet waarin door duinbeheerders vaste routes door de duinen worden gereden en langs deze routes konijnen worden geteld volgens een vast protocol. De routes worden gereden in het voorjaar en najaar, zodat zowel een voorjaarstrend als een najaarstrend kan worden berekend.

De trend van het konijn voor Nederland is een matige toename van de geïndexeerde aantalsontwikkeling van het konijn, gebaseerd op de gegevens van het NEM Meetnet DAZ-BMP. Dit geldt voor de gehele meetperiode (1997 -2015). Voor de laatste 10 jaar (2005 – 2015) is de trend stabiel.

Zuid-Holland

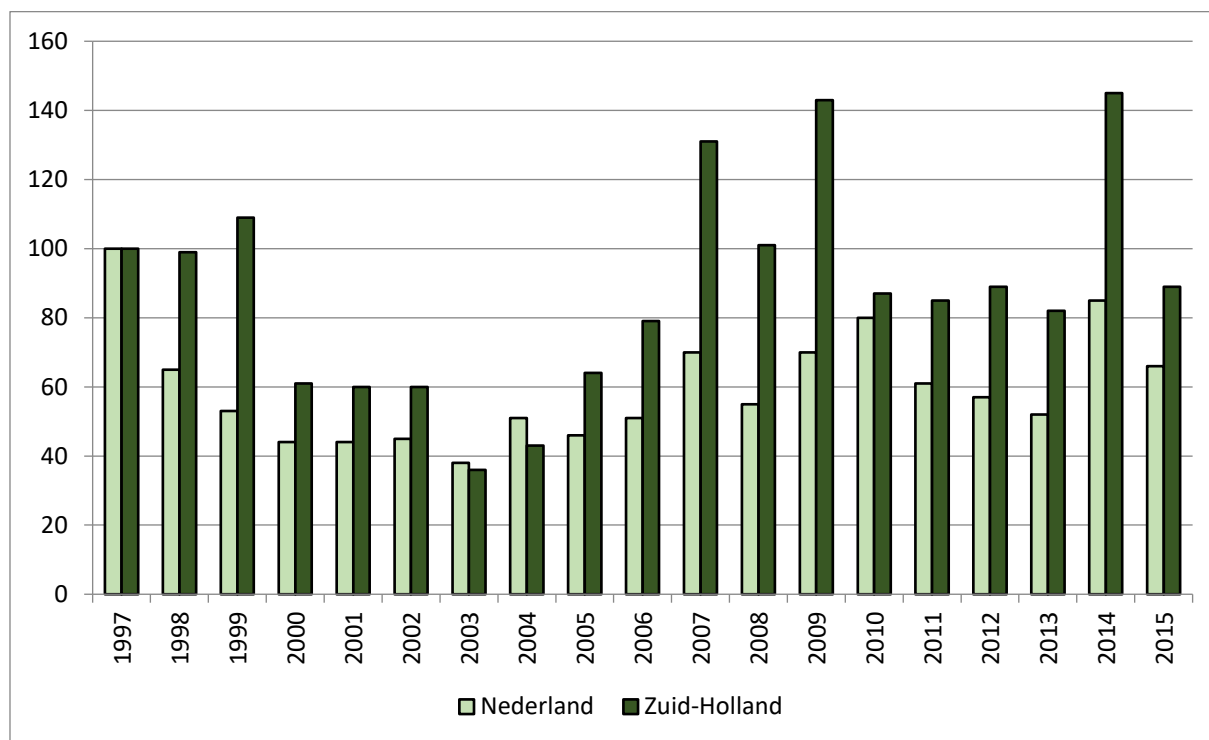
Het konijn komt intussen ook in het Groene hart (Zuid-Holland) en de aangrenzende delen van Noord-Holland en Utrecht voor (Afbeelding 11). Zeeklei is een grondsoort waarin het konijn moeite heeft te leven. De konijnendichtheid in zware gronden wordt met name bepaald door de

³⁴ (Broekhuizen S. , Spoelstra, Thissen, Campers, & Buijs, 2016)

³⁵ Zie ook www.netwerkecologischemonitoring.nl

vestigingsmogelijkheden die konijnen er hebben in op klei aangebracht zand (wegen, dijken, sportvelden, industrieterreinen en woonwijken). Juist die plekken zijn gevoelig voor konijnengraverij. Veenweidegebied is te nat om van nut te zijn voor het konijn, ook hier vestigt het konijn zich in op klei aangebracht zand. Het havengebied van Rotterdam is zowel door de zandige bodem als door de aanwezigheid van vele kaden op de terminals bijzonder geschikt voor het konijn.

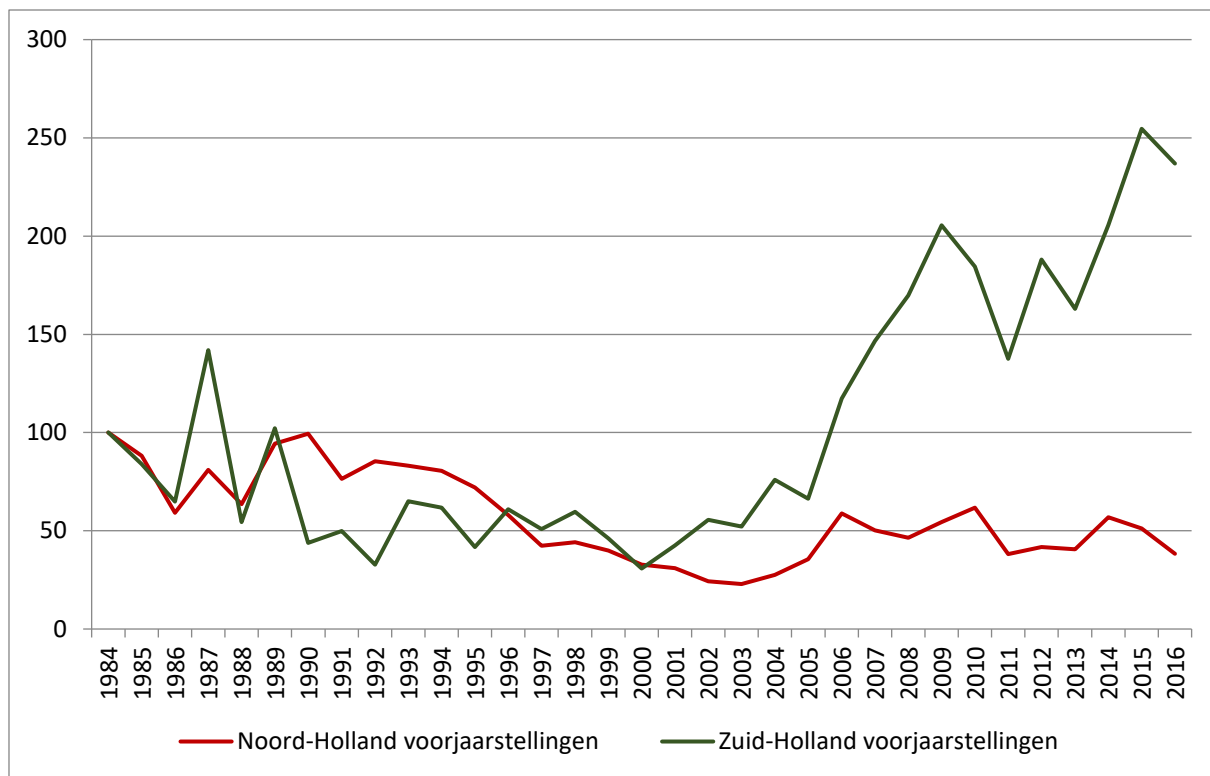
Op basis van het NEM Meetnet DAZ-BMP is voor het konijn een matige toename van de populatieomvang berekend door het CBS voor Zuid-Holland in de periode 1997 - 2015. Op basis van hetzelfde meetnet is voor het konijn een stabiele populatieomvang zichtbaar voor Zuid-Holland in de periode 2005 - 2015. De geïndexeerde aantallen konijnen zijn gevisualiseerd in afbeelding 12.

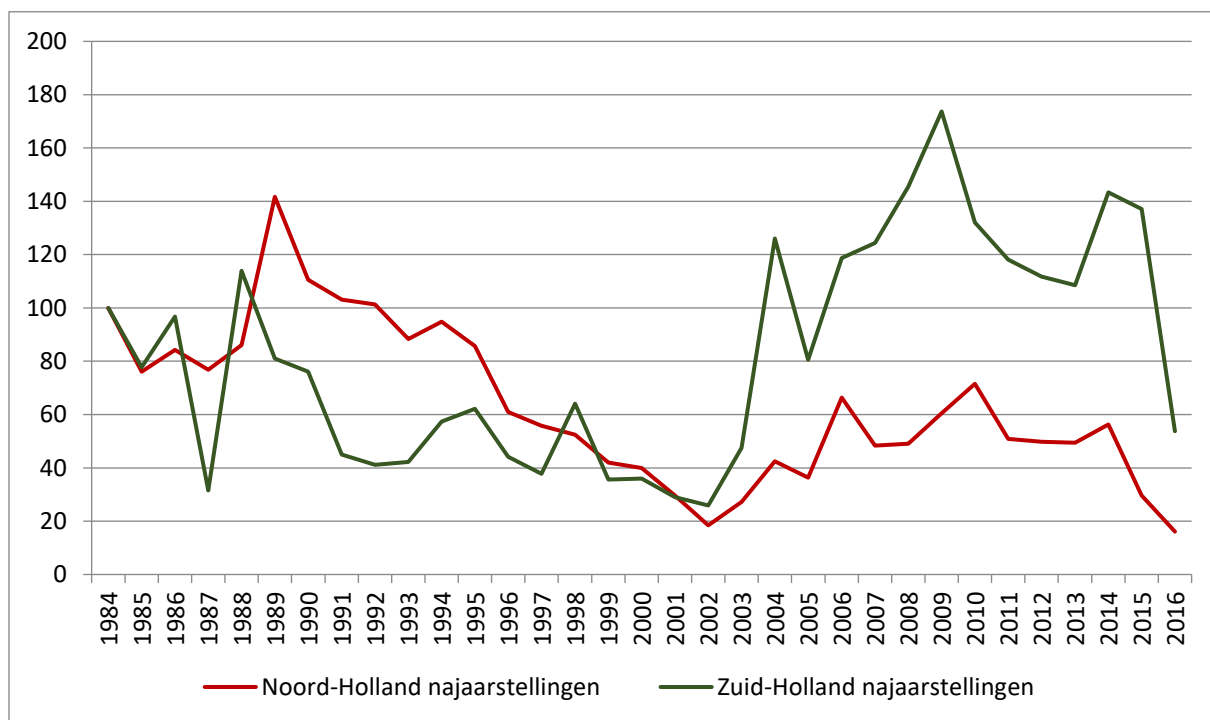
Afbeelding 12: Geïndexeerde aantalstrend van het konijn in Nederland en Zuid-Holland over de periode 1997-2015 (bron: NEM Meetnet DAZ-BMP, Zoogdiervereniging en CBS)

Duinen

Het NEM Meetnet DAZ-Konijn laat voor de duinen zien dat het konijn zich tot 2015 heeft hersteld in de Zuid-Holland, na het door VHS veroorzaakte dieptepunt rond 2002 (afbeelding 13 & 14). De voorjaarspopulatie van de duinen, ook die van Zuid-Holland, laat in 2016 een lichte afname zien ten opzichte van 2015 (afbeelding 13). Deze afname kan onderdeel zijn van een schommeling in de dichtheid, deze treden met enige regelmaat op. Echter, de najaarspopulatie in de duinen van Noord- en Zuid-Holland is in 2015 en vooral in 2016 sterk gedaald ten opzichte van eerdere jaren (afbeelding 14). Deze afname wordt mogelijk veroorzaakt door een nieuwe uitbraak van het virus VHS. De najaarstrend over de afgelopen 10 jaar wordt daardoor onverwacht negatief beïnvloed en ontvangt daardoor de classificatie “matige afname”. Het is waarschijnlijk dat ook de voorjaarsstelling 2017 laag uitvalt (voortplanting vindt in de winter niet plaats), waardoor de kans bestaat dat ook de voorjaarsstrend over de laatste 10 jaar negatief wordt beïnvloed.

Afbeelding 13: Geïndexeerde aantalstrend van het konijn in de duinen van Noord-Holland en Zuid-Holland in het voorjaar in de periode 1984-2016 (bron: NEM Meetnet DAZ-Konijn, Zoogdiervereniging en CBS).

Afbeelding 14: Geïndexeerde aantalstrend van het konijn in de duinen van Noord-Holland en Zuid-Holland in het najaar in de periode 1984-2016 (bron: NEM Meetnet DAZ-Konijn, Zoogdiervereniging en CBS).

Overigens varieert de dichtheid in het Zuid-Hollandse duin aanzienlijk en wensen sommige beheerders meer konijnen zodat het dichtgroeien van het duin wordt geremd. Het is niet duidelijk waarom de konijnenstand in het Noord-Hollandse dungebied (terwijl de stand hoger was dan in Zuid-Holland) zich maar matig en onvolledig herstelt. Het kan zijn dat de lage konijnenstand zich aldaar moet herstellen in duin dat al veel verder is dichtgegroeid, waardoor een beperkt aantal konijnen niet

meer in staat is de voor dit dier ideale vegetatiestructuur tot stand te brengen of in stand te houden. Daarbij is het tegen ziekte resistent worden van een deel van de dieren mede afhankelijk van de dichtheid. Aangenomen wordt dat kleine populaties te weinig resistente dieren opleveren. Ook de inzet van grote aantallen grazers in de hoop daarmee het dichtgroeien tegen te gaan (naast een zeer groot aantal damherten) zou wel eens ten nadele kunnen werken van konijnen.

Conclusie

Het konijn is landelijk en in Zuid-Holland een algemeen voorkomende soort. De trend van het konijn voor Nederland is “matige toename” Dit geldt voor de gehele meetperiode (1997 -2015). Voor de laatste 10 jaar (2005 – 2015) is de trend stabiel.

Voor geheel Zuid-Holland geldt een matige toename van de populatieomvang in de periode 1997 - 2015. Ook voor de periode 2005-2015 is voor het konijn in Zuid-Holland een stabiele populatieomvang zichtbaar. De trend van het konijn in de duinen van Zuid-Holland in het voorjaar laat vanaf 1984 tot 2016 en de laatste 10 jaar een matige toename zien. Echter, met name de najaarstellingen in 2015 en vooral in 2016 laten voor de Hollandse duinen een opmerkelijke daling van het aantal konijnen zien, mogelijk veroorzaakt door een hernieuwde uitbraak van het VHS-virus.

5. Wilde eend

5.1 Algemeen

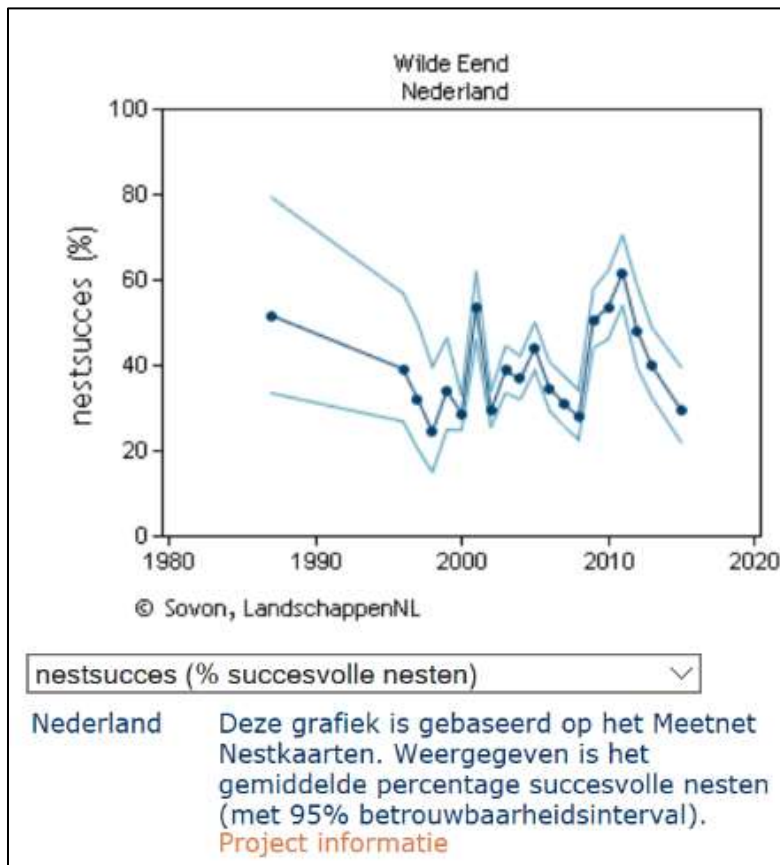
De wilde eend (*Anas platyrhynchos*) is wat de verspreiding betreft één van de meest voorkomende Nederlandse broedvogels, die ook in stedelijk gebied veel voorkomt. Het is een zwemeend of grondeend, die met zijn snavel onder water voedsel uitfiltert. Het mannetje (de woerd) heeft vele kleuren: een glanzend groene kop, een witte ring om de nek, bruine borst, grijsachtige flanken en rug en een overwegend witte staart met zwarte, opgekrulde middelste staartveren. De woerd heeft een gelige snavel. Het vrouwtje (het eendje) heeft een gevlekt bruine dekkingskleur, de snavel is groenig van kleur. Beide geslachten hebben op de bovenzijde van de vleugel, aan de achterzijde een donkere vleugelbaan (de spiegel), met witte zomen afgezet. In de vlucht (met korte slag en fluitend geluid) zijn deze witte zomen goed zichtbaar. De poten van woerd en eendje zijn oranje. De woerd is iets zwaarder dan het eendje, beide wegen gemiddeld iets meer dan een kilo. De lichaamslengte is 50-65 cm, de spanwijdte is 75-100 cm (de vleugellengte is circa 28 cm). Het bekende kwaken wordt door het vrouwtje geproduceerd, het mannetje maakt onopvallend geluiden, heeft soms een raspende roep en fluit tijdens de balts.

Leefwijze en voortplanting

Hoewel eenden overal in Nederland voorkomen (ook als broedvogel), zijn de grootste aantallen te vinden in de waterrijke streken van ons land. De voorkeur gaat uit naar voedselrijk stilstaand of langzaam stromend ondiep zoet water, met begroeiing langs de waterkant. Poldersloten, plassen en meren passen in dit beeld, echter de wilde eend komt ook voor langs rivieren en langs brak en zout water (ondiep en met dekking). De paarvorming begint al in de winter, waarbij mannetjes de vrouwtjes fors achterna kunnen zitten. Als er een paartje is gevormd, trekken ze samen op. Dit gezamenlijke is van korte duur. Het vrouwtje bouwt het nest: een ondiepe holte bekleed met gras, mos, veertjes, en dergelijke. Meestal bevindt het nest zich op de oever, maar een eendennest wordt ook wel aangetroffen in een knotwilg, of nog hoger in ongebruikte kraaien- of eksternesten. Of in andere holten, waaronder de eendenkorf. De broedperiode wordt systematisch als vroeg beginnend beschreven (tweede helft van februari), maar feitelijk lijkt begin april een juistere datum. Het normale broedseizoen loopt tot en met juni, maar is soms langer (t/m augustus/september), vooral in stedelijk gebied. De overlevingskansen van de jonge eenden (“pullen”) die laat worden geboren is gering, vooral in stedelijk gebied waar de predatie door ratten, reigers en meeuwen zeer groot is. Deze stadseenden worden deels ook wel als een aparte groep eenden beschouwd, omdat ze gedomesticeerd zijn, een andere kleurtekening kregen, e.d.³⁶ Als het vrouwtje (laat) broedt in juni, gaan de mannetjes in de rui.

³⁶ Zie de soepeend (Lensink, R., 2002); de bijbehorende verspreidingskaart vertoont duidelijk aanwezigheid van deze “soort” in en bij steden, maar ook in geheel Friesland. Daarnaast komen ze in bijna alle Nederlandse

Hun ruikleed (eclipskleed) is bruin. De woerden leven dan in kleine groepjes in dekking, ze kunnen enkele weken niet vliegen. De wilde eend heeft één legsel per jaar, bij legselverlies wordt een vervolglegsel geproduceerd. Het legsel omvat veelal 10-12 groenige/gelige eieren, die 24-32 dagen worden bebroed. Jonge eenden volgen hun moeder al snel en kunnen na anderhalf tot twee maanden vliegen. Het jaarlijkse nestsucces in Nederland laat tussen jaren grote fluctuaties zien, maar geen zichtbare afname (afbeelding 15). Dat geldt ook voor het gemiddeld aantal uitgelopen jongen per succesvol nest. Met een gemiddelde van bijna 38% in het nestsucces in Nederland mogelijk zelfs aan de hoge kant in vergelijking met studies in het buitenland (29%, vooral in Noord-Amerikaanse studies). Grote onbekende in de reproductie in Nederland is de overleving van kuikens tot het vliegvlugge stadium ³⁷.

Afbeelding 15: Nestsucces wilde eend 1980-2015 (bron: Sovon)

In najaar en winter leven eenden vaak in groepen, soms met een omvang van honderden tot duizend stuks en meer. De wilde eend is vrij winterhard en komt tot in het verre noorden voor (Alaska, zuidelijk Groenland, IJsland, etc.).

Trek

In Nederland is de wilde eend het gehele jaar aanwezig. De in Nederland overwinterende wilde eenden, voorzover geen standvogels, zijn afkomstig uit een gebied dat reikt tot in het noorden van Scandinavië en de Oeral ³⁸. Er zijn verschillende, deels overlappende, flywaypopulaties van de wilde eend in Europa. Zowel onze broedvogels als de in Nederland overwinterende wilde eenden behoren

uurhokken wel voor. Een deel van deze eenden komt weer voort uit de lokstallen die bij eendenkooien werden gehouden, vandaar de plaatselijk aanzienlijke verspreiding op het platteland.

³⁷ (van den Bremer, et al., 2015)

³⁸ (Hornman, 2013)

tot de ondersoort *Anas platyrhynchos platyrhynchos* en maken onderdeel uit van de noordwest-Europese flywaypopulatie ³⁹.

Voedsel

Buiten de broedtijd is het voedsel vooral plantaardig en bestaat dan grotendeels uit zaden van een breed scala aan plantensoorten ⁴⁰. Daarnaast wordt gefoerageerd op gras, waterplanten en met name in het broedseizoen ook op (water-)insecten, slakken en (waar aanwezig) op brood. De pullen zijn de eerste weken afhankelijk van aquatisch ongewervelden, waarbij ze moeten concurreren met vissen. Volwassen eenden grondelen waterplanten en eendenkroos bijeen, alsook insecten e.d. Met name in het najaar trekken eenden op diverse gewassen, waaronder graan. In de winter grazen ze op gras.

De eenden verblijven overdag veelal op meren, plassen en sloten. Waarna ze in de schemering trekken naar agrarisch percelen waar ze vaak 's nachts foerageren, om 's morgens weer naar hun dagverblijven terug te gaan.

Vijanden

Gezien de omvang van de eend (met een gewicht van ruim een kilo) is het dier in het water enigszins vergelijkbaar met een muskusrat. Van de volwassen muskusrat is gezien dat deze wordt gedood door grote snoeken, door reigers, door in het water jagende predatoren als hermelijn en met name Amerikaanse nerts en op land door roofvogels als de buizerd.

Daarnaast zal het eendje kwetsbaar zijn als zij zit te broeden. Dan kan ook de vos bij haar (of bij de eieren) komen. Terwijl ze op het water foerageren vallen eendenkuikens vaak ten prooi aan snoeken of worden ze gegeten door vogels als blauwe reiger, zwarte kraai, kleine mantelmeeuw of buizerd.

Uit inleidend onderzoek in opdracht van BIJ12 en het Ministerie van Economische Zaken naar aanleiding van de significante afname van met name de broedpopulatie van de wilde eend ⁴¹, is door Sovon aannemelijk gemaakt dat deze afname niet in relatie kan worden gebracht met de jacht. De analyse van ringgegevens wijst erop dat de overleving van volgroeide wilde eenden is toegenomen. Tegelijkertijd werden uit de aanwezige populatie wilde eenden (bepaald op basis van telling) in de loop der jaren minder eenden weggenomen (met jacht en kooivangst), de jachtdruk nam dus tevens af. In provincies waar de jachtdruk het meest is afgenomen, is de ontwikkeling van het aantal eenden (jaargemiddelden) het minst ongunstig, maar dat geldt niet voor de broedvogelaantallen. Demografisch gezien lijkt het probleem van de Nederlandse wilde eenden niet voort te komen uit het nestsucces of de overleving van volgroeide vogels. Hierdoor resteren twee mechanismen die de signaleerde afname kunnen verklaren: afnemend opgroeisucces van de kuikens/zeer jonge eenden of emigratie van volgroeide vogels uit de Nederlandse broedpopulatie. Dit laatste wordt in het rapport minder aannemelijk genoemd. De reproductiestrategie van de wilde eend is door de relatief grote legfels aangepast aan een aanzienlijk predatierisico, zodat een hoge predatiedruk niet automatisch betekent dat te weinig jongen vliegvlug worden om de populatie stabiel te houden. Tegelijkertijd geeft het in het onderzoek gepresenteerde overzicht van onderzoek naar predatie in relatie tot de wilde eend ook aan, dat predatie vaak een rol blijkt te spelen bij een in opvallend mate dalende stand van de wilde eend. En dat maatregelen, zowel ten doel hebbend het aantal predatoren te verminderen als ten doel hebbend de predatiekans te verminderen (zoals plaatsing van broedkorven) een gunstig resultaat hebben of kunnen hebben op de stand van de wilde eend.

³⁹ (van den Bremer, et al., 2015)

⁴⁰ (Kleyheeg, 2015)

⁴¹ (van den Bremer, et al., 2015)

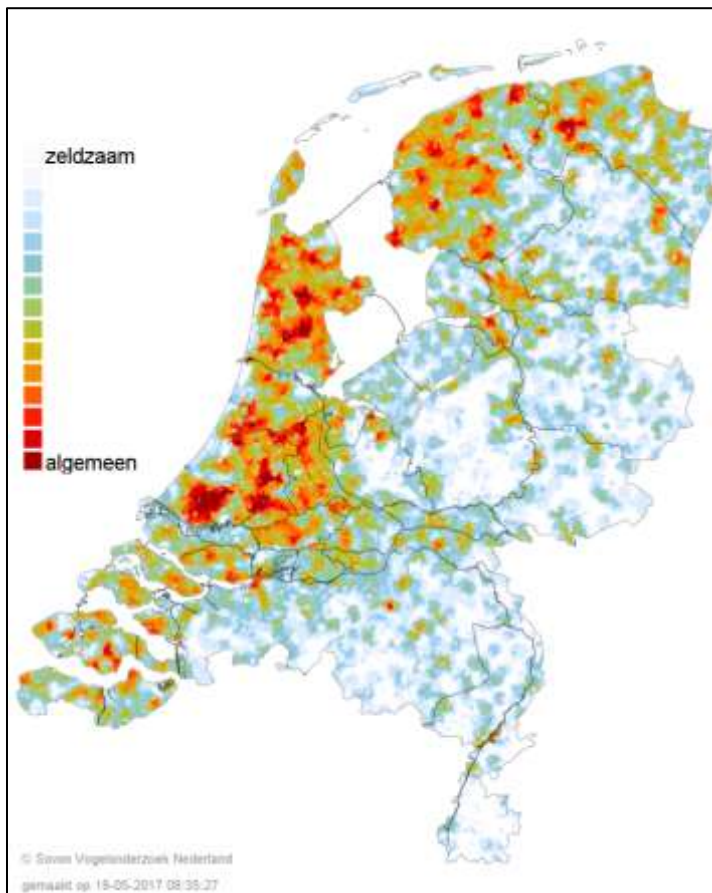
5.2 Verspreiding en aantalontwikkeling

Deze paragraaf is geschreven door: Dr. Julia Stahl (Sovon Vogelonderzoek Nederland). De conclusie is toegevoegd door de FBE.

Verspreiding

Landelijk – broedseizoen

De wilde eend is in Nederland een broedvogel met een zeer ruime verspreiding en heeft daarbij een duidelijke preferentie voor de veenweidegebieden en laagveenmoerassen in Laag-Nederland (afbeelding 16). Daarnaast zijn de dichtheden eveneens hoog in moeras- en landbouwgebieden op kleigrond. In Hoog-Nederland en de duinregio's zitten wilde eenden met name in natte duinvalleien, heide- en hoogveengebieden en beekdalen. Op basis van de Sovon broedvogelatlas 1998-2000 is de landelijke populatieomvang geschat op 350.000 tot 500.000 broedparen, een schatting met ruime marges omdat de aantallen van deze ruim verspreide broedvogel lastig te bepalen zijn⁴².

Afbeelding 16: Voorlopige relatieve dichtheid van de wilde eend in de broedperiode, gebaseerd op atlasgegevens uit 2013-2015 (bron: Sovon).

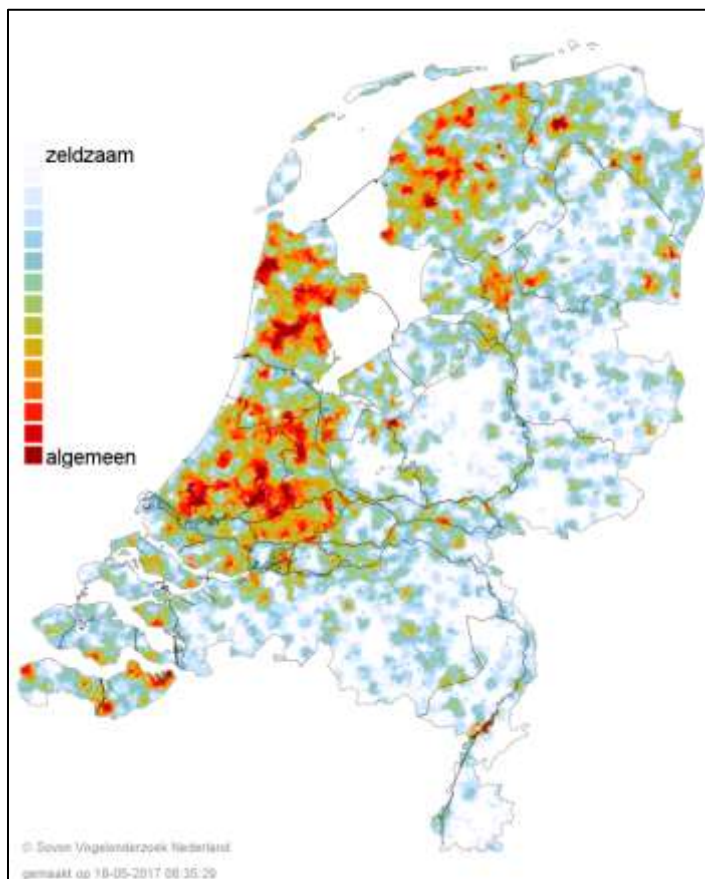
Landelijk – buiten broedseizoen

De landelijke winterpopulatie omvatte 570.000-650.000 vogels in de periode 2005/06-2009/10. (bandbreedte van seizoensmaxima geteld in januari, verhoogd met inschatting voor niet onderzochte gebieden⁴³). De wilde eend komt 's winters in heel Nederland voor, met wat lagere dichtheden in de hogere delen van het land en de grootste concentraties in West- en Noord-Nederland (afbeelding 17). Het maximum aantal vogels wordt in midwinter geteld, in november tot februari (afbeelding 18). Veel wilde eenden verblijven in nazomer, herfst en winter in het

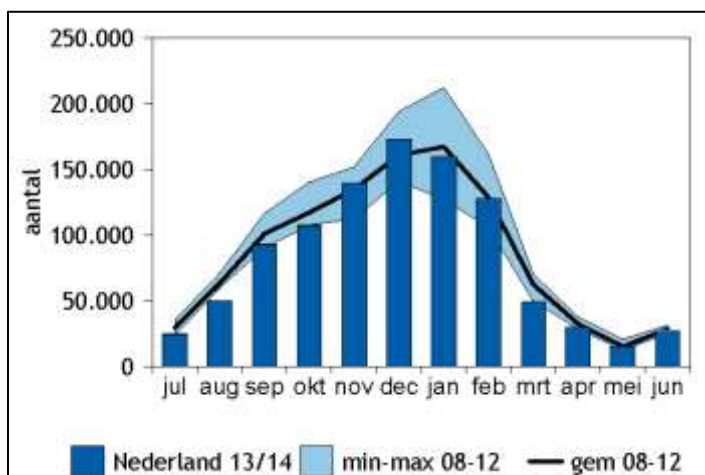
⁴² (van den Bremer, et al., 2015)

⁴³ (Hornman, et al., 2012)

Waddengebied (met name Fries-Groningse kust) en het Deltagebied. Koud winterweer heeft betrekkelijk weinig invloed op verspreiding en aantallen, al treedt vermoedelijk enige herverdeling over het land op (concentraties op ijsvrije wateren). Wilde eenden ruien vanaf half mei tot in de zomer en kunnen dan zowel kleine als grote ruiconcentraties vormen ⁴⁴.

Afbeelding 17: Voorlopige relatieve dichtheid van de wilde eend in de winterperiode, gebaseerd op atlasgegevens uit 2013-2015 (bron: Sovon)

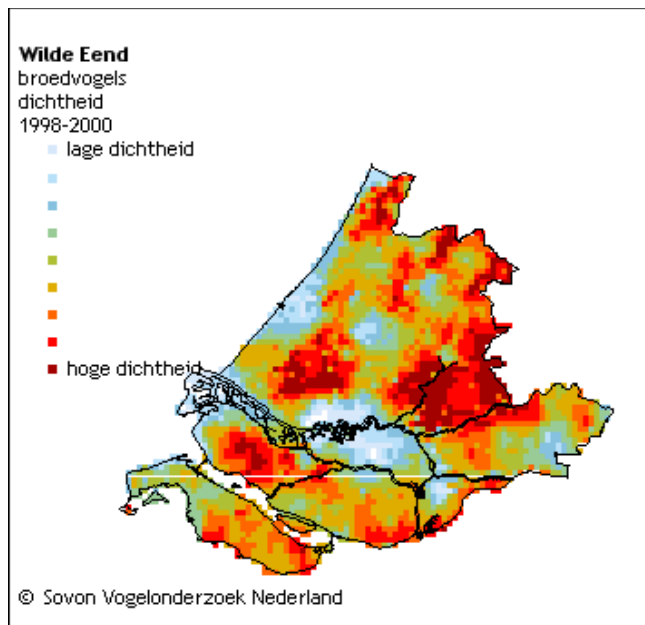
Afbeelding 18: Seizoenspatroon van de wilde eend in Nederland in winterseizoen 2013/14 (staven), vergeleken met het gemiddelde, minimum en maximum in 2008/09-2012/13⁴⁵

⁴⁴ (van den Bremer, et al., 2015)

⁴⁵ (van den Bremer, et al., 2015)

Zuid-Holland - broedseizoen

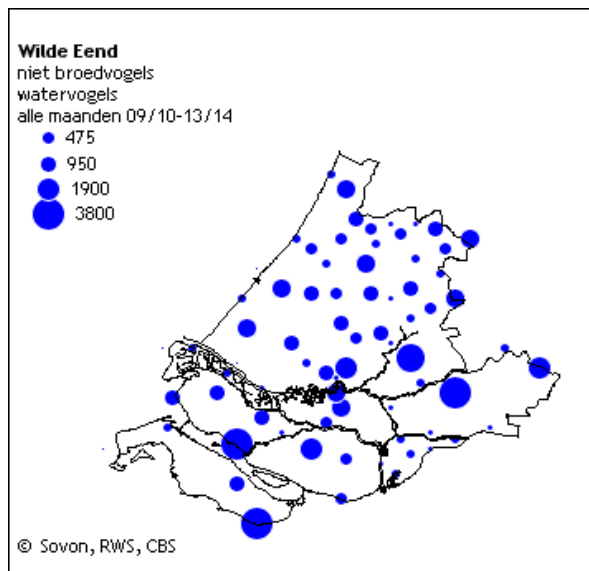
Zuid-Holland behoort tot de regio's met plaatselijk relatief hoge dichtheden van wilde eenden in het broedseizoen. De hoogste dichtheden treden op in moerasgebieden en op landbouwgronden, geheel in lijn met het landelijke beeld van habitatkeuze. De meest gedetailleerde gepubliceerde kaart van Zuid-Holland is de dichtheidskaart uit 1998-2000 ⁴⁶ (afbeelding 19). Weergegeven is de relatieve dichtheid per vierkante kilometer.

Afbeelding 19: Relatieve dichtheid in Zuid-Holland van wilde eend tijdens het broedseizoen, gebaseerd op atlasdata uit 1998-2000. (bron: Sovon)

Zuid-Holland - buiten broedseizoen

Ook buiten het broedseizoen maakt de wilde eend ruim gebruik van gebieden in de provincie Zuid-Holland. Met name het rivierengebied en de Delta trekken grote aantallen eenden aan (afbeelding 20).

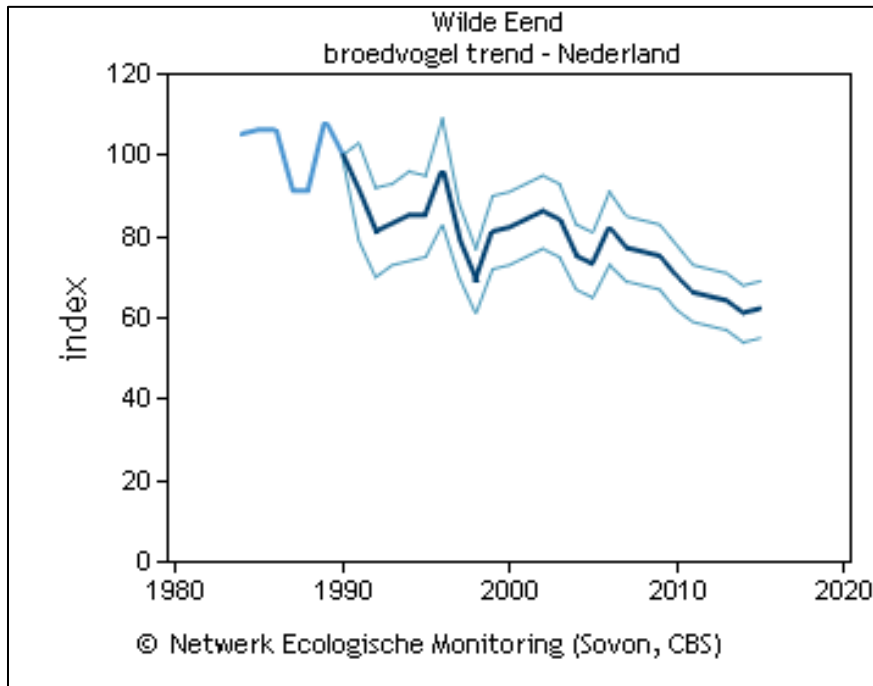
Afbeelding 20: Verspreidingsbeeld van de wilde eend buiten het broedseizoen, gebaseerd op het Meetnet Watervogels. Weergegeven is het gemiddelde seizoensgemiddelde per hoofdtelgebied in de periode 2009/10 t/m 2013/14. (bron: Sovon)

⁴⁶ (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2017)

Aantalsontwikkeling

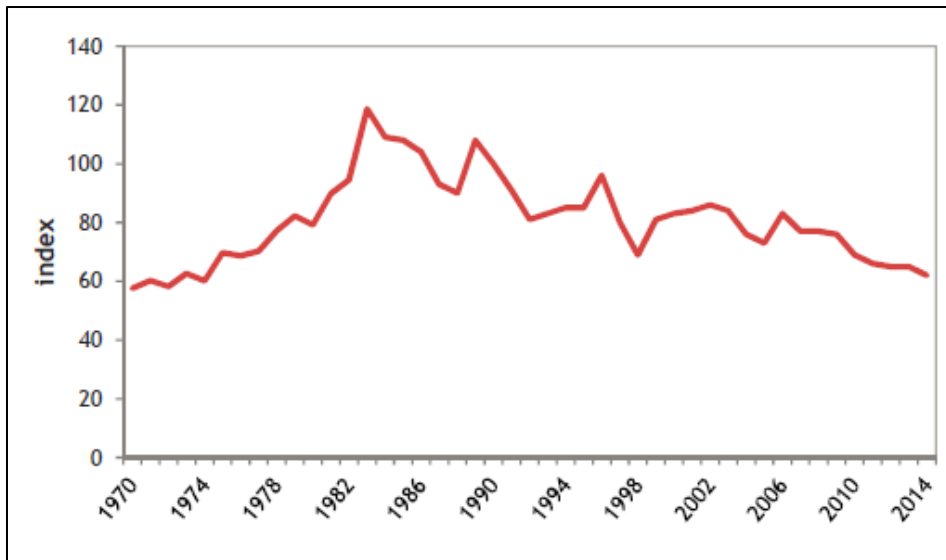
Landelijk - broedseizoen

De Nederlandse broedpopulatie is sinds de start van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) in 1984 sterk afgenomen (afbeelding 21). Sinds 1990 bedraagt de afname ongeveer 30% (gemiddeld 1,3% per jaar). De afgelopen tien jaar is de afname versneld (gemiddeld 2,8% per jaar). De database Oude Tijdsreeksen (systematische telreeksen van vóór de start van het BMP⁴⁷) laat zien dat de landelijke broedpopulatie in de jaren zeventig tot begin jaren tachtig een lichte toename vertoonde en daarna weer is afgenomen (afbeelding 22).

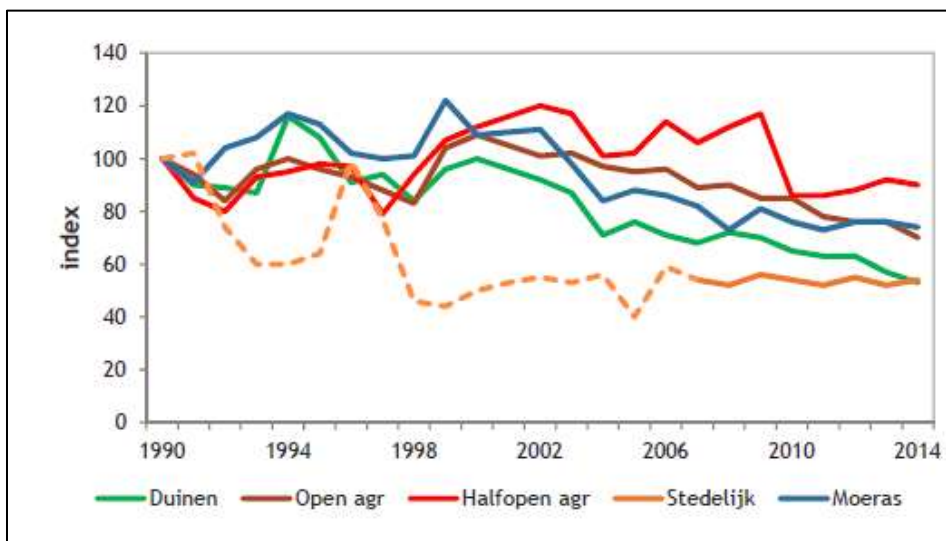
Afbeelding 21: Trend van broedende wilde eenden in Nederland in de periode 1990-2015. Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index (1990=100) en het bijbehorende 95%-betrouwbaarheidsinterval gebaseerd op tellingen in steekproefgebieden in het hele land. De gegevens zijn afkomstig van het Broedvogel Monitoring Project (BMP; Sovon/CBS, NEM)

⁴⁷ (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002)

Afbeelding 22: Lange termijn ontwikkeling van de populatie van wilde eend als broedvogel op basis van Oude Tijdsreeksen en vanaf 1984 op basis van het BMP. Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index (1990=100)⁴⁸

Interessant is ook een analyse van het voorkomen van broedende wilde eenden in verschillende landschapstypes (afbeelding 23)⁴⁹. Overeenkomstig met het landelijke beeld is vanaf begin jaren negentig bijna overal een afname zichtbaar, waarbij de afname groter is in de duinen dan in open agrarisch gebied en moeras. De stedelijke populatie is relatief stabiel in de laatste jaren.

Afbeelding 23: Trend van de wilde eend per landschapstype op basis van BMP en MUS in de periode van 1990 tot 2014. De trend voor stedelijk gebied is vanaf 2007, het jaar waarin MUS is gestart, betrouwbaarder door de grotere steekproef. Weergegeven is de jaarlijkse populatie index (1990=100)(data Sovon/CBS, NEM)

⁴⁸ (van den Bremer, et al., 2015)

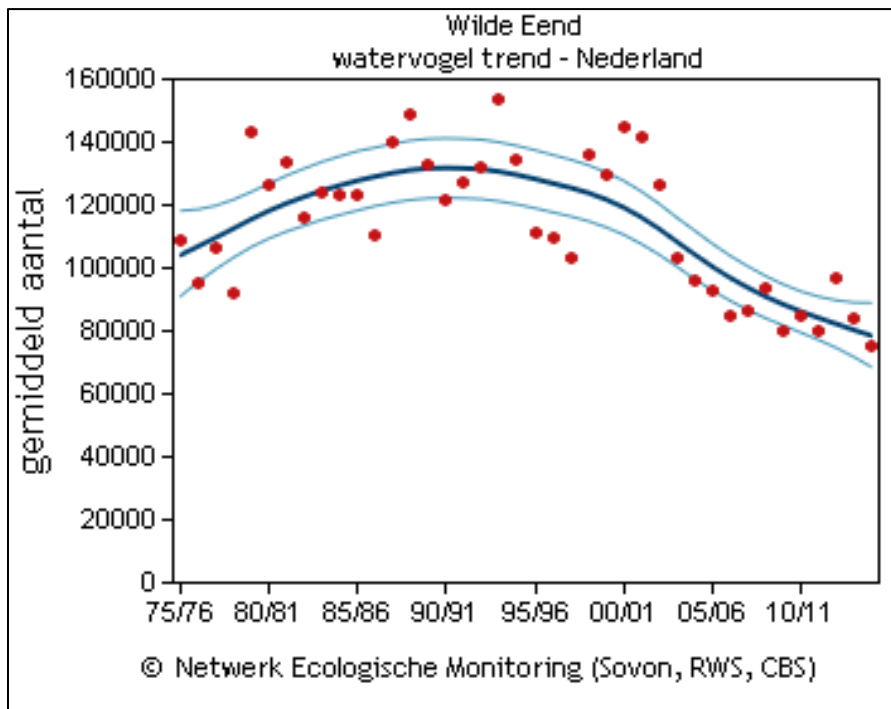
⁴⁹ (van den Bremer, et al., 2015)

Landelijk - buiten broedseizoen

De landelijke aantallen buiten het broedseizoen vertonen sinds 1980/81 een significante afname, die vooral zichtbaar wordt vanaf 2002/03 (afbeelding 24). In de jaren negentig was de populatie relatief stabiel, wel is de invloed van koude winters duidelijk zichtbaar.

De afname doet zich vooral voor op veengronden en zeeklei, in de Waddenzee en in de Zoute Delta zijn de aantallen relatief stabiel. Er zijn geen verschillen in de trend voor gebieden met veel open water (meer dan 90% van het telgebied) vergeleken met gebieden met geen of kleine wateren (minder dan 15% water).

In totaal 13 Natura 2000-gebieden zijn aangewezen voor de wilde eend als niet-broedvogel. In 12 van deze gebieden wordt de gebiedsdoelstelling voor de wilde eend niet gehaald ⁵⁰.

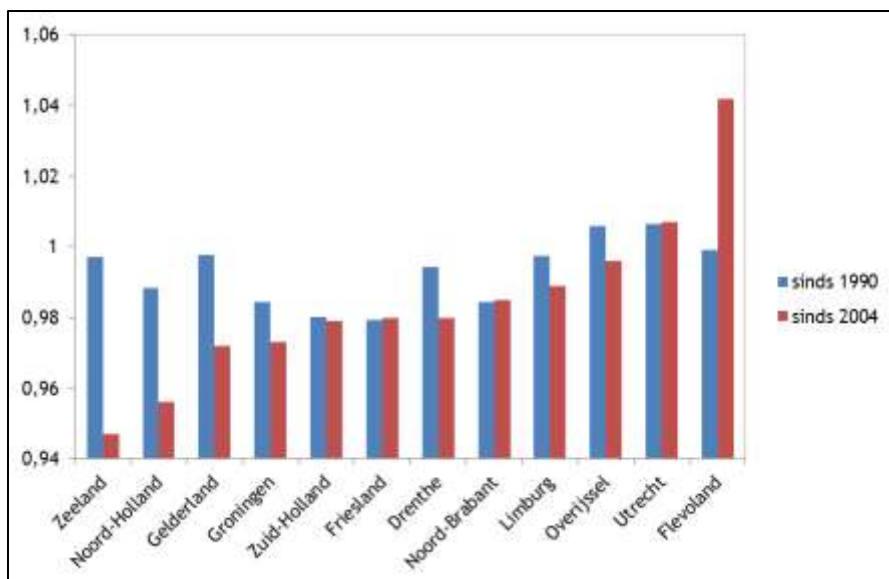

Afbeelding 24: Landelijke trend van de wilde eend in de monitoringgebieden van het watervogelmeetnet jaarrond (data Sovon/CBS, NEM).

Zuid-Holland – broedseizoen

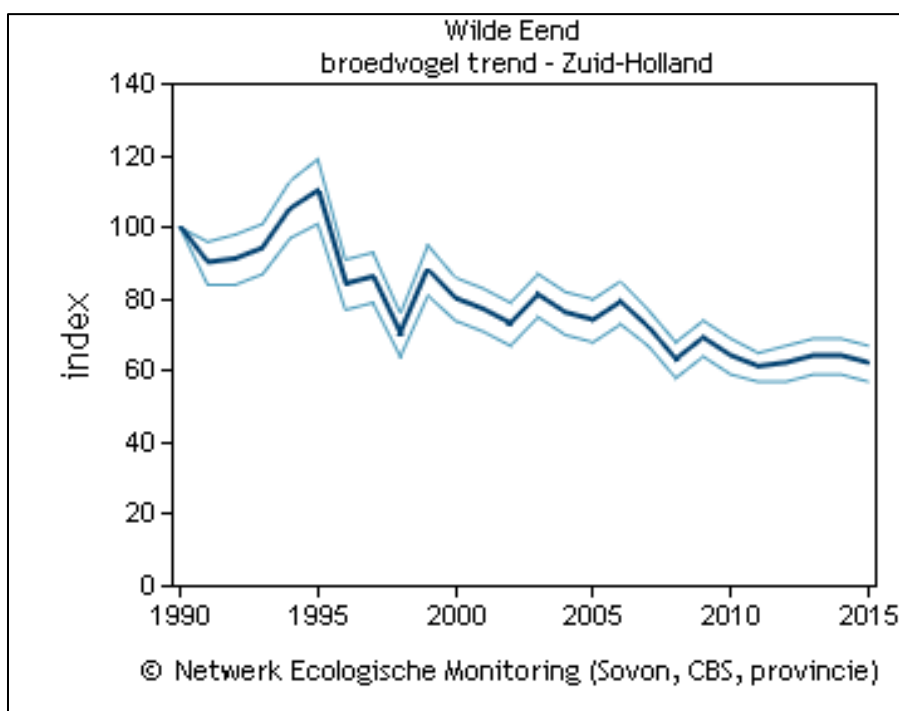
Op provinciaal niveau zijn de afnames sinds 1990 het sterkst in Friesland, Zuid-Holland, Groningen en Noord-Brabant, terwijl de stand in Overijssel, Utrecht, Zeeland, Flevoland en Gelderland min of meer stabiel lijkt (afbeelding 25).

⁵⁰ (van den Bremer, et al., 2015)

Afbeelding 25: Trend van de broedende wilde eenden per provincie in de periodes 1990-2014 en 2004-2014 (data Sovon/CBS, NEM). Weergegeven is de jaarlijkse vermenigvuldigingsfactor van de lineaire trend; 1,02 staat voor een toename van gemiddeld 2% per jaar.

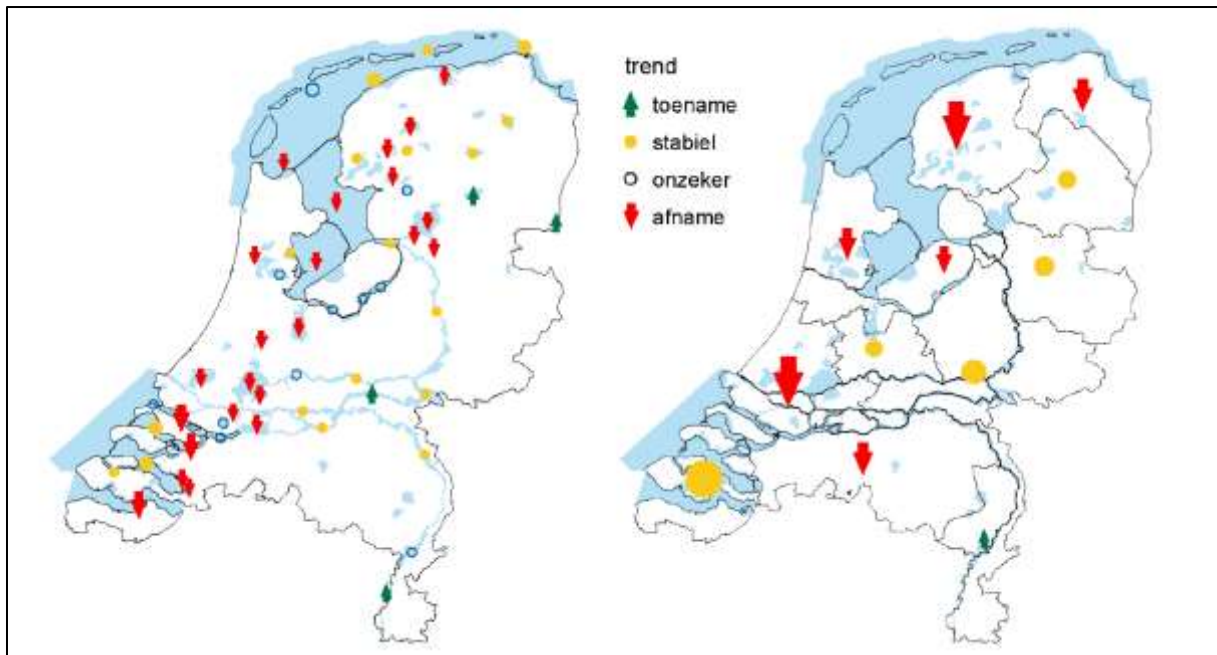
De trend van het aantal broedvogels in Zuid-Holland volgt in grote lijnen de landelijke ontwikkeling. Zowel sinds 1990 als de laatste 10 jaar is een significante afname van minder dan 5% per jaar zichtbaar. De afname lijkt het laatste decennium wel wat af te vlakken (afbeelding 26).

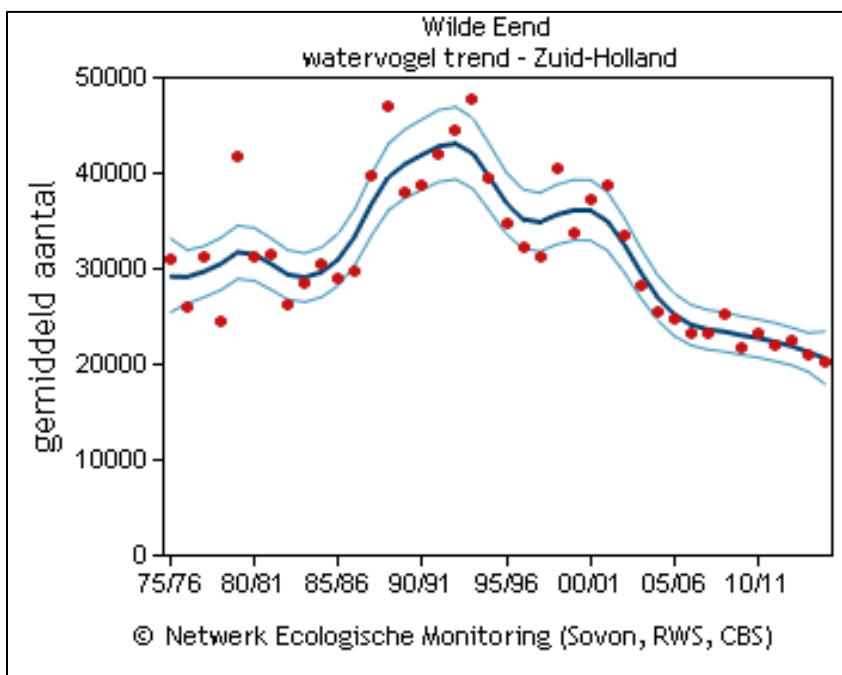
Afbeelding 26: Trend van broedende wilde eenden in Zuid-Holland in de periode 1990-2015. De aantallen in 1990 zijn op index 100 gezet (bron: Sovon).

Zuid-Holland – buiten broedseizoen

Regionaal is binnen Nederland de afname in aantallen buiten het broedseizoen het meest zichtbaar in het binnenland (o.a. Zoete Rijkswateren), op provinciaal niveau is de afname het grootst in Friesland, Zuid-Holland, Noord-Holland, Brabant en Groningen (afbeelding 27). In de provincie Zuid-Holland zet de negatieve trend zich al meer dan 25 jaar voort (afbeelding 28).

Afbeelding 27: Trends in jaarrondgemiddelde aantallen van wilde eend in de monitoringgebieden (links) en per provincie (rechts) in de periode 2003/04 t/m 2013/14 .

Afbeelding 28: Trend van wilde eenden buiten het broedseizoen in Zuid-Holland in de periode 1975-2015 (bron: Sovon).

Conclusie

De wilde eend komt (vrijwel) overal in Nederland voor, er zijn 350.000-500.000 broedparen. De winterpopulatie is nog aanzienlijk groter. Na een piek in het aantal wilde eenden rond 1983 loopt het aantal eenden in Nederland terug, momenteel komt het aantal overeen met dat in 1970. Naar landschapstype bezien is de wilde eend de laatste 10 jaar in de stad en in moerasgebied vrij stabiel in aantal, terwijl de afname in halfopen agrarisch gebied minder daalt dan in open agrarisch gebied of in de duinen. Landelijk is de stand buiten het broedseizoen sinds 1990-1995 ook aanzienlijk afgenomen.

Zuid-Holland behoort tot de provincies waar zowel de broedvogelstand als de winterpopulatie systematisch matig is gedaald, hetgeen in 20 jaar grofweg tot halvering van beide standen heeft geleid. De afname lijkt de laatste jaren af te vlakken.

De afname van de wilde eend in Nederland of in delen van Nederland komt niet overeen met de situatie in ons omringende landen. In een verkennende studie van Sovon komt naar voren dat de afname lijkt samen te hangen met de overlevingskansen van eendenpullen en zeer jonge eenden, dit zal nader moeten worden onderzocht.

6. Fazant^{51 52}

6.1 Algemeen

De fazant (*Phasianus colchicus*) behoort tot de fazantachtigen van de orde van de hoendervogels. Het mannetje (de haan) heeft een prachtig gekleurd verenkleed. De staart is opvallend lang (circa 40 cm), bruin-goudkleurig en dwars gestreept. Het bruingekleurde lichaam (lengte in totaal 75-89 cm, spanwijdte tot circa 90 cm) vertoont op de rug vlekken met lichte randen terwijl de vlekken op de bruin-oranje borst juist donker zijn. De kop van de haan is opvallend, met een knalrode tekening, kammen en lellen, met groene "oortjes" en vaak met een witte band om de hals. Nader beschouwd bevat het verenkleed ook blauw. Hals en kop boven de witte band zijn donker groen met een iriserende blauwglans. Het vrouwtje (de hen) is wat kleiner (53-62 cm, spanwijdte tot circa 70 cm) en lichter in gewicht, onopvallend bruin met spikkels en een staart van ruim 20 cm. De donkergrijze poten van de haan hebben sporen, die vooral bij oudere hanen vervaarlijk kunnen zijn.

De fazant is een vogel die bij bedreiging laat opvliegt. Het normale geluid van de fazant is wat wij ook van de gewone kip kennen, terwijl de haan "kok-k" roept, waarbij vaak met de vleugels wordt gefladderd. De fazant wekt soms de indruk wat knullig te vliegen, wat zeker niet het geval is: een snelheid van boven de 50 km/uur is normaal, terwijl de topsnelheid ongeveer 90 km/uur bedraagt. Een fazant die opvliegt heeft na enkele honderden meters de neiging om in glijvlucht te dalen.

De kleurvariatie van de fazant is in ons land (en binnen Europa) groot. Diverse ondersoorten van de fazant komen van oorsprong voor van Eurazië tot in China, Vietnam en Noord-Korea. De Romeinen verspreidden de fazant als voedsel door geheel Europa. Grote aantallen kwamen hier terecht met ingang van de 18^e eeuw ten behoeve van de jacht (net als in Japan, zuidoostelijk Australië en Nieuw Zeeland, de USA/Canada, de Andes, en dergelijke). Meerdere ondersoorten werden verplaatst, gekweekt en uitgezet, waardoor de populaties allerlei kenmerken van ondersoorten vertonen. Dit uitzetten is in Nederland intussen circa 25 jaar verboden.

Leefwijze en voortplanting

De fazant is een dier van de laaglandbossen en rivierdalen. Hij prefereert een vochtig biotoop met afwisseling: dekking, slaapplekken (roestplekken) als het kan in bomen en struiken, heggen, wallen, begroeide slootkanten, rietkragen, grasland en landbouwgewassen. Maar de fazant kan zich goed aanpassen, waardoor hij op veel plaatsen kan leven. Stedelijk gebied en aaneengesloten boscomplexen worden of gemeden of zijn geen plekken waar de fazant het volhoudt. De grootste dichtheden komen voor op de kleigronden van zuidwest Nederland, de veenkoloniën in Drenthe en Groningen, en in delen van de Achterhoek (zand- en podzolgronden) en in het Gelderse/Zuid-Hollandse rivierengebied (rivierklei/klei op veen). De verspreide aanwezigheid van bomen en struiken (om in te slapen en in omhoog te vluchten), net als de permanente aanwezigheid van ruigtes, zijn belangrijk voor de fazant.

De fazant leeft in groepjes, 's winters bestaande uit meerdere hanen en hennen. 's Zomers heeft de haan met ingang van de baltstijd in februari-maart een harem met enkele hennen, bij een hogere dichtheid - die niet vaak meer voorkomt - zes tot acht hennen. De hen legt eenmaal per jaar, een nagesel is mogelijk. Het hennetje maakt een simpel nest op de grond, in hoog gras of ruigte. Daarin worden met een ritme van één per dag 6-16 eieren (veelal 8-12) gelegd, die in de periode van maart

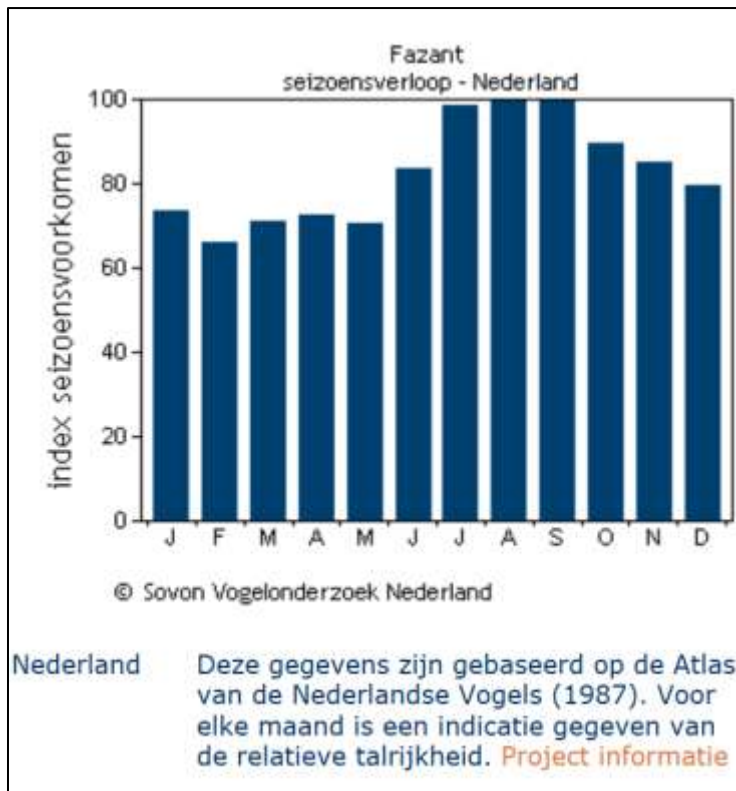
⁵¹ (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2017)

⁵² (Vogelbescherming, 2017)

tot begin juli na het leggen van het laatste ei in ongeveer 25 dagen door de hen worden uitgebroed. De jongen verlaten het nest na het uitkomen onmiddellijk en zoeken al snel tezamen en met hun moeder hun eigen voedsel bijeen. De jongen kunnen ook snel al een paar meters vliegen. Na drie weken kunnen ze goed vliegen en na ongeveer tien weken zijn ze zelfstandig. Het volgende jaar zijn ze geslachtsrijp.

Trek

De fazant is hier een standvogel, het dier verplaatst zich maar weinig ten opzichte van de plek waar het uit het ei kwam. De relatieve kleine verschillen tussen zomer- en winterstand worden enerzijds veroorzaakt door de geboorte van jonge fazanten en daarnaast aanvankelijk de natuurlijke sterfte en aansluitend de jacht in het najaar (afbeelding 29).

Afbeelding 29: Voorkomen van de fazant in Nederland per maand (bron: Sovon)

Voedsel

Het voedsel van de fazant is veelal plantaardig (vruchten, bessen, gras, knoppen), 's zomers ook wel aangevuld met wormen, slakken en insecten. In cultuurland zoeken ze hun voedsel in graanvelden en in andere gewassen en eten ze oogstresten. Jonge fazanten eten de eerste drie weken uitsluitend dierlijk voedsel (insecten).

Vijanden

Toename van het aantal predatoren (met name vos en havik) wordt vaak genoemd als oorzaak van de afname van het aantal fazanten. Dit beeld zal met name zijn ontstaan in de periode dat fazanten nog in grote aantallen werden uitgezet en snel ten prooi vielen aan predatoren. Het grote aantal (uitgezette) fazanten in de vroege jaren van de Flevopolders had een groot aantal roofvogels tot gevolg. Zonder twijfel vormt de fazant voedsel voor de vos⁵³. Dit intussen in lagere aantallen dan weleer, omdat op vele plaatsen (bijvoorbeeld in het duingebied waar het onderzoek van Mulder plaatsvond) de fazantenstand minimaal is geworden⁵⁴. Daarnaast nam de stand in aanzienlijke mate af door schaalvergroting in de landbouw en intensivering van de landbouw waarbij overhoekjes met

⁵³ (Mulder, 2000)

⁵⁴ De duinen vormen weinig geschikt habitat voor de fazant, wat de huidige lage stand verklaart.

ruigte e.d. verloren gingen. Ook in het verkeer sneuvelt een groot aantal fazanten. Bermen vormen tegenwoordig meer en meer ruigteplekken waar een dier als de fazant gebruik van maakt.

6.2 Verspreiding en aantalontwikkeling

Deze paragraaf is geschreven door: Jeroen Nienhuis (Sovon Vogelonderzoek Nederland). De FBE heeft de tekst op enkele punten geredigeerd en heeft de informatie over het verbod op uitzetten aangevuld. De conclusie is toegevoegd door de FBE.

Verspreiding

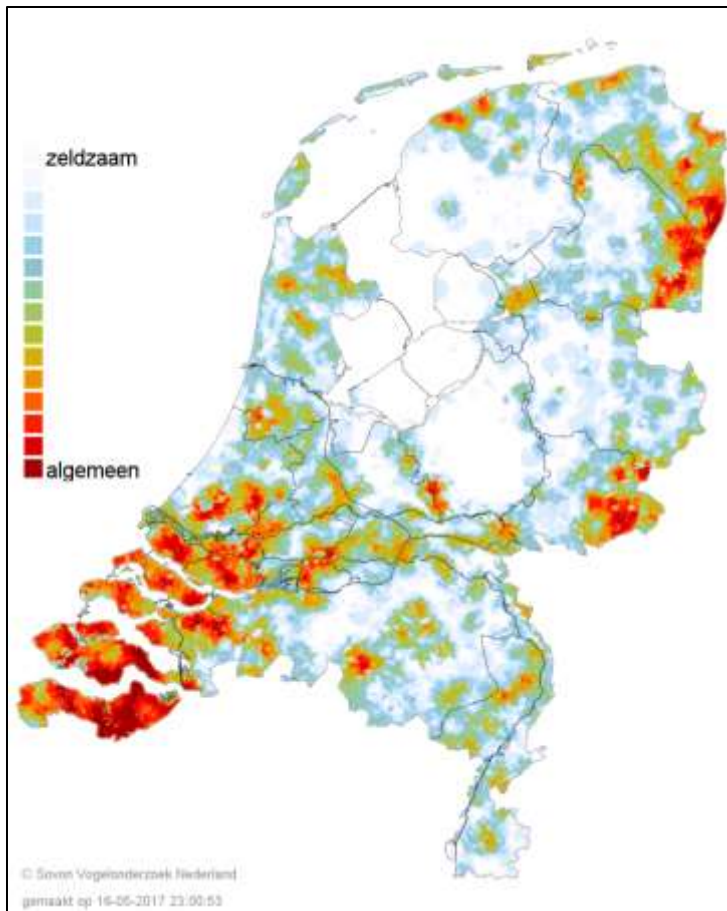
Landelijk

Fazanten zijn standvogels, maar ze leven 's zomers en 's winters niet op precies dezelfde locaties. Doorgaans liggen de overwinteringslocaties minder dan een kilometer van de broedgebieden⁵⁵. Om een goed beeld te krijgen van de verspreiding kan de meest gedetailleerde kaart worden gebruikt die beschikbaar is, die van de verspreiding in de winter (afbeelding 30). Fazanten kunnen in grote delen van het land worden aangetroffen. Ze zijn nagenoeg afwezig in grote bosgebieden (Veluwe, Utrechtse Heuvelrug), in Flevoland en de zuidelijke helft van Friesland. De hoogste dichtheden worden vastgesteld in het Deltagebied, West-Brabant, de Drents-Groningse Veenkoloniën en de oostelijke Achterhoek. Deze regio's bestaan grotendeels uit agrarisch gebied met akkers doorspekt met ruigtevegetaties langs watergangen en dijken⁵⁶. De hoge dichtheid in Zeeuws-Vlaanderen kan te maken hebben met de situatie in Vlaanderen. Daar is net als in ons land een uitzetverbod, maar er werd veel gebruik gemaakt van een 'achterdeur' die in 2016 is gedicht ⁵⁷.

⁵⁵ (ten Den, 1989)

⁵⁶ (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002)

⁵⁷ www.raadvanstate.be

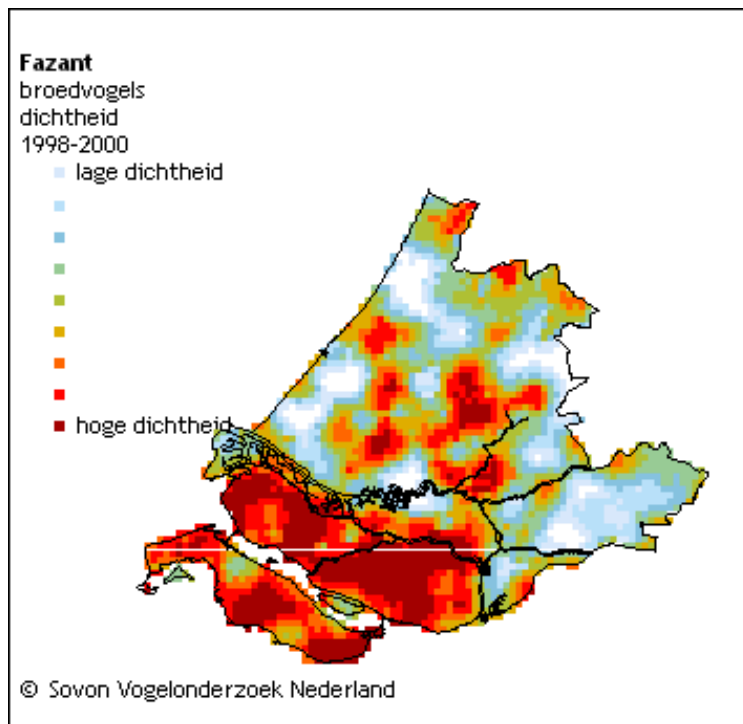

Afbeelding 30: Voorlopige relatieve dichtheid van de fazant in de winterperiode, gebaseerd op atlasgegevens uit 2013-2015 (bron: Sovon)

Zuid-Holland

De meest gedetailleerde gepubliceerde kaart van Zuid-Holland is de dichtheidskaart uit 1998-2000 ⁵⁸. Het verspreidingsbeeld komt in grote lijnen overeen met de gegevens uit 2013-2015. De hoogste dichtheden komen voor op Voorne-Putten, in de Hoekse Waard, op Goeree-Overflakkee en regionaal op meerdere plekken in het centrale deel van de provincie. Tegenwoordig lijkt de relatieve dichtheid in sommige delen van Zuid-Holland lager dan rond het jaar 2000. Het meest in het oog springende verschil tussen beide kaarten is de Hoekse Waard. Rond de eeuwwisseling waren de dichtheden hier nog hoog, inmiddels zijn de aantallen flink terug gelopen.

⁵⁸ www.sovon.nl

Afbeelding 31: Relatieve dichtheid in Zuid-Holland van fazant tijdens het broedseizoen, gebaseerd op atlasdata uit 1998-2000 (bron: Sovon).

Aantalsontwikkeling

Landelijk

In het broedseizoen worden broedvogels geteld via een intensieve karteringsmethode ofwel de 'BMP-methode'⁵⁹. Door het vergelijken van grote aantallen jaarlijks meermaals getelde proefvlakken worden verschillen tussen jaren bepaald. De kwalitatief beste indexen worden berekend over de periode vanaf 1990. Sinds dat jaar zijn de aantallen met 43 procent teruggelopen (afbeelding 32).

In de winter worden via een minder intensieve methode vogels geteld⁶⁰. Met behulp van vele jaarlijks eenmalig getelde telpunten worden sinds 1980 aantalsveranderingen bepaald. Deze berekeningsmethode laat vergelijkbare verschillen tussen jaren zien als de gegevens uit de zomer. De aantallen lopen gestaag terug. De periode waarover betrouwbare uitspraken kunnen worden gedaan over aantalsveranderingen is 10 jaar langer. Sinds 1980 zijn de aantallen met 76 procent gekrompen.

Het broedsucces van in het wild levende fazanten is laag. Gemiddeld resulteert 40 procent van de broedsels in kuikens⁶¹. Het is de vraag of dit voldoende is om de populatie op pijl te houden. In het verleden werd door uitzetten van vogels de populatie kunstmatig hoog gehouden. In 1977 is het uitzetten van dieren verboden, tenzij men in bezit was van een vergunning van de Minister van LNV. Deze vergunningen werden na 1993 niet meer verstrekt. Tot 1980 werden jaarlijks grote aantallen fazanten uitgezet ten behoeve van de jacht. In de jaren 80 waren de officiële aantallen uitgezette dieren gehalveerd⁶². Ondanks het verbod werden rond de eeuwwisseling nog gefokte vogels uitgezet⁶³. De totale aantallen daadwerkelijk uitgezette vogels is over de loop der jaren wel sterk afgenomen. Dit heeft zijn weerslag op de aantallen door Sovon getelde fazanten. Over de periode 1980-1995 was de gemiddelde afname van de aantallen fazanten ca. 1 procent per jaar (afbeelding 33). Over 2000-

⁵⁹ (Vergeer, van Dijk, Boele, van Bruggen, & Hustings, 2016)

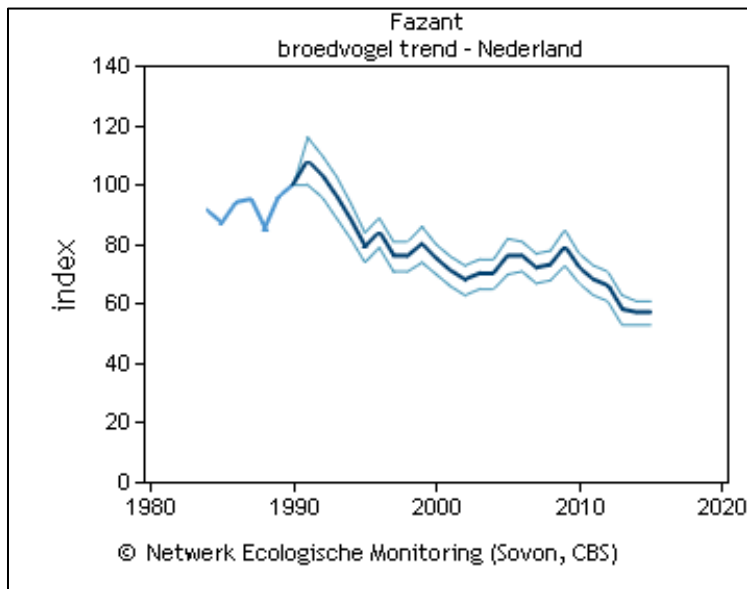
⁶⁰ (van Manen & de Jong, 2016)

⁶¹ Sovon Meetnet nestkasten

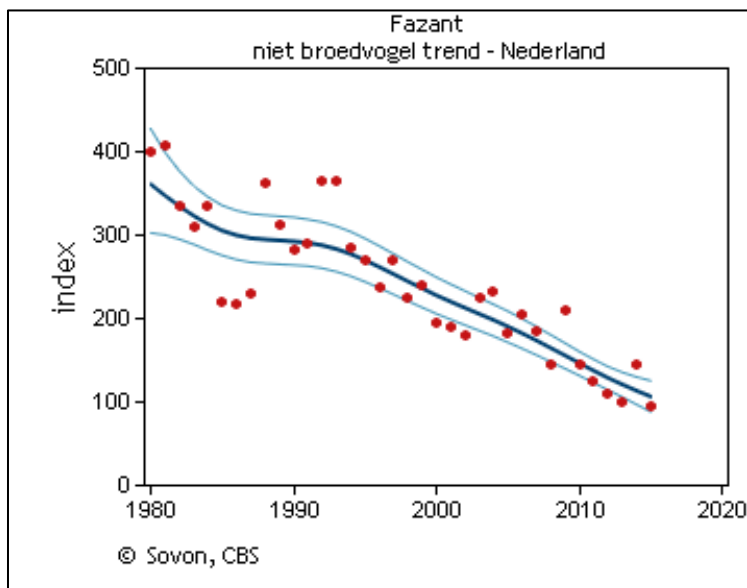
⁶² (ten Den, 1989)

⁶³ (Hübber, 2000)

2015 was dit bijna 5 procent. Waarschijnlijk is een deel van de afname het gevolg van intensivering van de landbouw.

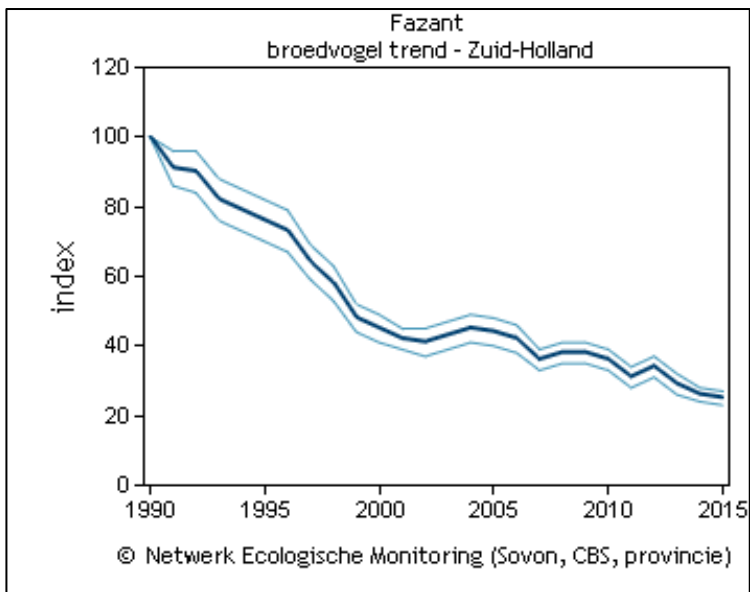
Afbeelding 32: Trend van broedende fazanten in Nederland in de periode 1990-2015. De aantallen in 1990 zijn op index 100 gezet (bron: Sovon).

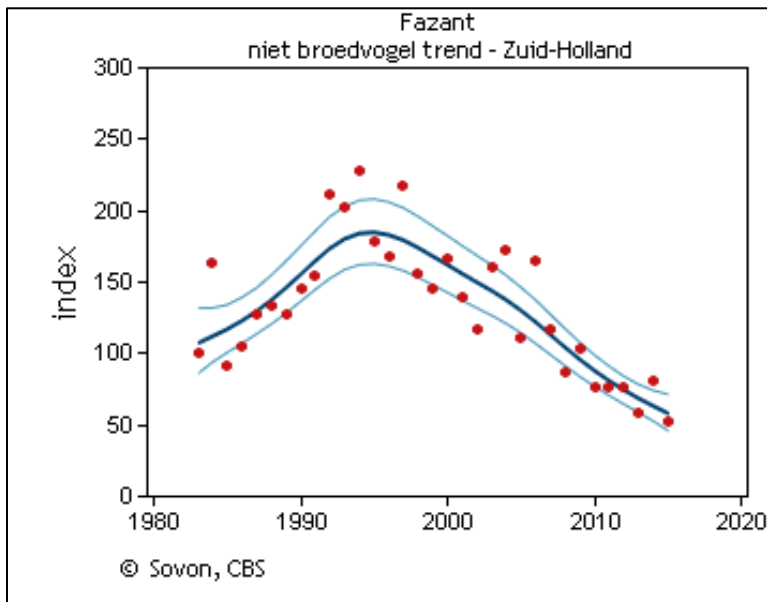
Afbeelding 33: Trend van overwinterende fazanten in Nederland in de periode 1980-2015, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (bron: Sovon).

Zuid-Holland

Wanneer het landelijke aantalsverloop in de winter (afbeelding 33) wordt vergeleken met die in Zuid-Holland (afbeelding 35) is er een opvallend verschil. Landelijk namen de aantallen af vanaf het begin van de meetreeks in 1980. In Zuid-Holland namen de aantallen in de winter eerst toe tot een maximum in begin jaren 90, de periode waarin het landelijke uitzetverbod van kracht werd. Daarna namen de aantallen snel af: 75 procent lagere aantallen in 2015 in zowel de zomer als de winter (afbeelding 34 & 35). Deze afname is veel sterker dan de landelijke afname, die in dezelfde periode 43 procent bedroeg.

Afbeelding 34: Trend van broedende fazanten in Zuid-Holland in de periode 1990-2015. De aantallen in 1990 zijn op index 100 gezet (bron: Sovon).

Afbeelding 35: Trend van overwinterende fazanten in Zuid-Holland in de periode 1983-2015, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (bron: Sovon).

Conclusie

De fazant komt in vrijwel overal in Nederland voor, de stand bedraagt momenteel circa 40.000 broedpaar. Voor 1993 (nadien was het uitzetten van fazanten niet meer toegestaan) begon de stand in Nederland en Zuid-Holland al terug te lopen. Het is waarschijnlijk dat in die periode fazanten op veel plekken voorkwamen, waar ze eigenlijk niet kunnen stand houden. Dit laatste zal intussen, door het verlies aan ruigten, akkerranden en overhoekjes, alleen maar lastiger zijn geworden. Naar verwachting zal de fazant in Nederland en Zuid-Holland aanwezig blijven, het uiteindelijke aantal is nog ongewis.

7. Haas

7.1 Algemeen⁶⁴⁶⁵

De haas (*Lepus europaeus*) of Europese haas behoort net als het konijn tot de haasachtigen, of dubbeltandigen. De haasachtigen hebben achter de grote bovensnijtanden een paar extra tanden staan. Daarin onderscheiden zij zich van de knaagdieren. Hazen en konijnen vertonen veel overeenkomsten: lange oren, de bouw met relatief korte voorpoten en lange achterpoten, hun snelheid, e.d. Echter, alles bij de haas is groter: een haas is (zonder de oren) 50-65 cm lang, de oren die een zwarte punt hebben zijn circa 10 cm, het gewicht varieert (in Nederland) van 2,5 tot 5 kg (een konijn van 2,5 kg is zeer fors). Het mannetje, de ram of rammelaar, is wat zwaarder dan het vrouwtje, de moer of moerhaas. De vacht van een haas heeft een rode of gelige zweem (zandhazen) of grijsbruine tinten (kleihazen). De buikzijde van een haas is wit of grijswit. Het onderhaar in de pels is wit, bij het konijn is het grijs.

Als een haas loopt, houdt hij de staart omlaag of horizontaal, waardoor alleen de zwarte bovenzijde van de staart te zien is. Hazenkeutels zijn 15-20 mm groot, een konijnenkeutel meet ongeveer 10 mm. Vreterij van hazen (bijvoorbeeld aan bast van bomen) is vaak goed herkenbaar aan de hoogte die een haas weet te bereiken: het dier richt zich op de achterpoten op. Het konijn is snel, een haas is over grotere afstanden sneller (tot 65-75 km/uur, langdurig circa 50 km/uur) en kan tevens beter dan het konijn "hoeken slaan". Achtervolgers kunnen dit vaak niet en schieten na het slaan van een hoek door de haas, door, voordat zij de koers kunnen corrigeren. Zo ontsnapt de haas. Alleen windhonden kunnen ook hoeken slaan (vandaar "hazewindhonden"). De wetgever heeft het gebruik van windhonden (lange honden) voor nazoek en apporteren verboden, de windhond kan vrij simpel als middel tot bejaging worden gebruikt. Hoe "een koe een haas vangt" weten slechts degenen die dat hebben gezien: speelse pinken rennen groepsgewijs als dollen achter een haas aan. Kans om de haas in te halen hebben ze niet.

Leefwijze en voortplanting

De haas maakt geen hol, maar leeft steeds boven de grond. De haas maakt een ondiepe holte (het leger of de pot) met een doorsnee van zo'n 25 cm en een diepte van 10-20 cm. Hazenlegers kunnen overal worden gevonden waar voldoende dekking is, tot in kale geploegde akkers toe, tussen de kluiten. Een haas heeft een scherp gehoor en het dier kan de oorschelpen onafhankelijk van elkaar draaien. Ook ruikt de haas goed, het dier snuffelt constant om zijn omgeving te beoordelen. Een haas kan vrijwel rondom kijken zonder de kop te bewegen, maar diepte zien en afstanden schatten is geen sterke kant van de haas. De haas leeft in grazige open en halfopen vlakten, waarin elementen als houtwallen, heggen en dergelijke aanwezig zijn. Maar hazen leven ook in bosschages, uitgebreide lichte (loof)bossen en moerassige terreinen. Dekking en ruigtes zijn belangrijk voor de haas. Een haas is met name een dier van de schemering en nacht, overdag ligt het dier op een van de vaste plekken. In de zomer kunnen hazen echter ook overdag actief zijn. Hazen slapen heel weinig en zeer kort achtereen en ze reageren op trillingen in de bodem. Een haas kan goed zwemmen en kan lang en snel lopen. Toch verplaatst de haas zich eigenlijk slechts over grotere afstanden naar elders als dat nodig is voor voedsel of voor de reproductie. Daarbij is het goed mogelijk dat een haas dagelijkse voedseltochten maakt van één tot enkele kilometers.

Een haas heeft meerdere legers, welke het dier markeert door uit klieren bij de mond geurstof via poten en lijf op het leger aan te brengen. Het leefgebied van een haas is in Nederland gemiddeld enkele tientallen hectaren groot.⁶⁶ Een haas heeft geen eigen territorium, maar de dieren gaan wel met enige aarzeling om met soortgenoten die ze niet kennen. De haas heeft een solitaire leefwijze en is sterk plaatsgebonden. Het is een dier met vaste gewoontes, zoals vaste latrines, vaste zonneplekken en legers, vaste foerageerplekken en vaste wissels. Een hazenwissel lijkt op dat van het ree, maar men kan het soms onderscheiden doordat de kleinere haas zijn wissel onder lager hangende takken doorlegt. Hazenleefgebieden overlappen, met name tijdens het foerageren opereren ze in groepjes. Door het overlappen is in een goed hazenbiotoop een dichtheid van enkele hazen per

⁶⁴ (Broekhuizen, Winster, & Leeuwenberg, 1992)

⁶⁵ (Broekhuizen, Spoelstra, Thissen, Campers, & Buijs, 2016)

⁶⁶ Elders worden wel leefgebieden tot 300 ha gezien

hectare mogelijk. Ook in de paartijd (rammeltijd) leven ze in groepjes. Die periode begint in januari en kan doorlopen tot in de nazomer, met een piek rond maart. Vele mannetjes strijden om een moeder, die slechts enkele uren vruchtbaar is. De bevruchting wordt vooraf gegaan door het wegrennen van de moeder, en een wilde achtervolging door de rammen, waarbij uiteindelijk de aanhouder wint.

De haas kent meerdere worpen per jaar, met een draagtijd van ruim 40 dagen en 1-5 jongen (gemiddeld bijna 3). Hazen zijn nestvlinders en al een paar dagen na de geboorte zoeken ze een eigen legertje op in de buurt van de geboorteplek. De moeder laat de jongen alleen en komt iedere avond in het eerste uur na zonsondergang terug naar een vaste plek (vaak de geboorteplek), waar haar jongen – soms ook andere jongen – ook naartoe zijn gekomen en zoogt ze enkele minuten.⁶⁷ De zoogperiode duurt gemiddeld ongeveer 40 dagen, een getal dat hoog uitvalt door de lange zoogperiode van het laatste slag jongen van het jaar, de minimum periode is 23 dagen. De jongen eten na een week al wat vast voedsel en zijn na ruim vier weken zelfstandig. Een moeder kreeg per jaar – in de periode 1974-1976 - gemiddeld elf jongen, circa 50% werd niet ouder dan een maand. Het is niet duidelijk of dit in Nederland vastgestelde getal voor alle landschappen of bij alle vormen van terreingebruik opgaat.⁶⁸ Jonge hazen zijn met name gevoelig voor vocht, dit vooral doordat ziektekiemen waaraan hazen kunnen sterven (zoals coccidiose⁶⁹) in dichtheid variëren met temperatuur en neerslag. Het lijkt erop dat de dichtheid aan ouderdieren tevens de mate bepaalt waarin een ziekte als coccidiose bij jonge hazen terecht komt. Daarbij kent het optreden van grotere hazensterfte een conditioneel aspect, wat is aangetoond van een dierziekte als pseudotuberculose. Dergelijke ziekten worden door veel dieren (bijvoorbeeld woelmuizen) gedragen en verspreid en zijn ook bij veel hazen aanwezig, zonder tot ernstige gevolgen te leiden. Er is wel verondersteld dat de ziekte pas een kans krijgt, als de conditie van de eindgastheer, in dit geval de haas, om een of ander reden is verslechterd. De vrij systematische daling van de hazenstand in Nederland en in grote delen van Europa sinds circa 1960 wordt hiermee wel in verband gebracht, al is het bewijs niet geleverd.

Voedsel

In de zomer bestaat het voedsel van de haas met name uit kruiden, wortels, scheuten en akkerbloemen, plantaardig materiaal met een laag celwandgehalte. In herfst en winter eet een haas grassen, knollen, kool, zaden en dergelijke. Feitelijk eet een haas alles wat van plantaardige oorsprong is, ook vruchten en bessen, paddenstoelen en dergelijke. Hazen eten ook wel de eigen uitwerpselen op om proteïnen en vitaminen binnen te krijgen. In strengere winters, als overig voedsel slecht bereikbaar wordt, beginnen hazen ook boomschors te eten. Hazen kauwen lang en uitgebreid, ze bezitten daartoe grote, platte plookiezen. Ook aas zou wel eens gegeten worden. Een door de haas afgebeten plant of stengel vertoont een schuin bijtvlak.

Vijanden

Hoewel vele dieren potentiële predatoren van de haas zijn, zullen er toch maar weinig dieren een volwassen haas te pakken krijgen. Een haas heeft een zeer goede schutkleur, is bijzonder alert, drukt zich heel lang weg en vlucht ineens zeer snel weg. Daarbij kan de haas meer dan een meter hoog en meters ver springen. De haas kan haakse hoeken slaan en een hoge snelheid bereiken. Bovendien is een haas redelijk groot en sterk. Lynx en wolf zijn wel effectieve hazenjagers, vos en marterachtigen, uilen en roofvogels veel minder. Deze predatoren belagen wel succesvol jonge en zieke hazen. Zich wijzigend landschap, schaalvergroting in de landbouw, het gebruiken van alle overhoekjes, wijzigende gewaskeuze, grootschalig mechanische oogst met veel maaiverliezen, alsmede verkeersverliezen zijn nadelig voor de hazenstand. Afname van de hoeveelheid dekking leidt tot toename van predatie en toename van de gevolgen van negatieve weersinvloeden. In hoeverre landbouwvergiften nog van invloed zijn op de hazenstand, is niet duidelijk. De jacht wordt niet als belangrijke oorzaak beschouwd van het teruglopen van de hazenstand. Ziekten die met temperatuur en vochtigheid samenhangen, hebben plaatselijk een negatieve invloed op de hazenstand. Naast vanouds voor de haas gevaarlijke ziekten, kennen we sinds 1988 ook het European Brown Hare Syndrome, een virusziekte. De haas is een algemene soort die door de sterke reproductie verliezen kan compenseren.

⁶⁷ (Broekhuizen & Maaskamp, 1980)

⁶⁸ (Broekhuizen, 1982)

⁶⁹ Een parasitaire infectie van het darm-epitheel

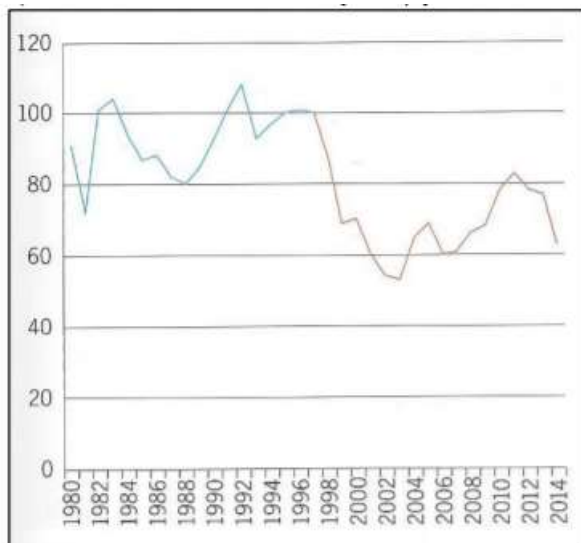
7.2 Verspreiding en aantalsontwikkeling

Internationaal

De haas komt van oorsprong in vrijwel geheel Europa voor, daarnaast in Eurazië en midden Azië. Het dier werd uitgezet in Ierland, aan de oostkust van de VS, in Chili en Argentinië, Australië en Nieuw Zeeland en op enkele Caribische eilanden en eilanden langs de Zuid-Amerikaanse kust. Het is waarschijnlijk dat de Romeinen de haas naar Engeland brachten. Natuurlijke verspreiding heeft in de loop der tijd plaatsgevonden doordat de haas met het in gebruik komen van de landbouw en de verspreiding van landbouwgewassen meekwam. In en aan de rand van het verspreidingsgebied van de Europese haas leven tal van andere nauw verwante ondersoorten, zoals de Iberische haas, de Corsicaanse haas, de sneeuwhaas en dergelijke. De haas komt in alle ons omringende landen voor en dat veelal landsdekkend. In veel Europese landen is de hazenstand in delen van het land of in het gehele land in de periode 1960-1980 net als in Nederland omlaag gegaan. De IUCN geeft de haas het predikaat "Least Concern".

Nederland

De daling in de aantallen die zich sinds 1960 liet zien, zette zich na 1980 niet door. De oorzaken van deze daling worden in de landelijke zoogdieratlassen van 1992 en 2016 complex respectievelijk divers genoemd. Als hoofdoorzaken worden de hierboven reeds beschreven intensivering en de schaalvergroting in de landbouw beschouwd.⁷⁰ Bij het NEM Meetnet DAZ-BMP worden de tellingen uitgevoerd door vrijwilligers van SOVON vogelonderzoek, die ook zoogdieren noteren wanneer ze die tegenkomen tijdens hun tellingen van broedvogels (Broedvogel Monitoring Project BMP). Zo werden sinds 1997 hazen geteld in het kader van dit meetnet. Afbeelding 36 geeft de trend van de hazenpopulatie in Nederland weer in de periode 1980 – 2014.

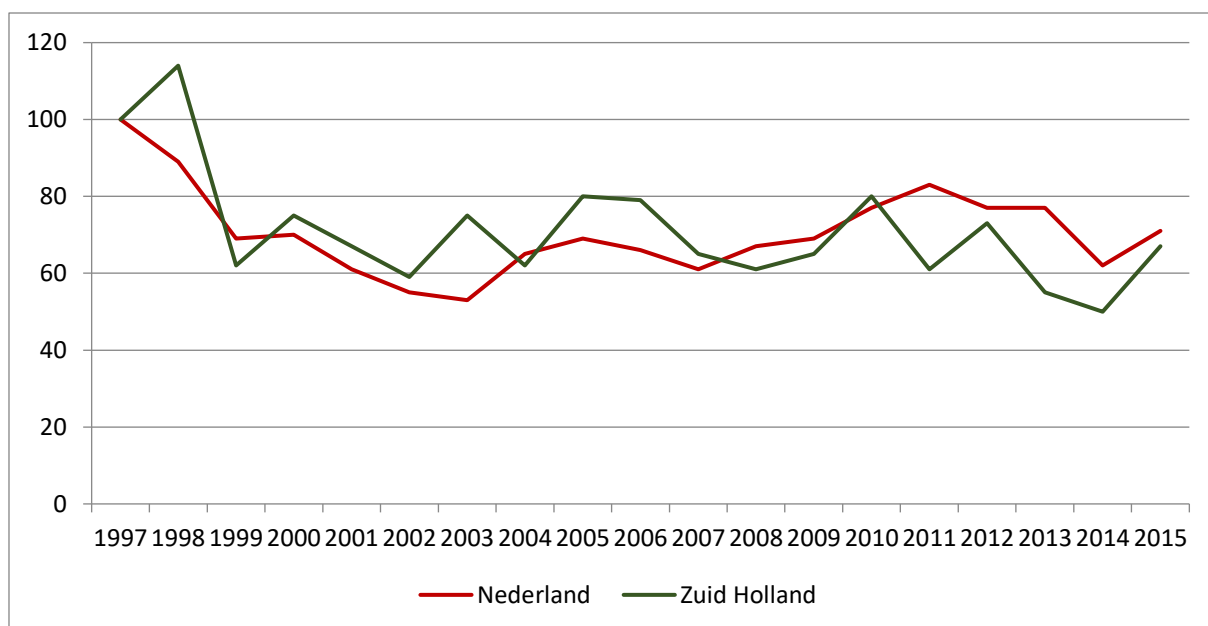

Afbeelding 36: Trend hazenpopulatie Nederland. De geïndexeerde aantallen voor 1998 zijn gebaseerd op afschot (blauwe lijn), daarna op tellingen (oranje lijn).⁷¹

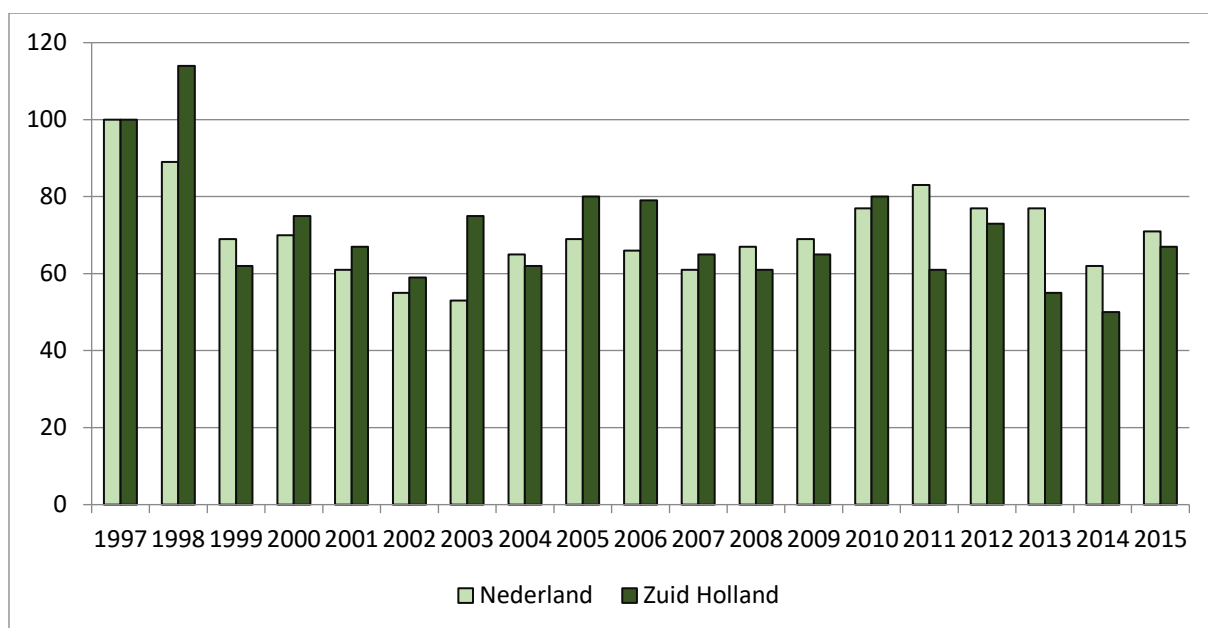
De geïndexeerde aantallen van voor 1998 zijn gebaseerd op afschot, daarna op tellingen. Over de periode 1997 tot 2015 is sprake van een stabiele populatieomvang van hazen in Nederland. Deze informatie is gebaseerd op de trendberekening van het CBS in het kader van het Meetnet DAZ-BMP van de Zoogdierverseniging. Ook de laatste 10 jaar (uitgaande van 2015 als laatste jaar) werd de populatieomvang als stabiel bestempeld. De hazenstand kan wel van jaar op jaar sterk verschillen (afbeelding 37 & 38).

⁷⁰ (Broekhuizen, Spoelstra, Thissen, Campers, & Buijs, 2016)

⁷¹ (Broekhuizen, Spoelstra, Thissen, Campers, & Buijs, 2016)

Afbeelding 37: Indexen van de aantalsontwikkeling van de haas in de periode 1997-2015 in Nederland en Zuid-Holland (bron: NEM Meetnet DAZ-BMP, Zoogdiervereniging en CBS)

Afbeelding 38: Geïndexeerde aantalstrend van hazen in Nederland over de periode 1997-2015 (bron: NEM Meetnet DAZ-BMP Zoogdiervereniging en CBS).

Hoewel de hazenstand in delen van het land, maar bijvoorbeeld niet op de rivierkleigronden of op de Friese zandgronden, is afgenomen, beïnvloedde dit niet de verspreiding. De haas komt in (vrijwel) alle Nederlandse landuurhokken voor, de verspreiding is sinds 1988 nog iets toegenomen (afbeelding 39).

Afbeelding 39: Aanwezigheid van de haas per Nederlands uurhok in de perioden 1970-1988 en 1989-2012⁷²

Zuid-Holland

De haas komt in alle Zuid-Hollandse landuurhokken voor en de stand is sinds 2000 stabiel. De hazenstand fluctueert wel aanzienlijk van jaar op jaar (afbeelding 37 & 38)⁷³. Tellingen in het voorjaar zijn bruikbaar als indicatie voor de trendontwikkeling maar kunnen niet voorspellen hoe de najaarsstand eruit ziet. Het afschot geeft een goede indicatie van de hazendichtheid. Uit de afschotcijfers blijkt dat de hazendichtheid in Zuid-Holland in seizoen 2011/2012 bijna twee keer hoger was dan de landelijke gemiddelde dichtheid (resp. 9,1/100 ha in ZH en 5/100 ha in NL). In 2016 zijn in Zuid-Holland 10,7 hazen per 100 ha geschoten.⁷⁴

Het NEM Meetnet DAZ-BMP van de Zoogdiervereniging indiceert dat in Zuid-Holland over de periode 1997 tot 2015 sprake is van een matige afname van hazen. Deze informatie is gebaseerd op de trendberekening van het CBS in het kader van het dit meetnet. Voor de laatste 10 jaar (met 2015 als laatste jaar) is de trend onzeker vanwege het grote betrouwbaarheidsinterval (de trend kan niet met zekerheid worden vastgesteld).

Conclusie

De haas komt in Nederland en Zuid-Holland in elk uurhok voor. De hazendichtheid in Zuid-Holland is ongeveer twee keer zo hoog als het landelijk gemiddelde. Over de periode 1997 tot 2015 is sprake van een stabiele populatieomvang van hazen in Nederland, in Zuid-Holland is sprake van een matige afname. De hazenstand fluctueert aanzienlijk van jaar op jaar.

⁷² (Broekhuizen, Spoelstra, Thissen, Campers, & Buijs, 2016)

⁷³ (Broekhuizen, Spoelstra, Thissen, Campers, & Buijs, 2016)

⁷⁴ Cijfers gebaseerd op afschotcijfers van Nederlandse Jagervereniging & FBE Zuid-Holland, 2017

8. Schade

8.1 Schade aan landbouwgewassen algemeen

Schade en schadedreiging aan gewassen aangericht door de jachtsoorten houtduif, wilde eend, fazant, haas en konijn, komen algemeen voor. Deze schade(dreiging) is bij houtduif en konijn van dien aard en zo verspreid over het jaar aanwezig, dat dit ook onder de Ffw en de Wn heeft geleid tot de landelijke vrijstelling van deze soorten. Door deze vrijstelling kan schade permanent worden beperkt of voorkomen door optreden met o.a. het geweer. De jachthouder heeft de verplichting om schade te voorkomen zover dit mogelijk is door de jacht. Vanwege de mogelijkheden om schade te voorkomen keren GS schade veroorzaakt door jachtsoorten niet uit met uitzondering van schade veroorzaakt door de wilde eend buiten het jachtseizoen. De schade die is ontstaan ondanks de jacht (en de verplichting van de jachthouder om door middel van de jacht schade te voorkomen) en de schadebestrijding, is dus over het algemeen niet getaxeerd. Soms worden deze schades “bij toeval” getaxeerd, namelijk wanneer schade aangericht optreedt in combinatie met schade veroorzaakt door een diersoort waarvan de aangerichte schade wel voor een tegemoetkoming in aanmerking komt. Deze toevallig getaxeerde schades geven geen reëel beeld van de schadeomvang die is ontstaan en zeker niet van de schade die ontstaat wanneer geen jacht en schadebestrijding wordt uitgevoerd.

Schadepreventie begint in de periode dat de jacht is geopend, dan kan de jachthouder al rekening houden met het teeltplan van de grondgebruiker. Jacht is echter niet altijd toereikend om schade buiten het jachtseizoen te voorkomen en het is ook niet gewenst de wildstand plaatselijk verregaand te verlagen teneinde mogelijk optredende schade te voorkomen. Voor haas, fazant en wilde eend werden daarom op basis de vorige faunabeheerplannen ontheffingen aan de FBE verleend tot beperking van schade met behulp van verjagend afschot (onder voorwaarden, op bepaalde gewassen, in omschreven perioden van het jaar). Sinds 2014 verlenen GS geen tegemoetkoming meer voor schade aangericht door fazant en haas. Reden hiervoor is dat (volgens GS) in de jachtperiode de stand afdoende kan worden verlaagd. Alleen voor schade aangericht door de wilde eend buiten het jachtseizoen wordt nog een tegemoetkoming verstrekt. De grondgebruiker betaalt bij de aanvraag voor een tegemoetkoming wel een behandelbedrag van € 300,-⁷⁵ en daarnaast geldt een eigen risico van € 250,- per jaar. Voor kleinere schades⁷⁶ zal dus over het algemeen geen tegemoetkoming worden aangevraagd, ook al kunnen deze schades vaak wel als belangrijk worden gekenschetst op basis van de jurisprudentie en het beleid van GS. Daarnaast geldt de verplichting dat een ontheffing voor afschot wordt aangevraagd en afdoende wordt gebruikt. De schade die wordt getaxeerd is dus over het algemeen schade die is ontstaan ondanks jacht en schadebestrijding.

⁷⁵ Dit behandelbedrag wordt nooit terugbetaald.

⁷⁶ De grondgebruiker schiet pas wat op met een tegemoetkoming als de schade meer dan € 550,- bedraagt, bij een getaxeerde schade van € 551,- houdt hij € 1 als tegemoetkoming over, als de schade minder is, is hij € 300,- armer.

Grondgebruik in Zuid-Holland

Het grondgebruik in Zuid-Holland was in 2015 als volgt (in hectaren)⁷⁷:

Tabel 1: Grondgebruik in Zuid-Holland

Gewas	Oppervlakte in ha
Akkerbouwgroenten	5.185
Granen	15.742
Graszaden	967
Handelsgewassen	344
Peulvruchten	313
Suikerbieten	3.480
Overig akkerbouwgewas	110
Bloembollen/bloemknollen	2.884
Bloemkwekerijgewassen	499
Boomkwekerijgewassen en vaste planten	1.037
Fruit open grond	954
Tuinbouwgroenten	1.914
Groenvoedergewassen	5.466
(Subtotaal hectaren)	(38.895)
Aardappelen	10.115
Tuinbouw onder glas	4.789
Grasland	73.230
Braakliggend land	365
TOTAAL (hectaren)	127.393

8.2 Schade door de houtduif

Schade aan gewassen en bossen

Naar opgaaf van het Faunafonds⁷⁸ kunnen houtduiven aan de volgende gewassen schade aanrichten.

Tabel 2: Schadegewassen houtduif

Gewas	Type schade	Periode
Granen (zomer-/wintergraan), Vooral gelegeerd graan	Vraatschade (+ soms vertrapping, bevuiling)	Voorjaar zomer
Maïs	Vraatschade	Zaaiperiode
Peulvruchten	Vraatschade, pikschade, soms vertrapping na openspringen peulen	Gehele teeltperiode
Graszaad/-zoden en pas ingezaaid grasland	Vraatschade	Voorjaar zomer
Spinazie (volle grond)	Vraatschade	Zaai- en kiemperiode
Spruitkool	Pikschade, bevuiling	Winter en zomer
Bloemkool, broccoli, romanesco	Pikschade, bevuiling	Gehele teeltperiode
Boerenkool	Pikschade, bevuiling	Gehele teeltperiode
Overige koolsoorten	Pikschade, bevuiling	Gehele teeltperiode
Vollegronds groenten algemeen	Pikschade, bevuiling	Gehele teeltperiode
Overige groenten	Vraatschade	Bij opkomst gewas
Pruimen	Pikschade ook bloemen en knoppen	Voorjaar
Bessen (aalbes/kruisbes/ zwarte – en blauwe bes)	Vraatschade en vernieling Ook onrijpe zwarte en rode bes	Voorjaar en zomer
Aardbeien	Pikschade	Zomer en herfst
Bosbouw en boomteelt	Vraatschade (met name zaaibedden)	Gehele jaar

In de jaren 2010 – 2015 zijn in Zuid-Holland 22 schades getaxeerd aangericht door houtduiven in combinatie met schade getaxeerd aangericht door een dier waarvoor wel een tegemoetkoming wordt verleend. De hoogste schade werd (mede) getaxeerd in groenten: houtduiven veroorzaakten € 2.100,- aan schade. Alle getaxeerde schades tezamen beliepen een bedrag van € 5.002, de belangrijke schades tezamen € 4.637.

⁷⁷ (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017)

⁷⁸ (Oord, 2009)

Overige schades

Over schade aan natuurlijke vegetaties door houtduiven is weinig bekend. Invloed op natuurlijke vegetaties kan men (kijkend naar vraat aan cultuurgewassen) met name verwachten bij kiemende of bloeiende begroeiing. Maar werkelijke schade wordt feitelijk alleen geconstateerd aan de cultuurkant van de bosbouw: bij zaaibedden ten behoeve van de boomteelt.

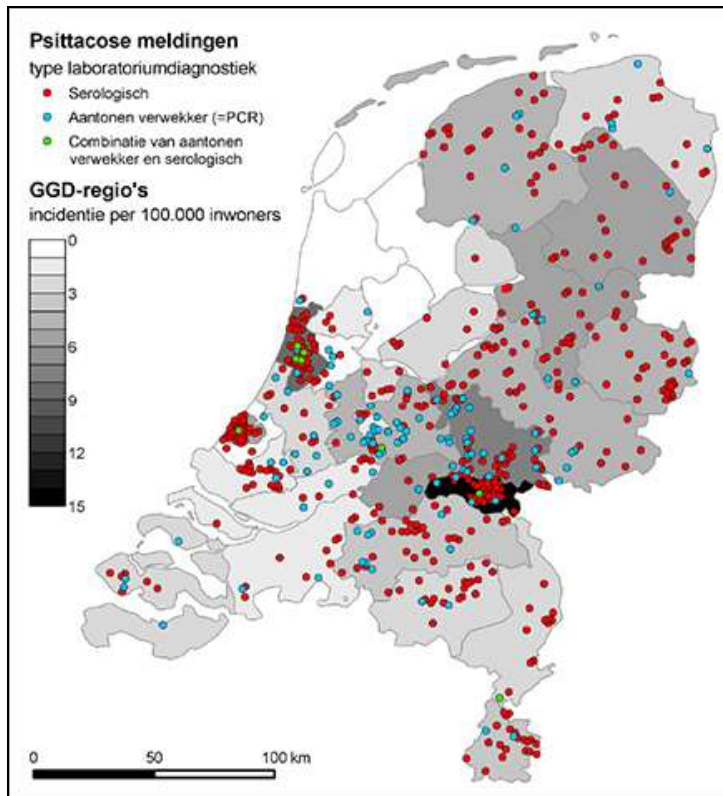
Daarnaast kunnen alle duiven, ook houtduiven, overlast en economische schade veroorzaken aan privé eigendommen van mensen, of aan en in industriële complexen, e.d. Veelal vormen de uitwerpselen van groepen (hout)duiven dan het probleem. Dit ook omdat de vogels de gewoonte hebben steeds op dezelfde plek neer te strijken. Problemen ontstaan bij opslag van voorraden voor voedselbereiding bedoelde plantaardige grondstoffen of bij opslagtanks van plantaardige grondstoffen of eindproducten. Deze laatste liggen bij fabrieken maar ook in havengebieden.

De houtduif kan drager zijn van ziekten. Met name op plekken waar de houtduif dicht bij mensen huist (bijvoorbeeld als het een nest poogt te maken op een balkon van een flatsflat) komt overdracht van diverse ziekten dichterbij. Dit geldt ook voor de persoon die regelmatig duiven in handen heeft (duivenmelkers, jagers). Door contact met uitwerpselen, veertjes en huidschilfers van duiven is het mogelijk allergische reacties te krijgen of ziek te worden. Veel duiven in handen hebben (levend of dood) vergt preventieve maatregelen: handschoenen en mondkapjes. Het is nodig om de handen te desinfecteren na het hanteren van duiven of het verwijderen van resten van nesten of van uitwerpselen.

Bekende ziekten zijn reacties op duivenmijt (een parasiet: jeuk, roodheid, huidzwelling) en longaantastingen (duivenmelkerslong, deze komt ook wel eens voor bij niet-duivenmelkers). Infectieziekten komen meestal voort uit onverwacht of ondeskundig contact met duivenuitwerpselen. Een andere bekende ziekte die bij duiven (maar ook als gevolg van predatie van besmette vogels bij roofvogels en intussen ook vastgesteld bij hoenderachtigen en vinkensoorten) is "het geel". Een parasitaire ziekte die blijkbaar niet of niet gemakkelijk op mensen overgaat. Verder kan besmetting optreden met de E-coli bacterie en met de Salmonella bacterie (veelal via uitwerpselen).

Een ziekte die (plaatselijk) door (veel) duiven wordt gedragen (bijv. Madrid 2006: > 50 % stadsduiven besmet) is Psittacosis, de papegaaienziekte. Deze ziekte, die griepachtige verschijnselen tot gevolg heeft, kan in extremer vorm hevige koorts, bloedvergiftiging, orgaan-uitval of longontsteking veroorzaken. Niet duidelijk is, hoeveel (hout)duiven in Nederland de ziekte onder zich hebben. Maar feit is dat deze ziekte hier voorkomt en dat mensen ermee in het ziekenhuis terecht komen.

De laatste 10 jaar werden gemiddeld per jaar 62 gevallen van het optreden van deze ziekte bij mensen gemeld. Dit aantal vormt een grote onderschatting van het werkelijk aantal gevallen (bron RIVM). (Afbeelding 40)

Afbeelding 40: Verspreiding van de papegaaienziekte in Nederland en de incidenten per 100.000 inwoners. (Bron: RIVM)

8.3 Schade door het konijn

De schade veroorzaakt door het konijn is vaak van een andere orde dan die van de andere jachtsoorten. Dit is een gevolg van de leefwijze van het konijn: het dier leeft bij voorkeur in een hol onder de grond. Die leefwijze heeft tot gevolg dat het konijn naast gewasschade ook graafschade veroorzaakt.

Schade aan gewassen, vee en bossen

Konijnen kunnen schade aanrichten aan diverse landbouwgewassen en aan landbouwhuisdieren (overbrenging van o.a. Myxomatose en VHS op tamme konijnen). Het konijn kan schade toebrengen aan de volgende gewassen: ⁷⁹

- Granen (lente, zomer)
- Mais (lente, zomer)
- Peulvruchten (lente, zomer)
- Suiker- en voederbieten (lente, zomer)
- Winterwortel (lente)
- Spinazie, sla, andijvie (lente, zomer)
- Koolsoorten (het gehele jaar)
- Vollegrondsgroenten algemeen (het gehele jaar)
- Asperges (winter, lente)

⁷⁹ (Oord, 2009)

- Bloemen, bloemzaden, bloembollen en siergewassen (voorjaar, zomer)
- Aardbeien (lente)
- Vraat- en schilshade appels, peren, kersen, pruimen (winter, lente)
- Vraat- en schilshade bramen, frambozen, bessen (het gehele jaar)
- Vraat- en schilshade bosbouw en bometeelt (winter, lente)

Daarnaast is schade bekend aan overjarig grasland (graverij), aan druiven en wijnbouw en aan helm en griend.⁸⁰

Graafschade aan (spoor)wegen en dijklichamen

Naarmate een konijnenhol langer in gebruik is, krijgt het steeds meer ingangen en groeit het uit tot een burcht. Wanneer konijnen dijklichamen en spoor- en weginfrastructuur ondergraven kunnen ze de openbare veiligheid in gevaar brengen. Door het graven in waterkeringen en taluds verzwakken deze objecten, wat tot gevaarlijke situaties kan leiden. Voor het waterkerend vermogen is het van belang dat dijklichamen voldoende hoog zijn, een goede glooiing hebben en dat de grasmat goed is gesloten. Konijnen beschadigen met hun gegraveerde grasmat van dijklichamen waardoor deze minder bestand zijn tegen erosie. Daarnaast kan een konijnhol in een dijk die een variërende waterhoogte moet keren, betekenen dat bij een stijgende waterstand aan de buitenzijde (de rivierzijde) het vrije freatisch niveau verder de dijk in reikt, waardoor de grondwaterlijn in de dijk aan de binnenzijde (polderzijde) aan het talud kan gaan raken. Hetgeen lekkage en eventueel uitspoeling kan veroorzaken. De beschadiging door deze graverij kan het gehele jaar optreden.

Schade op industrieterreinen

Konijnen kunnen schade aanrichten op industrieterreinen. In Zuid-Holland bevindt zich bijvoorbeeld het havengebied van Rotterdam dat een oppervlakte heeft van ca. 12.500 ha, waarvan ca. 3.500 ha water. Ongeveer 5.000 ha in het hele havengebied is in gebruik als bedrijventerrein. Naast industriële ontwikkeling worden de gronden gebruikt voor de ontwikkeling van de haven. Konijnen komen in zeer grote getale in het gehele gebied voor. Er is voedsel en dekking in overvloed: dijken, braakliggende terreinen, leidingstroken, groene vegetatie bij tankopslagplaatsen. Het havengebied vormt een goede biotoop voor het konijn. Deze goede leefomstandigheden, gecombineerd met het grote reproductievermogen, zorgt voor een buitengewoon grote populatie konijnen. De graafactiviteiten van al deze konijnen kunnen grote schade teweeg brengen.

Konijnen ondergraven tankwallen rondom de olieopslag tanks en chemische terminals. De hopen en wentels verzwakken deze wallen in hoge mate. Deze tankwallen zijn bedoeld om bij calamiteiten het weglekken en de verspreiding van olie en/of chemicaliën tegen te gaan. Verzwakte tankwallen vormen een ernstig risico voor de volksgezondheid, openbare veiligheid en het milieu. In het kader van de Wet milieubeheer worden in aan bedrijven verleende vergunningen voorwaarden ten aanzien van de veiligheid opgenomen.

Konijnen ondergraven leidingstroken. Leidingstroken zijn stroken waar verschillende ondergrondse leidingen lopen. In het havengebied ligt ca. 180 km aan leidingstroken waarin vele honderden kilometers kabels en leidingen liggen. Het ondergraven van de leidingen heeft, zeker in combinatie met bijvoorbeeld regen, verzakkingen tot gevolg waardoor leidingen beschadigd kunnen raken en er lekkages kunnen ontstaan. Dit kan ernstige gevolgen voor volksgezondheid en milieu hebben aangezien veel schadelijke en gevaarlijke stoffen (olie, olieproducten, chemicaliën, enz.) ondergronds worden getransporteerd. Bij deze leidingen liggen bovendien signaleringsdraden die problemen met de leidingen doorgeven. Deze kwetsbare draden kunnen ten gevolge van verzakking en/of vanwege het knagen door de konijnen hun functie niet meer vervullen.

De overige in het havengebied aanwezige infrastructuur ondervindt nadelen van ondergravingen. Dit geldt niet alleen voor gebouwen, maar ook voor tunnelingangen, dijken, taluds van (snel-)wegen en

⁸⁰ (Oord, 2009)

vooral ook spoordijken. De schade die konijnen hierin kunnen toebrengen zorgt voor een vergroot risico op verzakkingen. De kans op ongelukken wordt hierdoor vergroot. De spoorlijn wordt druk bereden door treinen die chemicaliën (denk aan chloor) vervoeren maar ook zware transporten zoals ijzererts en steenkool vinden hierover plaats.

Op bepaalde terreinen binnen het havengebied ligt vervuilde grond opgeslagen, weliswaar "ingepakt" in folie, maar deze folie kan door graafoctiviteiten van konijnen worden beschadigd en kapot gemaakt, waardoor de bodem en het grondwater kunnen worden verontreinigd.

Schade aan begraafplaatsen

De schade die konijnen kunnen aanrichten aan begraafplaatsen bestaat uit het vreten aan beplanting – ook beplanting en bloemen op en bij een graf – en daarnaast uit graafschade: het verzakken van graven, grafstenen of zelfs het opgraven van botten.

Schade aan sportvelden

Schade aan sportvelden door konijnen bestaat uit vernieling van (delen van) de grasmat door graven. De grootste schade wordt veroorzaakt aan de buitenrand van de sportvelden, dichtbij opgaande begroeiing. Konijnen graven konijnenburchten (ondergrondse stelsels van gangen en kamers) en los staande (kraam)wentels (een enkele gang van 0,5 tot 1 meter diep). Deze holen worden over het algemeen in of tegen opgaande begroeiing aan gegraven. Bij golfbanen zoeken konijnen de hoger gelegen delen op. Indien deze schade niet wordt hersteld kan letselschade ontstaan. Daarnaast maken konijnen kleine ondiepe kuiltjes (max. 15 cm diep) waar vaak ook wat keuteltjes bij liggen. Deze kleine kuiltjes worden ook wel 'schraapjes' of 'poetsplekjes' genoemd. Het is niet helemaal zeker wat de functie hiervan is, mogelijk gaat het om territoriumafbakening of is het een resultaat van het opgraven van wortels. Deze vorm van schade wordt overal, dus ook in het midden van de sportvelden, aangetroffen.

Overige schades

Konijnen kunnen schade veroorzaken aan (moes)tuinen en graafschade aan gebouwen, recreatieterreinen, campings, trottoirs, enz.

8.4 Schade door de wilde eend

Wilde eenden kunnen schade aanrichten aan de volgende gewassen:⁸¹⁸²

- Granen (gehele jaar)
- Maïs (voorjaar, zomer, herfst)
- Graszaad, graszoden en ingezaaid gras (het gehele jaar)
- Vollegrondsgroenten algemeen (het gehele jaar)
- Spinazie/sla/andijvie (lente, zomer)
- Koolsoorten (het gehele jaar)
- Peulvruchten (lente, zomer)
- Bloemen, bloemzaden en bloembollen (inclusief sierfruit en siergewassen) en blauwmaanzaad
- Overige akkerbouwgewassen.

De zogenaamde vervoegde teelten (zoals ijsbergsla onder folie) vormen vaak het eerste verse groen na de winter en zijn erg aantrekkelijk voor wilde eenden. Ze laten zich door de folie heen vallen en doen zich dan tegoed aan het gewas.

⁸¹ (Oord, 2009)

⁸² (BIJ12, 2017)

Landelijk bedroegen de getaxeerde schades aangericht door wilde eenden in 2002 € 90.428 en in 2003 € 54.868. Daarna liepen de getaxeerde bedragen terug naar € 10.000 tot € 15.000 per jaar, in een enkel jaar wat minder.

In Zuid-Holland is in het verleden schade getaxeerd aan gras, graszaad, wintergraan, zomergraan, blauwmaanzaad, groente, bloemen en peulvruchten. Tabel 3 laat de getaxeerde schade zien in Zuid-Holland in de jaren 2006 – 2016. In de jaren 2006 – 2010 was de wilde eend provinciaal vrijgesteld ter voorkoming van schade aan granen, graszaad en peulvruchten. Schades aan deze gewassen werd niet vergoed en is dus alleen getaxeerd in combinatie met een schade aangericht door dieren waarvoor wel een tegemoetkoming mogelijk was.

Tabel 3: Getaxeerde schade aangericht door wilde eenden in Zuid-Holland in 2006 – 2016

Gewas	WBE	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Gras	De Aarlanden	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-
	Alblasserwaard-West	-	-	262	137	-	-	-	-	-	-
	Krimpenerwaard	-	-	77	-	-	-	-	-	-	-
Wintergraan	De Aarlanden	-	127	79	-	220	-	0	155	124	-
	Delfland	-	-	-	-	-	-	-	-	-	295
	Goeree-Overflakkee	-	101	-	-	-	324	12	2.412	-	-
	Voorne	0	-	-	-	-	226	-	-	-	-
Zomergraan	De Aarlanden	-	21	-	-	-	-	-	-	-	-
	Goeree-Overflakkee	-	-	-	0	-	129	-	-	-	-
	De Hoeksche Waard	0	-	198	-	-	-	-	-	-	-
Blauwmaanzaad	De Hoeksche Waard	306	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bloemen	Goeree-Overflakkee	1.238	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Erwten	Goeree-Overflakkee	-	-	-	327	-	0	-	-	-	-
Totaal €	Zuid-Holland	1.544	249	616	483	220	679	12	2.567	124	295

8.5 Schade door de fazant

Fazanten kunnen schade aanrichten aan:

- Granen (zaai- kiemperiode)
- Maïs (zaaiperiode)
- Aardappelen (augustus-september)
- Suiker- en voederbieten (het gehele jaar)
- Winterwortel (zaaiperiode)
- Peulvruchten (zaai-, kiem- en afrijpingsperiode)
- Sla, andijvie in vollegrondsteelt (gehele teeltperiode)
- Vollegrondsteelt groenten (kiemperiode)
- Koolsoorten (pikschade jonge kern en spruiten)
- Bloemen, bloemzaden en bloembollen, alsmede siergewassen (voorjaar, zomer, herfst)
- Fruit

Vanaf 2014 wordt schade aangericht door fazanten niet meer vergoed. Tabel 4 laat de getaxeerde schade aangericht door fazanten in Zuid-Holland zien in de periode 2006 – 2014. Schade is vooral getaxeerd in het Deltagebied en de schade per geval kan hoog oplopen.

Tabel 4: Getaxeerde schade in euro's aangericht door fazanten in Zuid-Holland in 2006 - 2014

Gewas	WBE	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Wintergraan	Eiland IJsselmonde	-	-	-	-	-	-	368	-	-
Bieten, aardappels e.d.	De Hoeksche Waard	377	-	-	-	-	0	-	-	-
Fruit	Vijfheerenlanden	-	-	-	-	-	64	91	94	48
Groenten	De Hoeksche Waard	12.300	7.011	11.763	-	4.400	0	-	-	-
Sla	De Hoeksche Waard	-	-	-	2.214	-	-	-	-	-
Bloemen, siergewas e.d.	Goeree-Overflakkee	396	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal €	Zuid-Holland	13.073	7.011	11.763	2.214	4.400	64	459	94	48

De voor De Hoekse Waard getaxeerde schadebedragen betreffen vrijwel uitsluitend het Oudeland van Strijen (2006: € 12.677, 2007: € 7.001, 2008: € 11.763, 2009: € 2.214 en 2010: € 4.400), waar de jacht niet geopend werd omdat het een Vogelrichtlijngebied betreft. Normaal kunnen jachtgerechtigden bij hun afschot rekening houden met het teeltplan van grondgebruikers, waardoor schadeontwikkeling reeds in belangrijke mate kan worden voorkomen. Dit was hier niet mogelijk, totdat met ingang van winter 2010/2011 op ontheffing (jaarlijks kortdurend) afschot werd toegestaan ter verlaging van de fazantenstand op de agrarisch in gebruik zijnde gronden. De hoge schadebedragen bleven daarna uit.

8.6 Schade door de haas

De haas kan schade veroorzaken aan:

- Granen (lente, zomer)
- Mais (lente)
- Suiker- en voederbieten (lente, zomer)
- Peulvruchten (lente, zomer)
- Winterwortel (lente)
- Spinazie/sla/andijvie (lente, zomer)
- Vollegrondsgroenten algemeen (het gehele jaar)
- Vervroegde teelt vollegrondsgroenten (lente)
- Koolsoorten overig (het gehele jaar)
- Asperge (winter, lente)
- Bloemen, bloemzaden en bloembollen en siergewassen (het gehele jaar)
- Vraat- en schilschade bosbouw en boomteelt (het gehele jaar, met name winter, lente)
- Vraat- en schilschade fruit(bomen) (winter, lente) en wijnbouw
- Vraat- en schilschade bramen, frambozen, bessen (het gehele jaar)

Vanaf 2014 wordt schade aangericht door hazen niet meer vergoed. Tabel 5 laat de getaxeerde schade aangericht door hazen in Zuid-Holland zien in de periode 2006 – 2014.

Tabel 5: Getaxeerde schade in euro's aangericht door hazen in Zuid-Holland in 2006 - 2014

Gewas	WBE	2006	2007	2008	2009	2010	2012	2014
Suiker- /voederbiet	De Aarlanden	-	-	776	-	-	630	646 + 449
	De Hoeksche Waard	339	587	-	857	738	-	-
	Schieland	-	-	-	-	-	561	-
Blauwmaanzaad	De Hoeksche Waard	-	-	-	-	2.160	-	-
Sla	De Hoeksche Waard	-	-	-	1.106	-	-	-
Groenten	De Hoeksche Waard	0	1.752	1.306	3.375	-	128	0
	De Hoeksche Waard	-	-	-	1.924	-	-	-
	Schieland	-	-	-	-	-	9.229	-
	Goeree- Overflakkee	-	-	-	-	-	538	-
	De Aarlanden	-	3.240	-	-	1.560	-	-
Peulvruchten	Goeree- Overflakkee	-	-	1.680	-	-	-	-
Totaal €	Zuid-Holland	339	5.579	3.762	7.262	4.458	11.086	1.095

De voor De Hoekse Waard getaxeerde schadebedragen tot en met 2010 betreffen voor een deel het Oudeland van Strijen (2007: € 1.752, 2008: € 1.306, 2009: € 4.481, 2010: €2.160) waar de jacht niet werd geopend omdat het een Vogelrichtlijngebied betreft. Normaal kunnen jachtgerechtigden bij hun afschot rekening houden met het teeltplan van grondgebruikers, waardoor schadeontwikkeling reeds in belangrijke mate kan worden voorkomen. Dit was hier niet mogelijk, totdat met ingang van winter 2010/2011 op ontheffing (jaarlijks kortdurend) afschot werd toegestaan ter verlaging van de hazenstand op de agrarisch in gebruik zijnde gronden. De hoge schadebedragen bleven daarna uit.

9. De jachtpraktijk

De uitoefening van de jacht omvat veel verblijf van de jachthouder in het veld teneinde informatie te verzamelen. De jachthouder zal proberen een zo goed mogelijk beeld op te bouwen van de diersoorten en de aantallen dieren die in het jachtveld aanwezig zijn. Hij kijkt ook naar de schades die kunnen ontstaan, kennis over de gewassen die zullen worden verbouwd is daarbij nodig. De jachthouder neemt daarnaast zo nodig biotoop verbeterende maatregelen.

9.1 Jachtsoorten

De jachtsoorten vallen in twee typen dieren uiteen: diersoorten die aan een vast leefgebied zijn gebonden (fazant, haas, konijn) en diersoorten die weliswaar in het jachtveld voorkomen of opduiken maar die een meer regionale leefwijze hebben (de wilde eend en houtduif). Houtduiven overnachten (de roestplek in een stadsrand) vaak ver weg van de plaats waar ze gaan foerageren (een specifiek graanveld bij een jachthouder).

De jachthouder heeft een goede aantalsmatige impressie van de stand van hazen, fazanten en konijnen in zijn jachtveld doordat hij regelmatig een ronde maakt in zijn jachtveld. Wilde eend en vooral houtduif zijn moeilijk telbaar, wat voortkomt uit de grote gebieden waarover deze dieren zich verplaatsten en de verschillen die bestaan tussen de diverse plekken in het leefgebied. Blijven eenden de ene dag in een hoek liggen waar ze onder overhangend riet slechts zeer ten dele telbaar zijn, op andere dagen vertonen deze dieren zich bijna allemaal goed telbaar in de lucht. De praktijk leert dat de aantallen eenden en duiven vaak worden onderschat in tellingen, doordat in de herfst en winter vele miljoenen vogels van beide soorten ons land aandoen op hun wintertrek naar ons land. De jachthouder kan een impressie krijgen van de aantalsontwikkeling van wilde eenden en houtduiven door in te schatten hoe de aantallen zich ontwikkelen op de vaste plekken waar wilde eenden en houtduiven naar toe trekken om te foerageren. Die impressie van de jachthouder is van waarde omdat deze tot stand komt op basis van een groot aantal observaties.

Door de verschillende leefwijzen, is ook de jachtmethode verschillend. Haas en fazant worden vooral bejaagd door middel van de drijfjacht, waarbij een aantal mensen door een deel van het jachtveld loopt om dieren te laten wegllopen of wegvliegen. Wilde eend en houtduif worden vooral met lokkers op de trek of invallend op de foerageerplek bejaagd.

Het jachtveld in de loop van het jaar

Nadat de jacht op 1 februari is gesloten gaat de natuur het voorjaar in. Er ontwikkelt zich een rijker natuurlijk voedselaanbod, grondgebruikers plaatsen gewassen bij die de zomer nodig hebben en jonge dieren worden geboren. Groei en overleving van planten en dieren hangt af van het weer (temperatuur, guurheid, vocht, e.d.), landbewerking en predatie door roofdieren. De plekken waar dieren verblijven kunnen wisselen met het veranderen van de aanwezige dekking. Dieren die in de nazomer nog het meest in een bietenveld worden aangetroffen, leven na het verwijderen van de bieten op kaal land of verplaatsen zich naar een plek met betere dekking. De jachthouder probeert deze aspecten zo goed mogelijk te peilen waardoor hij weet welke aantallen van de bejaagbare soorten in zijn veld ten minste aanwezig zullen zijn en op welke plek deze dieren bij het openen van de jacht kunnen worden aangetroffen.

Daarnaast zal de jager zich bezig houden met het verbeteren van de biotoop van zijn jachtveld. Deze maatregelen komen niet alleen ten bate van bejaagbare soorten, ook andere plant- en diersoorten profiteren. Met als resultaat meer biodiversiteit en variatie in het veld. Naast het inzaaien van faunaranden behoren ook aanleg van poelen, knotten van wilgen, plaatsen van eendenkorven en nestbescherming tot biotoopmaatregelen.

Faunaranden inzaaien

In het agrarisch gebied is het landgebruik soms intensief en monotoon. Voor het wild betekent dit dat er minder gelegenheid is om te broeden, te foerageren en dekking te hebben. Ook worden stoppelresten in gedeelten van Nederland weer snel ondergeploegd. Hierdoor zijn er perioden van het jaar waarin er weinig voedsel en dekking aanwezig is op het boerenland. Faunaranden zijn met bloemrijke mengsels en grassen ingezaaide randen langs akkers of maisvelden. Ze blijven meestal staan tot in het voorjaar.

Poelen aanleggen

Op sommige plekken in het landschap is er een tekort aan schoon water met een rijk dierenleven. Veel sloten en beken hebben weinig waterplanten. Soms is er veel kroos waardoor het waterleven verstikt of vallen sloten droog, bijvoorbeeld op zandgronden. Poelen zijn ideale plekken voor waterplanten, kikkers, salamanders, libellen en andere schaarse waterdieren. Voor het wild vormen ze een aantrekkelijk biotoop als drinkplaats, foerageerplek en vanwege de dekking rond de poel.

Broedkorven

Het plaatsen van broedkorven helpt om het broedsucces van eenden te vergroten, doordat grondpredatoren minder kans maken om het legsel buit te maken. Vooral de wilde eend maakt gebruik van broedkorven maar ook andere eendensoorten. Soms kunnen ook waterhoentjes of steenuilen in een korf broeden. Het succes van broedkorven kan worden vergroot door het water- en oeverbiotoop op orde te brengen, dan neemt de schuilgelegenheid en het natuurlijk voedsel toe. Overleg hierover is we nodig want de waterbeheerder wil het waterafvoerend vermogen van sloten op peil houden.

9.2 Jacht op wild dat zich van de jager verwijderd: jacht voor de voet

Een jager kan door rustig een weiland langs de sloot uit te lopen, een wegrennende haas of opvliegende eend schieten. De jager jaagt dan “voor de voet”.

9.3 Jacht met een groep jagers en drijvers: drijfjacht

Of haas en fazant worden bejaagd en in welk aantal, is afhankelijk van wat de jachthouder met name na de zomer over de populatie te weten is gekomen. Op basis van ervaring en kennis van het veld maakt de jachthouder een planning voor de drijfjacht. Op één of enkele dagen wordt met veelal een vaste groep geweerdragers, drijvers en apporteerhonden gejaagd.

Bepaalde delen van het terrein worden niet bejaagd. Daarnaast worden veelal vaste afspraken gemaakt om dieren die op een bepaalde manier wegvluchten, ook weg te laten komen. Het is gevaarlijk om - als de schutters op één lijn staan - te dicht langs de linie te schieten.

Na de jacht kan de jachthouder, aan de hand van wat alle aanwezigen aan wild hebben gezien, zijn beeld bijstellen over de wilddichtheid. Vervolgens bepaalt de jachthouder of een volgende jachtdag verantwoord kan worden uitgevoerd. Een eventuele volgende jachtdag kan worden beperkt tot dat deel van het jachtveld waarvan de jachthouder weet dat daar een voor vraatschade gevoelig gewas zal worden geplant of gezaaid.

Een vlak kan op meerdere wijze worden bejaagd. De wijze die wordt gebruikt is afhankelijk van het oppervlakte en de vorm van het perceel of de percelen, van het beschikbare aantal drijvers en geweerdagers, van het aantal aanwezige honden, en dergelijke. Voorop staat dat het wild binnen de opzet van de drijfjacht een goede kans heeft om de dans te ontspringen. Het meest klassiek is de opstelling van een rij drijvers aan één zijde van het te bejagen perceel. Aan de andere zijde van het perceel staat een rij jagers (om de 60 m), de "kopgeweren", soms met aan beide zijden een jager naast het veld, een "flankgeweer". Aan ieder einde van de rij drijvers loopt een geweerdager met de drijver linie mee, iets voor de drijvers uit. Zij krijgen vaak de instructie mee om alleen naar buiten te schieten, dus op een haas of fazant dat het veld heeft verlaten. Kopgeweren en flankgeweren kunnen (als het vlak groot is) aanvankelijk nog wel in het uit te drijven vlak schieten, als de rij drijvers dichter bij de kopgeweren komt, is dit natuurlijk niet meer mogelijk.

Een andere mogelijkheid om een vlak uit te drijven is door de jagers met de drijvers te laten meelopen, met aan iedere zijde een vooruitlopend "flankgeweer". Dit heeft het voordeel dat minder mensen nodig zijn. Ook ontstaat er geen probleem als de drijvers/schutters het einde van het veld naderen. Men kan in principe vooruit blijven schieten tot aan het einde van het veld. De kans dat dieren vooruit wegvluchten is bij deze uitvoeringswijze groter, maar dat is aanvaardbaar omdat het toch de bedoeling is genoeg dieren over te laten.

Eén of soms twee hazen- en fazantenjachten in combinatie met enkele malen voor de voet hazen of fazanten jagen is ongeveer wat een jachtveld in de jachtperiode kan dragen. Afhankelijk van de stand kan bijvoorbeeld in december een drijfjacht op haas en fazant worden gehouden en in januari nog een jacht op fazanthanen. Afhankelijk van het veld kan tegelijkertijd een wilde eend of in bepaalde delen van Zuid-Holland (bijvoorbeeld tegen de duinen aan) een konijn worden geschoten.

Het toeval kan bepalen dat met de buit van een enkele zeer goede jachtdag de geplande opbrengst van dat jachtjaar in één dag wordt bereikt. Een goede plek in de polder, waar iedere avond wel een eend naartoe trekt, zou men tweemaal in de week kunnen bejagen. Maar na de tweede week kan de jager langdurig thuis blijven. De eenden vliegen nu naar een andere plek om te eten. Aldus beperkt de natuur de kansen van de jager.

9.4 Jacht op het konijn

De jacht op het konijn is gedeeltelijk vergelijkbaar met de jacht op haas en fazant, voor zover de jager een konijn bovengronds aantreft. Net als de vos, verblijven konijnen meer bovengronds dan men denkt.

Het kan echter nodig zijn het konijn op de bouw te bejagen, bijvoorbeeld op een plek waar ze gezien hun graafactiviteiten schade veroorzaken. Bijvoorbeeld op industrieterreinen, recreatieparken, sportvelden en bij wegen en dijken. Bij fretteren wordt gebruik gemaakt van een fret in combinatie met geweren of buidels. Bij de combinatie met het geweer wordt de fret een konijnenhol ingelaten om de konijnen te verontrusten en vervolgens worden de konijnen geschoten. Als met buidels wordt gewerkt, worden alle uitgangen van een burcht afgesloten met een buidel. De vluchtende konijnen worden gevangen in de buidel en vervolgens gedood. Een alternatief voor traditionele buidels is de stalen buidel. Het voordeel van de stalen buidel is dat het konijn er niet in verstrikt raakt en er weinig tijd nodig is om het konijn uit de buidel te halen.

Indien de situatie zich ervoor leent is fretteren effectief. Het voordeel van fretteren met buidels is dat ook konijnen die ervaring hebben met jacht en niet gemakkelijk te schieten zijn, hiermee kunnen worden bestreden. Fretteren kan overdag worden toegepast en op plaatsen waar het geweer niet kan

worden gebruikt. Fretten kan echter niet altijd worden toegepast. Velden zijn vaak omgeven door scheringen (houtwallen, struiken). Dit zijn de plaatsen waar konijnen bij voorkeur hun burcht maken maar juist daar kunnen fret en buidel niet goed worden toegepast. Door de begroeiing zijn niet alle uitgangen van de burcht goed te lokaliseren en af te sluiten. Hier bestaat ook het risico de fret kwijt te raken. Ook als konijnen onder een tribune/bebouwing huizen kan niet met fretten worden gewerkt vanwege de kans op het verlies van de fret. De methode is arbeidsintensief en daardoor minder geschikt voor grotere gebieden met veel vestigingen van konijnen.

Jacht op konijnen met jachtvogels is ook mogelijk. De jachtvogel kan per keer (per vlucht) één konijn vangen. Het gebruik van vogels is op plaatsen met een sterk bosachtig karakter of bebouwd karakter minder geschikt.

9.5 Jacht op vliegend of aanvliegend wild

Jacht op wilde eenden en houtduiven is een jachtvorm waarbij men de vogels bejaagt terwijl ze langs vliegen (op trek zijn) of terwijl ze aan komen vliegen op de plek waar ze willen gaan eten. De wilde eend kan men op trek soms bejagen, bij harde wind kunnen ze laag vliegen. Duiven die zich verplaatsen, vliegen vaak dezelfde trajecten van de plek waar ze slapen naar de plek waar ze eten.

De vogels kunnen ook worden opgewacht op de plek waar ze naartoe vliegen om te foerageren.

De periode waarin aanvliegend wild kan worden bejaagd is veelal kort, soms extreem kort. Meestal strekt die periode zich uit van ongeveer een half uur voor de zonopkomst (dan moet de jager klaar zitten, hij moet dus al vanaf een uur voor zonopkomst op jacht kunnen gaan) tot enkele uren na zonopkomst. Soms is de periode rond zonsondergang geschikt. Of een plek 's avonds of 's ochtends, geschikt is, is afhankelijk van de situatie.

Een goede jachthond is belangrijk. De hond kan veel sneller dan een mens geschoten dieren vinden, vaak op voor de mens slecht bereikbare plekken. Ieder geschoten dier moet zo snel mogelijk bij de jager in handen komen. Een geschoten dier dat nog niet dood is, wordt meteen gedood.

Bij de bejaging van houtduiven moet de jager van tevoren veel in zijn veld zijn om vast te stellen hoe de duiven vliegen en waar ze willen zijn. Vaak zijn dit open plekken of door de wind platgeslagen stukken gewas: hier vormen de vruchten van het gewas een tafeltje-dekje voor de wilde duiven. Hier moet de jager zijn om te proberen schade te voorkomen. Het beste kan dit vanuit een camouflagehut die de jager opstelt in de nabijheid van het gewas.

Vogels die naar een perceel vliegen doen dat langs vliegroutes die ze kiezen op basis van hun gewoonten en op basis van het terrein met de daarin aanwezige landschappelijke elementen. Vogels komen over een dijk of hoge bomen heen, zakken, draaien op hun eigen wijze op een perceel met voedsel af, draaien in de wind en landen. Dat landen kan wel eens op het deel van het perceel dreigen plaats te vinden, waar de jager geen plek heeft om zichzelf onzichtbaar te maken. Voor een deel kan dit worden ondervangen door schuilplekken te creëren en te verplaatsen. Op zo'n moment kunnen lokmiddelen de invallende vogels dicht bij de plek laten neerstrijken waar de jager dekking heeft gevonden. De wijze van indraaien en landen bepalen of een succesvol schot - dat resulteert in opbrengst (jacht) of in effectief verjagend afschot (schadebestrijding) – kan worden afgegeven. Het gebruik van lokmiddelen is dus vooral bedoeld om op percelen die groter zijn dan de effectieve dracht van het hagelgeweer toch de schade te kunnen bestrijden en zeker te zijn van een effectief dodelijk schot. Na het eerste schot zullen de andere vogels doorstarten en wegvliegen zodat het afgeven van een tweede schot op een tweede vogel vaak al niet meer mogelijk of nodig is.

Omdat de wijze van aanvliegen van vogelgroepen veelal hetzelfde verloopt, is het aantal jagers dat effectief kan optreden beperkt, het opstellen van meer jagers heeft weinig nut. Het zijn steeds dezelfde posten die kansen krijgen, tenzij bijvoorbeeld de wind snel sterk draait.

9.6 Andere jachtmethoden

Hiervoor zijn de jachtmethoden besproken die het meest algemeen zijn. Jacht met de eendenkooi en jachtvogels wordt beperkt uitgeoefend.

10. Middelen en maatregelen ter voorkoming van schade

De wet verplicht de jachthouder schade door wild uit zijn jachtveld te voorkomen zover dit mogelijk is door uitoefening van de jacht. Het verlagen van de stand rond schadegevoelige locaties tijdens de geopende jachtperiode is de basis van de schadebestrijding.

Schade aan gewassen

Voor haas, fazant en konijn, soorten die sterk plaatsgebonden zijn, is jacht over het algemeen voldoende om schade aan gewassen te voorkomen. Incidenteel is optreden bij sommige gewassen buiten de geopende jachtperiode nodig in bepaalde perioden. Voor wilde eend is in de periode voor de opening van het jachtseizoen incidenteel optreden nodig bij sommige gewassen. Voor de houtduif, die vanwege de schadedreiging jaarrond kan worden bestreden op basis van de landelijke vrijstelling, is optreden buiten de geopende jachtperiode regelmatig nodig.

In de Handreiking faunaschade⁸³ en in de Faunaschade Preventie Kits van het Faunafonds/Bij12⁸⁴ staan de visuele en akoestische werende en verjagende middelen (zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten) beschreven die kunnen worden ingezet. Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen de dieren er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewinning zoveel mogelijk voorkomen. Verjagingsmethoden in combinatie met afschot werken effectiever en voorkomen gewinning⁸⁵. Naast de effectiviteit bepalen financiële aspecten en de tijd die een methode vergt, of toepassing een bevredigende andere oplossing is. De inspanning door de grondgebruiker dient redelijk en billijk te zijn en in verhouding te staan tot de effectiviteit.

Visuele middelen zijn in de nacht over het algemeen niet effectief. Haas en konijn zijn vooral in de nacht actief. Het is in de nacht moeilijk om akoestische middelen in te zetten vanwege de nachtrust en omdat gericht inzetten van bijv. afweerpistolen bijna niet mogelijk is. Daar waar maatregelen worden genomen, zullen hazen overdag dekking zoeken op direct aangrenzende percelen en bij invallende avond en nacht terugkomen om op de schadegevoelige percelen te foerageren. Rasters van gaas zijn een effectieve manier om konijnen en hazen te weren. Echter de rasters vormen ook obstakels voor andere dieren en de kosten zijn hoog. Het permanente karakter van gaasrasters maakt deze vooral geschikt voor meerjarige teelten (bijvoorbeeld fruitpercelen, boomteelt). Als een haas of konijn eenmaal binnen de afrastering aanwezig is, is afschot nog de enige effectieve maatregel. Tijdens de oogst zijn er veel bewegingen van en naar de percelen, zowel door personen (voor de pluk) als door tractoren/heftrucks e.d. die nodig zijn voor het vervoer van de oogst. Ook voor de reguliere werkzaamheden (spuit- en snoeiwerkzaamheden) dienen de percelen toegankelijk te zijn. Op die momenten kunnen dieren binnen een afrastering terecht komen.

Vogels vliegen weg als zij door een laserstraal worden beschenen. Momenteel loopt er vanuit BIJ12-Faunafonds een meerjarig onderzoek naar Autonomic lasers. Gezien de reikwijdte van laserapparatuur kan een relatief groot oppervlak worden bestreken. Er wordt ook onderzocht in hoeverre de laser andere diersoorten, zoals weidevogels verjaagt.. Afhankelijk van deze uitkomst kan de laser meer of minder selectief worden ingezet. De weersomstandigheden zijn bepalend voor de effectiviteit; hoe lichter de omstandigheden, hoe beperkter de zichtbaarheid van het laserlicht. Op plekken met hoog salderende gewassen zouden (automatische) lasers een rol kunnen spelen om vogels te verjagen. Niet-automatische lasers zijn arbeidsintensief in het gebruik.

Afschermen van bijvoorbeeld oogstrijp fruit met afdeknetten of recent gekiemde groente met vliesdoek helpt schade door vogels te voorkomen. Dit is echter een arbeidsintensieve en dure methode.

⁸³ (Oord, 2009)

⁸⁴ (BIJ12, 2017)

⁸⁵ (Guldemond, Kloen, & Keuper, 2016)

Vanwege de grote schades die houtduiven kunnen aanrichten aan gewassen, wordt ook in andere landen onderzoek gedaan naar schadepreventie. Uit Belgisch veldonderzoek⁸⁶ blijkt dat schadepreventie met het geweer effectiever is als meer vlakdekkende maatregelen worden genomen, als men op tijd het aantal houtduiven beperkt en met lokkers werkt en grondgebruikers en jagers goed met elkaar communiceren. In breed opgezet Engels onderzoek⁸⁷, dat wordt uitgevoerd in de periode 2014 – 2018, is het gebruik van preventieve middelen (vogelverschrikkers, kanonnen en verjagend afschot in diverse intensiteiten, alsmede lasers) in het onderzoek meegenomen. Afhankelijk van de ligging van het proefveld - waarschijnlijk in relatie tot de aanwezigheid van mogelijkheden voor de vogels om in bomen neer te strijken en afhankelijk van de ligging van de roestplekken - blijkt de combinatie van preventie en afschot zeer effectief tot nauwelijks van invloed op de schadeomvang. Dit wordt nog nader onderzocht. De laser werkt effectief in de zin dat het de houtduiven steeds doet opvliegen. Maar ze strijken toch vaak weer in hetzelfde veld neer. Het aantal duiven in de desbetreffende velden wijzigde niet en de laser wordt op langere termijn bezien ineffectief genoemd. De kosten van preventiemaatregelen worden geschat op 3-29 £ per hectare. De schade aan brassica (koolzaad, mosterdzaad, maar ook broccoli e.d.) belopen 250-1.250 £ per hectare.

Schade door konijnen aan sportvelden, begraafplaatsen, industrieterreinen en infrastructuur

Het is moeilijk te voorkomen dat konijnen (zandige) sportvelden, begraafplaatsen, industrieterreinen en taluds in gebruik nemen. Rasters, roosters, elektrische draadroosters en watergangen kunnen konijnen slechts enigszins weren. Elektrische draadroosters en netwerken zijn bij sportvelden waar kinderen sporten niet goed toepasbaar. Bovendien zal het effect van afrasteren altijd beperkt worden door de openingen in het raster (in- en uitgangen) en door het graafvermogen van konijnen. Ook kunnen jonge konijnen door de mazen van de afrastering kruipen. Genoemde maatregelen vragen ook een (soms onevenredig) grote investering. Toepassing bij infrastructuur, dijken, leidingstraten en tankwallen is vanwege de lengte van objecten niet haalbaar. De golfbanen in de duinen van Zuid-Holland hebben een ingegraven raster. De afrastering heeft de bereikbaarheid voor konijnen verminderd maar heeft niet voor het volledig buitensluiten van konijnen gezorgd. Sportvelden, begraafplaatsen en bedrijventerreinen beschikken over het algemeen over een raster, echter niet altijd ingegraven. Overwogen kan worden om - indien op een bepaalde plaats de ontheffing voor bestrijding van het konijn veelvuldig wordt ingezet én er grote aantallen konijnen worden gedood én er in de omgeving ook grote aantallen konijnen voorkomen - op termijn te verplichten het raster in te graven of enkele aanvullende rasters te plaatsen; indien konijnen met name alleen op de schadelocaties zitten (vanwege het zand op die locaties) heeft afrastering weinig nut.

Ondanks dat konijnen prima kunnen zwemmen zal het aanleggen van een aaneengesloten slotensysteem rondom een plangebied een barrière zijn. Ter hoogte van in- en uitgangen moet dan als aanvullende maatregel een rooster geplaatst worden. Deze methode kan alleen in natte gebieden worden toegepast en vraagt om een grote financiële investering.

Zo lang het terrein geschikt leefgebied voor het konijn is, zullen konijnen op termijn altijd terugkeren. Het terrein kan minder geschikt gemaakt worden door opgaande vegetatie te rooien. Hierdoor zal de dekking afnemen en het plangebied onaantrekkelijker worden. Bovendien maakt het de bestrijding gemakkelijker. Er zit een keerzijde aan het weghalen van de opgaande begroeiing. De bomen en struiken op terreinen hebben vaak een functie, bijvoorbeeld als windkering of afscheiding. Bovendien maakt begroeiing het ook voor mensen een meer aantrekkelijk terrein.

⁸⁶ (Huysentruyt, et al., 2015)

⁸⁷ (AHDB Horticulture, 2016)

11. Jacht en schadebestrijding houtduif

11.1 Uitgevoerde jacht en schadebestrijding 2011-2016

De houtduif kon onder de Flora- en faunawet gedurende het gehele jaar worden bestreden op basis van de landelijke vrijstelling ter voorkoming van schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren en kon worden bejaagd in de geopende jachtperiode. Er is daarom in Zuid-Holland nooit een faunabeheerplan opgesteld voor de houtduif. Zover bekend kon schade afdoende worden voorkomen door de bestrijding en door de jacht. In Zuid-Holland zijn sinds 2010 geen ontheffingen verstrekt voor bijzondere schadesituaties rond de houtduif. Wel werden in deze periode twee ontheffingen verstrekt om in velden die niet aan de in de wet gestelde afmetingseisen voldeden, de houtduif toch met geweer te kunnen bestrijden. Daarnaast werd een enkele maal een aanvraag voor ontheffing ontvangen voor bestrijding van houtduiven bij bedrijfspanden waar voedsel wordt verwerkt of opgeslagen; de aanvragers zijn naar het rijk doorverwezen.

Jacht en vrijstelling

Sinds 2011 bestaat de mogelijkheid om afschot en vangst online aan de FBE te rapporteren. Het was echter niet verplicht het aantal geschoten houtduiven op vrijstelling en jacht te rapporteren. Vanaf 2013 wordt steeds meer afschot op zowel jacht als vrijstelling gemeld. Dit komt doordat dat de WBE's en FBE er bij de jachthouders op aandrongen de gegevens te rapporteren. Een toename in afschot betekent het waarschijnlijk niet. De cijfers laten zien dat de overgrote meerderheid van de houtduiven wordt geschoten op de landelijke vrijstelling. In 2016 werd 11% van het afschot in Zuid-Holland tijdens de jacht gerealiseerd en de overige 89% op de landelijke vrijstelling (resp. 2.236 – 18.364 houtduiven). (Tabel 6 & 7)

Tabel 6: Gerapporteerd afschot houtduif jacht 2011/2016

Houtduif Jacht						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ade	-	-	7	2	87	48
Alblasserwaard-Oost	-	-	355	90	147	84
Alblasserwaard-West	-	-	77	107	96	40
De Aarlanden	1	5	14	63	842	309
Delfland	-	-	247	58	77	47
Duin en Bollenstreek	11	10	81	26	74	30
Eiland IJsselmonde	-	-	2	7	6	719
Goeree-Overflakkee	6	-	333	164	115	97
De Hoeksche Waard	-	191	129	106	528	193
Krimpenerwaard	-	52	66	71	20	16
Putten	-	-	-	42	285	168
Rijnland-Zuid	4	47	5	193	391	17
Schieland	-	-	19	23	339	58
Tielerwaard-West	46	-	46	-	-	-
Vijfheerenlanden	-	-	202	65	47	54
Voorne	-	-	43	118	302	170
Reeuwijk e.o.	3	-	13	111	68	186
Zuid-Holland	71	305	1.639	1.246	3.424	2.236

Tabel 7: Gerapporteerd afschot houtduif vrijstelling 2011/2016

Houtduif vrijstelling						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ade	-	-	5	5	220	293
Alblasserwaard-Oost	-	-	408	579	319	754
Alblasserwaard-West	-	-	25	42	41	116
De Aarlanden	38	51	246	416	307	515
Delfland	-	1	1.207	1.478	1.424	1.067
Duin en Bollenstreek	6	53	4	95	199	259
Eiland IJsselmonde	-	1	621	1.009	431	1.242
Goeree-Overflakkee	90	88	786	526	887	1.761
De Hoeksche Waard	-	323	2.866	4.167	2.988	5.791
Krimpenerwaard	-	2	111	168	214	139
Putten	-	-	212	193	263	1.063
Rijnland-Zuid	62	137	207	106	334	942
Schieland	3	-	1.742	1.297	2.976	3.364
Tielerwaard-West	3	78	-	-	-	-
Vijfheerenlanden	-	-	149	916	307	222
Voorne	-	55	718	683	568	665
Reeuwijk e.o.	2	-	61	85	153	171
Zuid-Holland	204	789	9.368	11.765	11.631	18.364

11.2 Jacht en schadebestrijding 2017-2023

De FBE zal de jacht en de schadebestrijding zoals die in de afgelopen jaren is uitgevoerd voortzetten. Dit betekent dat de jachthouder in de geopende jachtperiode, ook ter voorkoming van schade, houtduiven bejaagt met de jachtmiddelen.

De schadedreiging van houtduiven ten aanzien van gewassen, vee, bossen en flora treedt op binnen alle Zuid-Hollandse wildbeheereenheden. Ter beperking van schade aangericht door houtduiven dient ook in de komende jaren in alle wildbeheereenheden uitvoering te worden gegeven aan de landelijke vrijstelling. Er zal conform de landelijke vrijstellingsregeling worden opgetreden door verjaging en doden van houtduiven bij de locaties waar schade is opgetreden of dreigt en in het omringende gebied ter voorkoming van in het lopende of daarop volgende jaar dreigende schade. Bij de schadebestrijding met het geweer kunnen, ter verhoging van de effectiviteit en weidelijkheid, lokmiddelen worden gebruikt. De hier bedoelde lokmiddelen zijn: niet levende lokvogels, lokvoer en lokfluiten. Met de inzet van lokmiddelen zijn twee doelen gediend. Ten eerste is een effectieve verjaging met afschot slechts mogelijk wanneer houtduiven dicht genoeg bij de schutter komen. Is afschot van enkele houtduiven niet mogelijk, dan fungeert de schadebestrijder slechts als middel tot verjaging op basis van menselijke aanwezigheid. Ten tweede draagt de inzet van lokmiddelen ertoe bij dat onnodig lijden wordt voorkomen doordat de schootsafstand wordt verkleind en de kans op niet direct dodelijke schoten wordt verminderd.

Als er andere schades dreigen of zijn ontstaan kunnen benadeelden een verzoek doen bij de FBE om ontheffing aan te vragen. In de aanvraag wordt aangegeven welke middelen en maatregelen zijn genomen om de schade te beperken.

Escalatieladder

Schade aan gewassen, vee, bossen en flora door houtduiven wordt beperkt door de jacht en schadebestrijding op basis van de landelijke vrijstelling. Werende en verjagende middelen kunnen worden ingezet. Er zijn geen aanvullende mogelijkheden nodig. Het bewerken van eieren is voor de houtduif niet aan de orde omdat schade primair een gevolg is van geconcentreerd foerageren tot op ruime afstand vanaf de nestel- of leefplaats.

Beperking optreden in Natura 2000-gebieden en rustgebieden voor trekganzen

In Natura 2000-gebieden zal alleen worden opgetreden met het geweer indien dit is toegestaan in het Natura 2000-beheerplan of op grond van een vergunning (op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 of een vergelijkbare vergunning op basis van de Wet natuurbescherming) of op grond van een bestuurlijk oordeel.

In de door GS aangewezen rustgebieden voor trekganzen zal geen schade worden bestreden met het geweer in de periode 1 november – 31 maart. Er zal wel worden gejaagd. De grondgebruikers die meedoen met de regeling hebben toegezegd de ganzen niet te verontrusten. De grondgebruikers die ook jachthouder zijn, moeten deze toezegging ook bij de jacht nakomen. Voor anderen geldt geen verplichting en het jachtrecht kan voor hen niet worden beperkt. Aan de jachthouders en WBE zal worden gevraagd verontrusting van ganzen zoveel mogelijk te voorkomen.

12. Jacht en schadebestrijding konijn

12.1 Uitgevoerde jacht en schadebestrijding 2011 - 2016

Het konijn kon onder de Flora- en faunawet gedurende het gehele jaar worden bestreden op basis van de landelijke vrijstelling ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren en kon worden bejaagd in de geopende jachtperiode. Er waren faunabeheerplannen van kracht waarin bestrijding van het konijn ter bescherming van de openbare veiligheid werd beschreven. In het faunabeheerplan dat is goedgekeurd voor de periode 29 oktober 2013 tot en met 31 oktober 2018⁸⁸ is daarnaast bestrijding ter voorkoming van schade aan sportvelden en begraafplaatsen opgenomen. Vanaf 2010 zijn GS het bevoegd gezag voor het verlenen van ontheffingen ter beperking van schade aan begraafplaatsen⁸⁹. In de faunabeheerplannen was daarnaast aandacht voor het mogelijk benodigde aanvullende beheer (aanvullend op het beheer op basis van jacht en vrijstelling) van konijnen ter voorkoming van schade aan gewassen.

Jacht en bestrijding ter voorkoming van schade aan gewassen, vee en bossen

In het faunabeheerplan 2013 – 2018 wordt de volgende conclusie verbonden aan de evaluatie van de schadebestrijding ter voorkoming van schade aan gewassen, vee en bossen dat in de periode 2007 – 2011 is uitgevoerd: “Er zijn bij de Faunabeheereenheid de afgelopen jaren geen signalen binnen gekomen dat de mogelijkheden die de vrijstelling biedt onvoldoende zijn om schade te voorkomen. Er zijn wel een paar meldingen binnengekomen van schade door konijnen aan (moes)tuinen. Deze schade moet door afrastering worden beperkt. Het kan incidenteel voorkomen dat zich één of enkele konijnen binnen omrasterde boomgaarden bevinden. Een ontheffing voor het gebruik van kunstmatige lichtbronnen en het gebruik van het geweer van zonsondergang tot zonsopgang kan dan nodig zijn voor een effectieve bestrijding. Om een dergelijke ontheffing snel in te kunnen zetten, dient te ontheffing op voorhand te worden aangevraagd en verleend.” De FBE heeft deze ontheffing niet aangevraagd.

Sinds 2011 bestaat de mogelijkheid om afschot en vangst online aan de FBE te rapporteren. Het was echter niet verplicht het aantal gedode konijnen op de vrijstelling en jacht te rapporteren. Vanaf 2013 wordt steeds meer afschot gemeld. Dit komt doordat de WBE's en FBE er bij de jachthouders op aandrongen de cijfers te rapporteren. Het is duidelijk dat het overgrote deel van de jacht en bestrijding op de Maasvlakte plaatsvindt. In 2016 is 89% van het gerapporteerde aantal tijdens jacht en bestrijding op de Maasvlakte gedood. (resp. 3.690 op de Maasvlakte en 469 in alle overige WBE's) (Tabel 8)

⁸⁸ Bij het van kracht worden van dit faunabeheerplan zal het voorgaande faunabeheerplan “vervallen”.

⁸⁹ Voor 2010 was de minister bevoegd.

Tabel 8: Gerapporteerde gedode konijnen jacht en vrijstelling 2011/2016

Konijn jacht en vrijstelling						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Alblasserwaard-Oost	-	-	30	117	141	16
Alblasserwaard-West	-	-	-	5	1	17
De Aarlanden	1	-	-	5	31	11
Delfland	-	-	14	31	44	22
Duin en Bollenstreek	-	-	540	-	64	3
Eiland IJsselmonde	-	-	6	6	90	22
Goeree-Overflakkee	-	-	93	56	129	63
De Hoeksche Waard	-	4	88	122	50	76
Krimpenerwaard	-	-	-	7	-	4
Maasvlakte	-	-	-	-	2.070	3.690
Putten	-	-	-	5	22	16
Rijnland-Zuid	-	2	18	57	64	25
Schieland	-	-	42	12	100	68
Tielerwaard-West	9	2	-	-	-	-
Vijfheerenlanden	-	1	94	219	226	22
Voorne	-	-	184	121	370	85
Reeuwijk e.o.	-	-	29	27	40	19
Zuid-Holland	10	9	1.138	790	3.442	4.159

Bestrijding ter bescherming van de openbare veiligheid

Dit beheer valt onder twee categorieën:

1. Ter voorkoming van schade aan waterkerende dijken en spoor- en weginfrastructuur;
2. Ter voorkoming van schade op industrieterreinen.

In het faunabeheerplan 2013 – 2018 wordt de volgende conclusie verbonden aan de evaluatie van de schadebestrijding ter bescherming van de openbare veiligheid die in de periode 2007 – 2011 is uitgevoerd: “De ontheffing is met name gebruikt door bedrijven in het havengebied van Rotterdam. Dit is gezien de hoge konijnenstand en de risico's voor de openbare veiligheid in dit gebied volgens verwachting. Het beperkte gebruik bij (spoor)wegen en dijken heeft altijd plaatsgevonden na aangeven van de noodzakelijkheid door de beheerder van de weg of de dijk. De beheermogelijkheden van de ontheffing zullen ook in de toekomst nodig blijven. De provincie heeft in het verleden geen preventieve middelen verplicht gesteld en er zijn ook geen middelen bekend die effectief en haalbaar zijn.”

De bestrijding in de periode 2011 – 2016 is uitgevoerd op ontheffingen verleend op basis van de faunabeheerplannen (DGWM/2006/17994 en ODH-2013-00006885). De ontheffingen staan bestrijding gedurende het gehele etmaal toe, ook in en nabij de bebouwde kom en in velden die niet voldoen aan de jachtveldvereisten, met geweer, honden, jachtvogels, fretten, vangkooien, buidels en kunstmatige lichtbronnen. De inzet van preventieve middelen is niet verplicht.

Het aantal gedode konijnen varieerde in 2011 t/m 2016 tussen ongeveer 5.000 en 11.000 per jaar. Verreweg de meeste bestrijding vindt plaats in het havengebied van Rotterdam. Dertig bedrijven in het havengebied maken gebruik van de ontheffing. Buiten het havengebied van Rotterdam maken twee bedrijven gebruik van de ontheffing. Bestrijding bij wegen en dijken vindt plaats op acht locaties waarvan één locatie binnen het havengebied van Rotterdam is gelegen. (Tabel 9)

Tabel 9: Geschoten en gevangen konijnen ter bescherming van de openbare veiligheid

Openbare veiligheid						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Delfland	20	23	20	141	18	41
Schieland	-	-	-	92	122	0
Alblasserwaard-Oost	-	460	0	-	-	-
Vijfheerenlanden	14	3	8	20	6	0
Eiland IJsselmonde	-	0	-	-	-	-
Voorne	573	500	359	480	397	167
Putten	31	46	8	-	-	-
De Hoeksche Waard	109	151	171	324	252	0
Goeree-Overflakkee	-	29	52	-	-	-
Haven Rotterdam	6.027	6.266	4.500	8.097	10.308	4.438
Zuid-Holland	6.774	7.478	5.118	9.154	11.103	4.646

Uit de rapportages blijkt dat naast het geweer met kunstlicht, fretten met buidels en fretten met het geweer worden gebruikt bij de bestrijding. De ontheffing wordt het gehele jaar gebruikt maar in de tweede helft van het jaar worden aanzienlijk meer konijnen gedood, in de maanden augustus, september en oktober worden over het algemeen de hoogste aantallen konijnen gedood.

Bestrijding ter voorkoming van schade op begraafplaatsen

Vanaf 2010 tot het van kracht worden van het faunabeheerplan 2013 – 2018 hebben GS enkele ontheffingen afgegeven aan gemeenten voor bestrijding van konijnen op begraafplaatsen⁹⁰. In het faunabeheerplan 2013 – 2018 wordt o.a. de volgende conclusie verbonden aan de evaluatie van deze ontheffingen: “Het is niet mogelijk om begraafplaatsen konijnenkerend af te rasteren. Beheer van konijnen moet mogelijk zijn op begraafplaatsen vanwege de schade die kan ontstaan. Over het algemeen zal op begraafplaatsen met behulp van fretten, buidels en vangkooien worden opgetreden. In incidentele gevallen zal gebruik van het geweer en het gebruik van kunstlicht gedurende de nacht nodig zijn.” Vanaf 19 november 2013 was bestrijding van konijnen op begraafplaatsen mogelijk op basis van ontheffing verleend aan de FBE (ODH-2013-00006885, zie voor beschrijving ontheffing hiervoor). In totaal zijn er in de periode 2014 t/m 2016 444 konijnen geschoten of gevangen op begraafplaatsen. Dit gebeurde in 6 WBE's. Het aantal geschoten of gevangen konijnen in 2016 is opvallend laag in vergelijking met de voorgaande jaren. Een mogelijke verklaring is dat preventieve maatregelen in combinatie met het uitgevoerde beheer de stand dusdanig heeft verlaagd dat er minder beheer nodig was. (Tabel 10)

Tabel 10: Geschoten en gevangen konijnen op begraafplaatsen in de periode 2014 t/m 2016

Begraafplaatsen			
	2014	2015	2016
De Aarlanden	86	122	0
Rijnland-Zuid	15	18	0
Vijfheerenlanden	23	34	0
Eiland IJsselmonde	-	51	0
Putten	-	64	-
De Hoeksche Waard	19	0	12
Zuid-Holland	143	289	12

Schadebestrijding ter voorkoming van schade op sportvelden

Tot het van kracht worden van het faunabeheerplan 2013 – 2018 hebben GS ontheffingen afgegeven aan gemeenten en andere beheerders voor bestrijding van konijnen op sportvelden⁹¹. In het

⁹⁰ Zie voor een beschrijving van deze ontheffingen en het beleid het faunabeheerplan 2013 - 2018

⁹¹ Zie voor een beschrijving van de ontheffingen in de periode 2007 -2011 en het beleid het faunabeheerplan 2013 – 2018.

faunabeheerplan 2013 – 2018 wordt o.a. de volgende conclusie verbonden aan de evaluatie van deze ontheffingen: “Het is niet mogelijk om sportvelden konijnenkerend af te rasteren. Beheer van konijnen moet mogelijk zijn op sportvelden vanwege de schade die kan ontstaan. Beheer in de geopende jachtijd heeft de voorkeur”. Vanaf 19 november 2013 was bestrijding van konijnen op sportvelden mogelijk op basis van ontheffing verleend aan de FBE (ODH-2013-00006885, zie voor beschrijving ontheffing hiervoor; sportvelden in de duinen moesten zijn afgerasterd). In 2014 en 2015 zijn er ruim anderhalf duizend konijnen geschoten of gevangen op sportvelden. Dit gebeurde in 11 WBE's. Het aantal geschoten of gevangen konijnen in 2016 is opvallend laag in vergelijking met de voorgaande jaren. Een mogelijke verklaring is dat preventieve maatregelen in combinatie met het uitgevoerde beheer de stand succesvol heeft verlaagd. (Tabel 11)

Tabel 11: Geschoten en gevangen konijnen op sportvelden in de periode 2014 t/m 2016

Sportvelden			
	2014	2015	2016
Duin- en Bollenstreek	766	1.057	0
Ade	10	0	-
De Aarlanden	86	153	9
Rijnland-Zuid	14	18	0
Delfland	250	174	28
Alblasserwaard-West	19	16	17
Vijfheerenlanden	23	34	62
Eiland IJsselmonde	-	6	21
Putten	-	65	-
De Hoeksche Waard	354	84	12
Goeree-Overflakkee	-	-	14
Zuid-Holland	1.522	1.607	163

Bezwaar en beroep

De rechtbank Den Haag heeft op 9 april 2014 uitspraak gedaan (SGR 13/6050) in een beroepsprocedure aangaande o.a. de ontheffing verleend voor bestrijding van konijnen op een golfbaan te Wassenaar⁹². In deze uitspraak staat onder 26 en 27: “Voorts is volgens de rechtbank sprake van het in artikel 4, eerste lid, onder d, van het Besluit genoemde belang van de voorkoming of bestrijding van schade aangericht door konijnen op sportvelden. Het is voldoende aannemelijk geworden dat door de konijnenpopulatie op het terrein van de KHG&C schade wordt veroorzaakt waardoor gevaar bestaat voor letselschade bij sporters en personeel van de club. Bovendien blijkt uit het voorgaande dat ook sprake is van de bescherming van economische belangen. Hoewel dit niet expliciet blijkt uit de Nota van toelichting bij dit artikel, is de rechtbank van oordeel dat – naast het achterliggende belang van het voorkomen van letselschade bij sporters – ook economische belangen ten grondslag kunnen liggen aan het in artikel 4, eerste lid, onder d, van het Besluit genoemde belang. De rechtbank wijst in dat kader naar hetgeen in de Nota van toelichting ten aanzien van het aanpalende belang van het voorkomen en bestrijden van door konijnen (en vossen) aangerichte schade op industrieterreinen is vermeld. Tot slot is de rechtbank van oordeel dat, gelet op hetgeen is aangevoerd, voldoende aannemelijk is gemaakt dat geen andere bevredigende oplossing bestaat en dat geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort.”

Tegen de ontheffing die in 2013 aan de FBE is verleend is ook bezwaar en beroep aangetekend. De rechtbank Den Haag heeft op 10 juli 2015 uitspraak gedaan (SGR 14/8117). De rechtbank verklaarde het beroep van de Faunabescherming ongegrond. Eerder kwam de bezwarencommissie tot hetzelfde oordeel t.a.v. het bezwaar.

Plan van aanpak

Aangaande de schadebestrijding van konijnen ter bescherming van de openbare veiligheid en ter voorkoming van schade op begraaftplaatsen staat in de conclusie van het faunabeheerplan 2013 –

⁹² De ontheffing is op 18 december 2012 verleend aan de FBE, nog zonder onderliggend faunabeheerplan.

2018: “Bestrijding van het konijn vereist een stringente aanpak: de stand dient plaatselijk - bij het talud, bij de leidingstraat, op het bedrijventerrein, sportveld en begraafplaats – zover mogelijk te worden verlaagd. De konijnenstand is beheersbaar te maken maar het konijn is nooit (ver) weg. Redenen hiervoor zijn dat konijnen zeer snel kunnen reproduceren en holen hebben waarin ze zich kunnen verschuilen. Hoe hoger de stand is c.q. wordt gehouden, hoe meer afschot/vangst nodig is om de schade te voorkomen. Het beheer dient dus te zijn gericht op het bereiken en behouden van een minimale stand bij de schadelocatie en dit dient in de eerste plaats te worden uitgevoerd in de periode van 1 augustus tot en met 31 januari, buiten de voortplantingsperiode. Aanvullend beheer zal echter vaak nodig zijn zoals blijkt uit de ontheffingen en beheergegevens uit het verleden, schade kan gedurende het gehele jaar ontstaan. Ook de keuze voor het nastreven van een minimale stand, wat een keuze is voor een zo laag mogelijk aantal te doden dieren, brengt met zich mee dat beheer buiten de periode van 1 augustus tot en met 31 januari nodig kan zijn.”

De FBE geeft toestemming voor gebruik van de ontheffing op basis van een plan van aanpak van de beheerder van (spoor)weg, dijk, industrieterrein, begraafplaats of sportveld. Voordat toestemming wordt gegeven, wordt bekeken of de aanpak past binnen de kaders van faunabeheerplan en ontheffing. De doelstelling van het beheer moet zijn het bereiken van een lage stand op de schadelocatie. Daarbij geldt wel dat op begraafplaatsen en sportvelden de stand plaatselijk hoger mag blijven. In het plan van aanpak wordt verder o.a. aangegeven welke maatregelen in welke perioden zijn en zullen worden genomen. Tevens zijn gebruikers verplicht aan te geven welke werende en verjagende maatregelen ze hebben genomen of zullen nemen. In ieder geval bij golfbanen in de duinen is een konijnenkerend raster verplicht. Ook van andere (langdurige) gebruikers van de ontheffing wordt verwacht dat zij preventieve maatregelen nemen. Vanaf dit jaar (2017) zijn de gebruikers van de ontheffing ook verplicht in het voorjaar de konijnen te tellen. Mede hierdoor kan de bestrijding (na een aantal jaren) goed worden geëvalueerd en eventueel worden bijgesteld.

Veiligheidsbeoordeling

Voordat toestemming wordt gegeven voor bestrijding in en nabij de bebouwde kom en in velden die niet voldoen aan de jachtveldvereisten, dient de aanvrager een veiligheidsbeoordeling van de Omgevingsdienst Zuid-Holland-Zuid te overleggen.

12.2 Jacht en schadebestrijding 2017 - 2023

De FBE zal de jacht en de schadebestrijding zoals die in de afgelopen jaren is uitgevoerd voortzetten. Dit betekent dat de jachthouder in de geopende jachtperiode, ook ter voorkoming van schade, konijnen bejaagt met de jachtmiddelen. Tevens zal er conform de landelijke vrijstellingsregeling worden opgetreden door verjaging en doden van konijnen bij de locaties waar schade is opgetreden of dreigt en in het omringende gebied ter voorkoming van in het lopende of daarop volgende jaar dreigende schade. Konijnen zullen in de praktijk in grote delen van de provincie niet of weinig worden bejaagd en worden bestreden op de vrijstelling. De vrijstelling kan worden ingezet ter voorkoming van schade aan gewassen, veehouderijen en bossen en ter voorkoming van schade aan andere vormen van eigendom. Deze laatste mogelijkheid is nieuw t.o.v. de Flora- en faunawet.

Daarnaast is er een ontheffing voor schadebestrijding nodig vergelijkbaar met de ontheffing die nu nog van kracht is die ook het gebruik van het geweer in de nacht met kunstlicht ter bescherming van de openbare veiligheid en op industrieterreinen, sportvelden en begraafplaatsen mogelijk maakt waarin ook toestemming wordt gegeven voor het gebruik van het geweer in en nabij de bebouwde kom en in velden die niet voldoen aan de jachtveldvereisten. De FBE zal toestemming blijven geven voor het gebruik van deze ontheffing op basis van een plan van aanpak. Doel van de bestrijding moet zijn het bereiken van een lage stand bij de schadelocatie.

Escalatieladder

Schade aan gewassen, veehouderijen, bossen en andere vormen van eigendom wordt beperkt door de jacht en schadebestrijding op basis van de landelijke vrijstelling. Werende en verjagende middelen kunnen worden ingezet. Van gebruikers van de ontheffing van de FBE wordt verwacht dat zij (op termijn) werende en verjagende middelen inzetten en optreden op basis van een plan van aanpak.

Beperking optreden in Natura 2000-gebieden en rustgebieden voor trekganzen

In Natura 2000-gebieden zal alleen worden opgetreden met het geweer indien dit is toegestaan in het Natura 2000-beheerplan of op grond van een vergunning (op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 of een vergelijkbare vergunning op basis van de Wet natuurbescherming) of op grond van een bestuurlijk oordeel.

In de door GS aangewezen rustgebieden voor trekganzen zal geen schade worden bestreden met het geweer in de periode 1 november – 31 maart. Er zal wel worden gejaagd. De grondgebruikers die meedoen met de regeling hebben toegezegd de ganzen niet te verontrusten. De grondgebruikers die ook jachthouder zijn, moeten deze toezegging ook bij de jacht nakomen. Voor anderen geldt geen verplichting en het jachtrecht kan voor hen niet worden beperkt. Aan de jachthouders en WBE zal worden gevraagd verontrusting van ganzen zoveel mogelijk te voorkomen.

13. Jacht en schadebestrijding wilde eend

13.1 Uitgevoerde jacht en schadebestrijding 2011 – 2016

In de drie voorgaande faunabeheerplannen van de FBE die tot stand kwamen onder de Flora- en faunawet, is beheer van wilde eenden ter voorkoming van schade onderbouwd en beschreven. Het beschreven en uitgevoerde beheer onder de Flora- en faunawet kan als volgt worden samengevat. De wilde eend is een zeer algemeen en talrijk voorkomende vogelsoort die het hele jaar in Zuid-Holland aanwezig is. De wilde eend staat op de provinciale vrijstellingslijst (artikel 3 Besluit beheer en schadebestrijding dieren). Op deze lijst staan dieren waarvan is vastgesteld dat ze in delen van het land veelvuldig belangrijke schade aanrichten. Wilde eenden richten regelmatig (zie o.a. de Handreiking Faunaschade van het Faunafonds) schade aan in diverse gewassen in bepaalde perioden. De minister en het Faunafonds hebben dus vastgesteld dat wilde eenden belangrijke schade kunnen aanrichten en dit is ook algemeen bekend. Tijdens de geopende jachtperiode kan de jachthouder schade voorkomen door middel van de jacht. De jachthouder kan niet alle schade door jacht voorkomen. In bepaalde perioden kan in gewassen aanzienlijke schade ontstaan doordat grote groepen eenden op deze gewassen foerageren. Deze schade kan worden beperkt door de inzet van werende en verjagende middelen gecombineerd met verjagend afschot. Verjagend afschot bij wilde eenden is bijzonder effectief omdat door het doden van één of enkele eenden de trek op het perceel wordt gestopt.

In het faunabeheerplan dat is goedgekeurd voor de periode 29 oktober 2013 tot en met 31 oktober 2018⁹³ is het beheer uit de periode 2006 - 2011 geëvalueerd. De conclusie luidt: “Het uitgevoerde beheer lijkt goed te hebben gewerkt. Het afschot buiten het jachtseizoen is beperkt en de getaxeerde schade is aanvaardbaar.” Ter voorkoming van schade kon de wilde eend in de periode 2006 – 2010 met het geweer worden bestreden ter bescherming van bepaalde gewassen op basis van een provinciale vrijstelling. Naast de vrijstelling waren nog twee ontheffingen van kracht (voor andere gewassen dan gedekt door de vrijstelling en voor bestrijding in het Oudeland van Strijen). De vrijstelling is vanaf 2010 vervangen door ontheffingen. Schade aangericht door dieren die op basis van een vrijstelling kunnen worden bestreden, wordt niet vergoed. Ook was er geen verplichting het afschot op vrijstelling te melden. De schade- en afschotgegevens geven daarom een incompleet beeld. Het afschot op vrijstelling en ontheffingen lag waarschijnlijk rond 300 wilde eenden per jaar, de schade die ondanks de bestrijding is getaxeerd fluctueerde tussen ongeveer € 200 en € 1.500 per jaar.

Bezwaar

Tegen de ontheffing die 3 juni 2014 op basis van het faunabeheerplan 2013 – 2018 is afgegeven voor de bestrijding van wilde eenden buiten het jachtseizoen, is bezwaar aangetekend. Het bezwaar is conform het advies van de bezwarencommissie ongegrond verklaard.

Afschotgegevens wilde eend jacht

Rapportage van de afschotgegevens gedurende de jachtperiode is nooit verplicht geweest. De jachthouders konden vanaf 2011 afschot wel digitaal melden. Vanaf 2013 wordt steeds meer afschot

⁹³ Bij het van kracht worden van dit faunabeheerplan zal het voorgaande faunabeheerplan “vervallen”.

gerapporteerd. Dit komt doordat dat de WBE's en FBE er bij de jachthouders op aandrongen de gegevens te rapporteren. (Tabel 12)

Tabel 12: Gerapporteerd afschot wilde eend jacht 2011/2016

Wilde eend jacht						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ade	-	-	224	169	794	879
Alblasserwaard-Oost	-	47	1.829	2.305	3.456	3.526
Alblasserwaard-West	-	-	998	1.451	1.676	1.326
De Aarlanden	21	37	561	922	1.430	2.276
Delfland	-	18	757	602	711	730
Duin en Bollenstreek	7	145	97	80	189	412
Eiland IJsselmonde	-	4	112	467	171	273
Goeree-Overflakkee	48	34	1.549	1.418	1.443	1.777
Hoeksche Waard	2	93	1.193	1.783	1.654	2.294
Krimpenerwaard	-	676	1.211	1.844	1.706	1.374
Maasvlakte	-	-	-	-	16	8
Putten	-	-	121	501	195	614
Rijnland Zuid	146	379	408	521	830	765
Schieland	-	-	348	803	690	1.026
Tielerwaard West	24	1	-	-	-	-
Vijfheerenlanden	-	-	695	960	1.026	780
Voorne	-	15	622	658	878	537
Reeuwijk e.o.	37		1.102	1.964	2.513	2.373
Zuid-Holland	285	1.449	11.827	16.448	19.378	20.970

Het afschot op ontheffing buiten de jachtperiode in de periode 2011 – 2016 is uitgevoerd op basis van twee ontheffingen (PZH-2008-651736 en ODH-2014-00166702). Daarnaast was afschot mogelijk op grond van ontheffingen die in de periode 2010 tot 2014 de vrijstelling vervingen⁹⁴. Verjagend afschot was mogelijk op en nabij percelen met:

- granen en graszaad in de periode van 1 juni tot en met 14 augustus;
- vollegrondsgroenten (inclusief peulvruchten) in de periode van 1 april tot en met 14 augustus;
- bloemen, bloemzaden en bloembollen (inclusief sierfruit en siergewassen) en blauwmaanzaad in de periode van 1 maart tot en met 14 augustus.

Tevens is het gebruik van het geweer toegestaan van een half uur voor zonsopkomst tot een half uur na zonsondergang.

De ontheffingen die de vrijstelling vervingen (ter voorkoming van schade aan granen, graszaad en peulvruchten) konden zondermeer worden gebruikt en er was geen rapportageplicht. Voor de andere twee ontheffingen zijn in de periode van 2011 t/m 2016 in 15 WBE's toestemmingen afgegeven voor het gebruik. (Tabel 13) Op een enkele registraties na zijn alle wilde eenden geschoten in juni, juli of

⁹⁴ Ontheffing PZH-2008-651736 in 2011. Ontheffing PZH-2008-651736 met verlenging PZH-2011-309013023 in 2012. Ontheffing PZH-2008-651736 met verlengingen PZH-2011-309013023 en PZH-2012-362331398 in 2013. Vanaf 2014 ontheffing ODH-2014-00166702.

Ontheffingen die de vrijstelling vervingen: PZH-2011-293113960 in 2011, PZH-2012-339944638 in 2012 en ODH-2013-4850 in 2013.

augustus. De meeste wilde eenden zijn bestreden om schade aan granen te voorkomen. (Tabel 14 & 15) Het geregistreerde afschot in 2015 en 2016 is hoger omdat in die jaren een volledige rapportageplicht bestond.

Tabel 13: Afschot wilde eend ontheffing 2011 t/m 2016

Wilde eend ontheffing						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Duin- en Bollenstreek	-	-	0	-	-	-
De Aarlanden	-	-	-	12	20	137
De Gouwe Driehoek	-	-	-	0	-	-
Rijnland-Zuid	-	-	-	5	0	0
Delfland	-	-	-	7	19	27
Schieland	-	16	-	6	0	39
Krimpenerwaard	-	-	-	-	-	0
Alblasserwaard-West	-	-	-	-	-	0
Alblasserwaard-Oost	-	-	-	6	-	3
Vijfheerenlanden	-	-	-	0	73	0
Eiland IJsselmonde	-	-	-	6	7	34
Voorne	-	0	-	3	3	56
Putten	-	-	-	18	139	25
Hoeksche Waard	66	46	15	20	52	85
Goeree-Overflakkee	-	-	-	3	182	138
Zuid-Holland	66	62	15	86	495	544

Tabel 14: Afschot wilde eend ontheffing per maand 2011 t/m 2016

Wilde eend per maand											
	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	Totaal
2011	0	0	0	0	0	56	10	0	0	0	66
2012	0	0	0	51	5	0	6	0	0	0	62
2013	0	0	0	0	15	0	-	-	-	-	15
2014	-	-	-	10	41	35	-	-	-	-	86
2015	0	0	3	37	297	158	-	-	-	-	495
2016	0	0	0	28	195	321	-	-	-	-	544

Tabel 15: Toestemming gebruik ontheffing wilde eend per gewas 2011 t/m 2016

Wilde eend per gewas							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	Totaal
Granen	3	1	-	63	40	11	118
Peulvruchten	1	-	-	8	2	2	13
Vollegrondsgroenten	-	3	1	10	4	3	21
Bloemen/bloemzaden/bloembollen	-	-	1	2	0	-	3
Graszaad	-	-	-	16	3	-	19

* onvolledig

13.2 Jacht en schadebestrijding 2017 - 2023

De FBE zal de jacht en de schadebestrijding zoals die in de afgelopen jaren is uitgevoerd voortzetten. Dit betekent dat de jachthouder in de geopende jachtperiode wilde eenden bejaagt met de jachtmiddelen. Schade door wilde eenden wordt in de eerste plaats voorkomen door de jacht.

Daarnaast is een ontheffing voor schadebestrijding nodig vergelijkbaar met de ontheffing die nu nog van kracht is⁹⁵ die door de jachthouder kan worden ingezet als buiten de geopende jachtijd schade dreigt in bepaalde gewassen in bepaalde perioden. Inzet van deze ontheffing zal beperkt nodig zijn. Voordat tot afschot wordt overgegaan, worden werende en verjagende middelen ingezet.

Escalatieladder

Schade door wilde eenden wordt in de eerste plaats beperkt door de jacht. Daarnaast treedt de jachthouder alleen op als onverhoopt in bepaalde situaties schade aan gewassen dreigt. Dan zullen eerst werende en verjagende middelen worden ingezet. Zoals uit de afschotgegevens uit het verleden blijkt, zal verjagend afschot buiten de jachtperiode beperkt nodig zijn. De jachthouder blijft te allen tijde verantwoordelijk voor het handhaven van een goede wildstand. Het bewerken van eieren van de wilde eend is niet aan de orde omdat door middel van de jacht de stand voldoende kan worden beperkt.

Beperking optreden in Natura 2000-gebieden en rustgebieden voor trekganzen

In Natura 2000-gebieden zal alleen worden opgetreden met het geweer indien dit is toegestaan in het Natura 2000-beheerplan of op grond van een vergunning (op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 of een vergelijkbare vergunning op basis van de Wet natuurbescherming) of op grond van een bestuurlijk oordeel.

In de door GS aangewezen rustgebieden voor trekganzen zal geen schade worden bestreden met het geweer in de periode 1 november – 31 maart. Er zal wel worden gejaagd. De grondgebruikers die meedoen met de regeling hebben toegezegd de ganzen niet te verontrusten. De grondgebruikers die ook jachthouder zijn, moeten deze toezegging ook bij de jacht nakomen. Voor anderen geldt geen verplichting en het jachtrecht kan voor hen niet worden beperkt. Aan de jachthouders en WBE zal worden gevraagd verontrusting van ganzen zoveel mogelijk te voorkomen.

14. Jacht en schadebestrijding haas en fazant

14.1 Uitgevoerde jacht en schadebestrijding 2011 – 2016

In de drie voorgaande faunabeheerplannen van de FBE die tot stand kwamen onder de Flora- en faunawet, is beheer van hazen en fazanten ter voorkoming van schade onderbouwd en beschreven. Het beschreven en uitgevoerde beheer onder de Flora- en faunawet kan als volgt worden samengevat. De haas en de fazant zijn wildsoorten die algemeen voorkomen op landbouwgrond in Zuid-Holland. Zuid-Holland en Zeeland kennen hoge dichtheden aan hazen en fazanten, voor wat betreft hazen, ongeveer twee maal het landelijk gemiddelde. Hazen en fazanten staan op de provinciale vrijstellingslijst (artikel 3 Besluit beheer en schadebestrijding dieren). Op deze lijst staan dieren waarvan is vastgesteld dat ze in delen van het land veelvuldig belangrijke schade aanrichten. Hazen en fazanten richten regelmatig (zie o.a. de Handreiking Faunaschade van het Faunafonds) schade aan in diverse gewassen in bepaalde perioden. De minister en het Faunafonds hebben dus vastgesteld dat hazen en fazanten belangrijke schade kunnen aanrichten en dit is ook algemeen bekend. De haas en fazant zijn sterk plaatsgebonden en verplaatsten zich niet over grote afstanden. Schade door hazen en fazanten wordt voorkomen door tijdens het jachtseizoen de stand op en rondom percelen waar schadegevoelige gewassen worden of zullen worden verbouwd naar een niveau te brengen waarbij schade binnen een acceptabel niveau kan blijven. Door verschillende omstandigheden⁹⁶ kan echter in bepaalde perioden buiten het jachtseizoen bij percelen met schadegevoelige gewassen toch nog belangrijke schade dreigen. Deze schade kan worden beperkt door de inzet van werende middelen gecombineerd met verjagend afschot. De FBE ziet de jacht en de bestrijding buiten het jachtseizoen als aanvullend op elkaar. Door de jachthouder buiten het jachtseizoen bij dreigende schade de mogelijkheid te geven verjagend afschot uit te voeren, kan schade worden beperkt onder handhaving van een goede wildstand. Indien alle mogelijkheden om

⁹⁵ De ontheffing is nog van kracht tot en met 31 oktober 2018

⁹⁶ Bijvoorbeeld: weersomstandigheden waardoor gewassen schadegevoeliger worden en/of ander voedsel minder beschikbaar is, sluiting jacht wegens weeromstandigheden of vogelgriep, onvoldoende beheer in aanliggende velden.

buiten het jachtseizoen op te treden ontbreken, zal de jachthouder gedwongen kunnen worden om de stand naar een lager niveau te brengen⁹⁷.

In het faunabeheerplan dat is goedgekeurd voor de periode 29 oktober 2013 tot en met 31 oktober 2018⁹⁸ is het beheer 2006 - 2011 geëvalueerd. De conclusie luidt: "Het uitgangspunt van het faunabeheerplan - het reguleren van de stand in het jachtseizoen (= in de winterperiode) en daarnaast een ontheffing voor die situaties buiten het jachtseizoen waarin onverhoopt enkele schadeveroorzakende hazen/fazanten met het geweer dienen te worden verjaagd of gedood – lijkt goed te hebben gewerkt. Het afschot buiten het jachtseizoen is zeer beperkt en de getaxeerde schade is aanvaardbaar. In gebieden waar de jacht niet wordt geopend met agrarisch gebruik is een ontheffing voor het reguleren van de stand noodzakelijk om te voorkomen dat in o.a. de broed- en zoogperiode veelvuldig moet worden opgetreden en om te voorkomen dat aanzienlijke schade ontstaat."

Het laatste deel van de conclusie komt voort uit de evaluatie van het beheer en de schades in het agrarische deel van het Vogelrichtlijngebied het Oudeland van Strijen (gelegen in het werkgebied van de WBE de Hoeksche Waard). Onder de Ffw werd de jacht niet geopend in Vogelrichtlijngebieden. Omdat de provincie aanvankelijk een ontheffing weigerde te verlenen om de stand in het agrarische deel te reguleren, ontstonden er hoge schades (getaxeerd haas 2007: € 1.752, 2008: € 1.306 en 2009: € 5.338; getaxeerd fazant 2006: € 12.677, 2007: € 7.001, 2008: € 11.763 en 2009: € 2.214). De schade is wel beperkt door optreden op ontheffing voor verjagend afschot buiten het jachtseizoen maar door de (te) hoge stand was dit optreden niet voldoende effectief en had daarnaast als nadeel dat in de broed- en zoogperiode veelvuldig moest worden opgetreden. Nadat in november 2010 een ontheffing was afgegeven voor reguleren van de stand, verminderde de schade en het afschot in de broed- en zoogperiode na enige tijd aanzienlijk tot een niveau vergelijkbaar met de rest van Zuid-Holland. Buiten het Oudeland van Strijen werden op ontheffing enkele tientallen hazen per jaar gedood, de getaxeerde schade werd beperkt tot ongeveer € 500 en € 4.000 per jaar, het afschot op ontheffing was enkele tientallen hazen per jaar. Het afschot van fazanten op ontheffing (drie in de gehele periode) en de getaxeerde schade (bijna € 400.-) waren minimaal.

Bezwaar en (hoger) beroep

De ontheffingen die op basis van het faunabeheerplan 2013 – 2018 zijn afgegeven voor de bestrijding van hazen en fazanten buiten het jachtseizoen, zijn aangevochten. Op 11 januari 2017 heeft de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State uitspraak gedaan (201509465/1/A3 en 201509472/1/A3). De Afdeling verklaarde de hoger beroepen van de Faunabescherming ongegrond. De rechtbank Den Haag had eerder de beroepen ongegrond verklaard (uitspraak van 3 december 2015 met zaaknummer 15/4565 en uitspraak van 2 december 2015 met zaaknummer 15/4741).

Onder 4.1 van de uitspraak betreffende de ontheffing voor hazen schrijft de Afdeling: "Evenals de rechtbank ziet de Afdeling geen reden te twijfelen aan de juistheid van de in het Faunabeheerplan neergelegde conclusies. Op grond van die conclusies heeft het college in dit geval een concrete dreiging van belangrijke schade in de provincie aannemelijk mogen achten. In het Faunabeheerplan worden daarbij verschillende aspecten betrokken, zoals het verwachte aantal hazen in het gebied, de voor schade door hazen gevoelige gewassen, de getaxeerde schade, resultaten van eerder (soortgelijk) beheer, de signalering in welke gevallen belangrijke schade dreigt en de verplichtingen van de jachthouder." Aangaande de onderbouwing dat schade dreigt schrijft de Afdeling onder 5.2: "Door een succesvol faunabeheer zijn er geen gegevens beschikbaar over de omvang van de schade wanneer dit beheer niet zou zijn uitgevoerd. Daarom wordt in het Faunabeheerplan op basis van de getaxeerde en gemelde schade, tezamen met andere afwegingen, een indicatie gegeven ten aanzien van de dreigende schade wanneer de gevraagde ontheffing niet wordt verleend."

Aangaande de andere bevredigende oplossing schrijft de Afdeling onder 6.1: "Zoals volgt uit 4.1., betekent de aanwijzing in het Bbsd dat daarmee vaststaat dat geen andere bevredigende oplossing

⁹⁷Dit is zeker het geval nu GS in 2014 hebben besloten dat schade aangericht door hazen en fazanten niet meer in aanmerking komt voor een tegemoetkoming in de faunaschade.

⁹⁸ Bij het van kracht worden van dit faunabeheerplan zal het voorgaande faunabeheerplan "vervallen".

bestaat voor de bestrijding van de schade dan het afschot van hazen en dat geen afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de soort. Voorts schrijft de ontheffing voor dat akoestische en visuele middelen worden ingezet. De jachthouder treedt pas op nadat deze middelen zijn ingezet. Die middelen hebben echter maar een kortstondig effect. Verjagend afschot vergroot de werende werking daarvan. Van de door de stichting aangedragen alternatieve maatregelen is volgens de Handreiking Faunaschade een raster van gaas de meest effectieve manier om hazen zonder afschot te weren. De kosten van een raster en de bijkomende arbeidsinzet zijn echter bijzonder hoog. Het gebruik van rasters is daarom veelal kostbaar in verhouding tot de oogstopbrengst en - zoals de Faunabeheereenheid heeft toegelicht - het beperkte gebruik van de ontheffing.”

In de uitspraak van de Afdeling betreffende de ontheffing fazant staat soortelijke overwegingen als in de uitspraak betreffende de haas.

Afschotgegevens haas

Rapportage van de afschotgegevens gedurende de jachtperiode is nooit verplicht geweest. De jachthouders hadden deze mogelijkheid al wel sinds 2011. Vanaf 2013 wordt steeds meer afschot gemeld. Dit komt doordat de WBE's en FBE er bij de jachthouders op aandrongen de cijfers te rapporteren. Het totaal gerapporteerde aantal geschoten hazen in Zuid-Holland is in 2015 en 2016 bijna gelijk. (Tabel 16)

Tabel 16: Gerapporteerd afschot haas jacht 2011 t/m 2016

Haas jacht						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ade	-	15	187	32	929	638
Alblasserwaard-Oost	-	170	1.243	1.806	1.549	1.522
Alblasserwaard-West	-	-	921	915	937	611
De Aarlanden	75	98	690	721	2.062	1.710
Delfland	-	-	335	319	341	496
Duin en Bollenstreek	50	149	108	129	271	348
Eiland IJsselmonde	-	-	154	222	276	341
Goeree-Overflakkee	14	57	196	291	665	615
De Hoeksche Waard	2	187	1.858	2.132	2.594	3.434
Krimpenerwaard	-	302	1.070	933	818	671
Maasvlakte	-	-	-	-	62	27
Putten	-	-	49	326	541	751
Rijnland-Zuid	39	171	346	235	352	344
Schieland	-	-	276	272	525	314
Tielerwaard-West	43	-	30	-	-	4
Vijfheerenlanden	1	29	999	994	726	515
Voorne	-	17	339	401	495	467
Reeuwijk e.o.	-	-	881	437	918	494
Zuid-Holland	224	1.195	9.682	10.165	14.061	13.302

Het afschot op ontheffing buiten de jachtperiode in de periode 2011 – 2016 is uitgevoerd op basis van twee ontheffingen (DGWM/2007/6722 en ODH-2014-00159568 verzonden 29 december 2014, aangepast door beslissing op bezwaar ODH-2015-0066326 van 8 juni 2015). In 2014 was geen ontheffing van kracht. De ontheffingen staan – na de inzet van voldoende preventieve middelen volgens de normen van het Faunafonds - verjagend afschot met geweer, honden niet zijnde lange honden en jachtvogels toe op en nabij percelen met:

- suikerbieten en voederbieten van 1 maart tot en met 30 juni;
- vollegrondsgroenten gedurende de gehele teeltperiode;
- bloemen, bloemzaden en bloembollen (inclusief sierfruit en siergewassen) in de gehele teeltperiode;
- boomkwekerijgewassen en fruitbomen gedurende het gehele jaar⁹⁹.

Het aantal geschoten hazen op ontheffing was in 2011 het hoogst met 113 geschoten hazen. Sinds 2012 liggen de aantallen lager. De schadedreiging door hazen is ook afhankelijk van de weersomstandigheden, dit kan de verschillen verklaren. (Tabel 17)

De hazen worden over het algemeen geschoten in april t/m augustus met het hoogtepunt in mei. De meeste hazen worden bestreden ter voorkoming van schade aan vollegrondsgroenten. (Tabel 18 & 19)

Tabel 17: Gerapporteerd afschot haas ontheffing 2011 t/m 2016

Haas ontheffing					
	2011	2012	2013	2015	2016
Duin- en Bollenstreek	2	1	2	1	24
De Aarlanden	26	9	6	8	1
Rijnland-Zuid	-	-	3	-	-
Schieland	2	8	-	4	3
De Biesbosch	2	-	-	-	-
Eiland IJsselmonde	-	-	-	4	7
Voorne	9	3	-	2	-
Putten	7	-	-	-	-
De Hoeksche Waard	64	52	26	0	14
Goeree-Overflakkee	1	15	-	12	1
Zuid-Holland	113	88	37	31	50

Tabel 18: Afschot ontheffing haas per maand 2011 t/m 2016

Haas ontheffing per maand													
	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	Totaal
2011	11	0	0	22	54	21	1	2	0	0	0	2	113
2012	0	0	0	9	31	17	22	9	0	0	0	0	88
2013	0	2	0	1	14	10	10	0	0	0	0	0	37
2015	0	0	1	3	10	4	6	3	4	0	0	0	31
2016	0	0	0	24	14	9	3	0	0	0	0	0	50

Tabel 19: Toestemming gebruik ontheffing haas per gewas

	2011	2012	2013	2015	2016
Suikerbieten/voederbieten	11	4	2	1	2
Vollegrondsgroenten	15	14	2	8	4
Bloemen/bloemzaden/bloembollen	1	7	1	4	2
Boomkwekerijgewassen/fruitbomen	2	1	3	-	-
Totaal	29	26	8	13	8

⁹⁹ De ontheffing is aanvankelijk geweigerd voor de Krimpenerwaard, Lopikerwaard, Alblasserwaard en Vijfheerenlanden en voor boomkwekerijgewassen en fruitbomen; in de beslissing op bezwaar is dit teruggedraaid, tevens is het gebruik van het geweer met kunstlicht in de nacht toegestaan bij boomkwekerijgewassen en fruitbomen.

Het afschot op ontheffing in het Oudeland van Strijen in de periode 2011 – 2016 is, naast de algemene ontheffingen, uitgevoerd op basis van twee ontheffingen (PZH-2010-218603397 en PZH-2012-353052542). In 2014 was geen ontheffing van kracht. (Tabel 18)

Tabel 20: Gerapporteerd afschot haas Oudeland van Strijen op ontheffing 2011 t/m 2016

Oudeland van Strijen haas 15 oktober – 15 december in 2011 t/m 2016				
	okt	nov	dec	Totaal
2011	149	121	-	270
2012	61	176	-	237
2013	22	190	-	212
2015	62	96	17	175
2016	86	13	22	121

Afschotgegevens fazant

Rapportage van de afschotgegevens gedurende de jachtperiode is nooit verplicht geweest. De jachthouders hadden deze mogelijkheid al wel sinds 2011. Vanaf 2013 wordt steeds meer afschot gemeld. Dit komt vooral doordat de WBE's en FBE er bij de jachthouders op aandringen de cijfers te rapporteren. Het aantal geschoten fazanten is in 2016 met ongeveer een kwart gedaald ten opzichte van 2015 (resp. 1.520 en 2.047 fazanten). (Tabel 21)

Tabel 21: Gerapporteerd afschot fazant jacht 2011 t/m 2016

Fazant						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ade	-	-	12	-	4	8
Alblasserwaard-Oost	-	-	93	107	139	112
Alblasserwaard-West	-	-	21	20	37	34
De Aarlanden	2	2	10	2	9	36
Delfland	-	-	98	48	131	60
Duin en Bollenstreek	4	5	5	-	-	2
Eiland IJsselmonde	-	-	39	57	124	88
Goeree-Overflakkee	9	37	104	166	360	300
De Hoeksche Waard	3	63	262	420	387	445
Krimpenerwaard	-	25	62	67	80	32
Maasvlakte	-	-	-	-	29	25
Putten	-	-	10	16	43	31
Rijnland Zuid	-	79	36	37	30	23
Schieland	-	-	93	66	171	90
Tielerwaard West	1	3	9	-	-	-
Vijfheerenlanden	-	-	156	312	390	120
Voorne	-	8	75	60	65	102
Reeuwijk e.o.	-	-	7	12	48	12
Zuid-Holland	19	222	1.092	1.390	2.047	1.520

Het afschot op ontheffing buiten de jachtperiode in de periode 2011 – 2016 is uitgevoerd op basis van twee ontheffingen (DGWM/2007/3168 en ODH-2014-00162026 verzonden 22 december 2014, aangepast door beslissing op bezwaar ODH-2015-00672339 van 8 juni 2015). In 2014 was geen ontheffing van kracht. De ontheffingen staan – na de inzet van voldoende preventieve middelen volgens de normen van het Faunafonds - verjagend afschot met geweer, honden niet zijnde lange honden en jachtvogels toe op en nabij percelen met:

- granen en maïs in de periode van 1 februari tot en met 15 april;
- aardappelen in de periode van 1 augustus tot en met 30 september;
- suikerbieten en voederbieten in de periode van 15 maart tot en met 30 juni;
- boomkwekerijgewassen en fruitbomen in de periode van 1 juli tot en met 15 oktober¹⁰⁰.

WBE De Hoeksche Waard en WBE Goeree-Overflakkee zijn de enige WBE's die gebruik hebben gemaakt van de ontheffing voor fazantenbestrijding. Het beheer is uitgevoerd in 2011 en 2012. In die twee jaren zijn er in totaal 15 fazanten geschoten waarvan 13 in 2011. De ontheffing is gebruikt ter voorkoming van schade aan vollegrondsgroenten, suiker- & voederbieten en bloemen, bloemzaden & bloembollen. (Tabel 22, 23 & 24)

Tabel 22: Gerapporteerd afschot fazant ontheffing 2011 t/m 2016

Fazant ontheffing					
	2011	2012	2013	2015	2016
Hoeksche Waard	10	2	-	-	-
Goeree-Overflakkee	3	0	-	-	-
Zuid-Holland	13	2	0	0	0

Tabel 23: Afschot fazant ontheffing per maand 2011 t/m 2016

Fazant ontheffing per gewas													
	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	Totaal
2011	7	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	3	13
2012	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
2013	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2016	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tabel 24: Toestemmingen voor ontheffing fazant per gewas 2011 t/m 2016

	2011	2012	2013	2015	2016
Suikerbieten/voederbieten	-	1	-	-	-
Vollegrondsgroenten	2	2	-	-	-
Bloemen/bloemzaden/bloembollen	1	-	-	-	-
Totaal	3	3	0	0	0

Het afschot op ontheffing in het Oudeland van Strijen in de periode 2011 – 2016 is, naast de algemene ontheffingen, uitgevoerd op basis van twee ontheffingen (PZH-2010-218603397 en PZH-2012-353052542). In 2014 was geen ontheffing van kracht. Jaarlijks worden de meeste fazanten in november geschoten. Opvallend is dat het afschot in 2016 aanzienlijk lager ligt dan in alle voorgaande jaren. (Tabel 25)

¹⁰⁰ De ontheffing is aanvankelijk geweigerd; in de beslissing op bezwaar is dit teruggedraaid.

Tabel 25: Gerapporteerd afschot Oudeland van Strijen fazant ontheffing 2011 t/m 2016

Oudeland van Strijen fazant 15 oktober – 15 december in 2011 t/m 2016				
	okt	nov	dec	Totaal
2011	32	40	-	72
2012	16	51	-	67
2013	3	65	-	68
2015	38	22	5	65
2016	4	13	4	21

14.2 Jacht en schadebestrijding 2017 – 2023

De FBE zal de jacht en de schadebestrijding zoals die in de afgelopen jaren is uitgevoerd voortzetten. Dit betekent dat de jachthouder in de geopende jachtperiode hazen en fazanten bejaagt met de jachtmiddelen. Schade door hazen en fazanten wordt in de eerste plaats voorkomen door tijdens de geopende jachtijd de stand op en rondom percelen waar schadegevoelige gewassen worden of zullen worden verbouwd naar een niveau te brengen waarbij schade binnen een acceptabel niveau kan blijven. Onder de Wet natuurbescherming wordt In Vogelrichtlijngebieden – in tegenstelling tot onder de Flora- en faunawet – de jacht geopend. Een ontheffing voor reguleren van de stand in het Oudeland van Strijen is daarom niet meer nodig.

Daarnaast zijn ontheffingen voor schadebestrijding nodig vergelijkbaar met de ontheffingen die nu nog van kracht zijn¹⁰¹ die door de jachthouder kunnen worden ingezet als buiten de geopende jachtijd schade dreigt in bepaalde gewassen in bepaalde perioden. Inzet van deze ontheffing zal beperkt nodig zijn. Voordat tot afschot wordt overgegaan, worden werende en verjagende middelen ingezet.

Escalatieladder

Schade door hazen en fazanten wordt in de eerste plaats beperkt door de jacht. Daarnaast treedt de jachthouder alleen op als onverhoopt in bepaalde situaties schade aan gewassen dreigt. Dan zullen eerst werende en verjagende middelen worden ingezet. Zoals uit de afschotgegevens uit het verleden blijkt, zal verjagend afschot buiten de jachtperiode zeer beperkt nodig zijn. De jachthouder blijft te allen tijde verantwoordelijk voor het handhaven van een goede wildstand. Het bewerken van eieren van de fazant is niet aan de orde omdat door middel van de jacht de stand voldoende kan worden beperkt.

Beperking optreden in Natura 2000-gebieden en rustgebieden voor trekganzen

In Natura 2000-gebieden zal alleen worden opgetreden met het geweer indien dit is toegestaan in het Natura 2000-beheerplan of op grond van een vergunning (op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 of een vergelijkbare vergunning op basis van de Wet natuurbescherming) of op grond van een bestuurlijk oordeel.

In de door GS aangewezen rustgebieden voor trekganzen zal geen schade worden bestreden met het geweer in de periode 1 november – 31 maart. Er zal wel worden gejaagd. De grondgebruikers die meedoen met de regeling hebben toegezegd de ganzen niet te verontrusten. De grondgebruikers die ook jachthouder zijn, moeten deze toezegging ook bij de jacht nakomen. Voor anderen geldt geen verplichting en het jachtrecht kan voor hen niet worden beperkt. Aan de jachthouders en WBE zal worden gevraagd verontrusting van ganzen zoveel mogelijk te voorkomen.

¹⁰¹ De ontheffingen zijn nog van kracht tot en met 31 oktober 2018

15. Staat van Instandhouding

15.1 Algemeen

Betekenis staat van instandhouding

Onder de Flora- en faunawet werd een ingreep (via vrijstelling, aanwijzing of ontheffing) afhankelijk gesteld van het oordeel of de maatregelen afbreuk doen aan de gunstige staat van instandhouding. Zowel het woord “gunstig” als de woordkeus dienaangaande in de wet sloot slechts ten dele aan bij de onderliggende Europese regelgeving.

Onder de Wn is wel aansluiting gezocht bij de woordkeus en strekking van bestaande Europese regelgeving. Soorten zijn nu uitgesplitst naar soorten die vallen onder de Vogelrichtlijn (Wn paragraaf 3.1) en soorten die vallen onder de Habitatrichtlijn (Wn paragraaf 3.2). Daarnaast zijn er overige soorten, waarvoor het Nederlandse beschermingsniveau niet onder Europese regelgeving valt (Wn paragraaf 3.3)¹⁰². Er is een verschil tussen de inzet van de Vogelrichtlijn (de maatregelen mogen niet leiden tot een verslechtering van de staat van instandhouding) en de Habitatrichtlijn (door de maatregelen wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populatie in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan). De woordkeus uit de Europese richtlijnen is letterlijk in de Wn (artikel 3.3, lid 4 onder c en artikel 3.8, lid 5 onder c) overgenomen.

Met deze stap wordt de intentie van de Europese regelgeving onderstreept: behouden wat er is (tevens artikel 7, eerste lid Vogelrichtlijn: “pogingen tot instandhouding die worden ondernomen, *niet in gevaar brengen*”) en geen afbreuk doen aan het streven de gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan (Habitatrichtlijn). Dat een ingreep in dit licht gezien moet worden, leidt tot de conclusie dat beheer ten aanzien van een soort die zich om andere reden plaatselijk of in het gehele verspreidingsgebied niet in een gunstige staat van instandhouding bevindt, zeer wel mogelijk is.

Daarnaast hoeft een afnemend aantal dieren van een soort niet te betekenen dat de staat van instandhouding in het geding is. Birds International stelt bijvoorbeeld (in opdracht van en met instemming van de Europese gemeenschap) betreffende de roek dat, ondanks het feit dat de roek wereldwijd in aantal is afgenomen en in Azië zelfs stevig in aantal is afgenomen, er geen zorg bestaat over de staat van instandhouding. De Afdeling bestuursrechtspraak onderschrijft in een uitspraak van 1 maart 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BV7500 (r.o. 2.5 ev.) het standpunt van de rechtbank Noord-Holland in een zaak betreffende de bestrijding van ganzen dat een afnemende trend op zichzelf niet leidt tot de conclusie dat de staat van instandhouding ongunstig is en dat daarom geen ontheffing zou mogen worden verleend.

Het bij de beoordeling te betrekken gebied

Een oordeel over de staat van instandhouding van vogels staat in relatie staat tot de omvang van het gebied dat men bij het vormen van dit oordeel in beschouwing neemt. Deze gebiedsomvang kan men op een aantal niveaus kiezen, bijvoorbeeld wereldwijd, landsoppervlak, provinciaal oppervlak. De Europese commissie heeft in de “Handreiking aan de lidstaten over de bescherming van soorten onder de Habitatrichtlijn”¹⁰³ aangegeven dat een gewenst niveau dat van de netwerkpopulatie (metapopulatie¹⁰⁴) is met dien verstande dat dit niet landsgrensoverschrijdend geldt.

Naar de mening van de FBE is een beschouwing op het niveau van een provincie of van meerdere provincies dus mogelijk, hoewel dit afhankelijk is van de diersoort. Anderszins zou het buiten de realiteit geredeneerd zijn, de staat van instandhouding van een soort die in recente tijden nog in een groot deel van Europa voor kwam, maar nu alleen nog in (een deel van) Nederland floreert, een gunstige staat van instandhouding toe te dichten. Tegelijkertijd blijft de mogelijkheid bestaan ook in een dergelijke extreme situatie beheer gericht op schadebeperking in het deel van leefgebied door te voeren, alwaar de staat van instandhouding nog in orde is. De hierboven aangehaalde handreiking is

¹⁰² De kauw valt (zoals alle van nature in het wild voorkomende vogels) onder de Vogelrichtlijn en kan (art 7, derde lid) voor bejaging worden vrijgegeven.

¹⁰³ (EEC, 2007)

¹⁰⁴ Metapopulatie: een aantal in ruimte gescheiden deelpopulaties van een soort, welke toch onderlinge contacten hebben.

hierover ook duidelijk en geeft aan dat de ingreep daarbij steeds meer gericht moet zijn op de meest buitengewone omstandigheden. Indien de staat van instandhouding zich in dergelijk zwaar weer bevindt, kan het nemen van schade-compenserende maatregelen behulpzaam zijn (zonder dat deze de aan de ingreep gestelde eisen kan vervangen). Beheerplannen voor onderhavige soorten zijn geen verplichting, maar worden wel aanbevolen als gereedschap om te onderbouwen dat toegestane derogaties op het beschermingsregiem overeenkomen met de bedoelingen van de Habitatrichtlijn. De bestuurslaag die binnen de lidmaatschapsstructuur van de EU het breedste overzicht bezit (in Nederland de landsregering) is verantwoordelijk voor bewaking, evaluatie en rapportage van deze aspecten.

Staat van Instandhouding - Zoogdieren

De Zoogdierverseniging heeft een methodiek ontwikkeld om de staat van instandhouding (SvI) voor vleermuizen te bepalen in een concreet plangebied¹⁰⁵. De aanwijzingen en criteria ten aanzien van de staat van instandhouding uit de Habitatrichtlijn worden in het betreffende artikel geanalyseerd en vertaald naar de praktijk. Deze analyse is als voorbeeld gebruikt om de SvI voor het konijn en de haas te bepalen.

15.2 Houtduif

Deze paragraaf is overgenomen uit het advies van Sovon Vogelonderzoek Nederland (geschreven door: Dr. ir. Maja Roodbergen). De conclusie is toegevoegd door de FBE.

Landelijk - broedseizoen

De landelijke staat van instandhouding van de houtduif als broedvogel werd door Vogel *et al.*¹⁰⁶ beoordeeld als 'matig ongunstig', vanwege een 'matig ongunstige' beoordeling op de aspecten 'populatie' en 'verspreiding' (gegevens t/m 2011). Ondanks dat de houtduif nog steeds zeer algemeen is (presentie in 97% van alle atlasblokken), is de soort als broedvogel op de lange termijn (sinds 1990) afgenomen. Op de aspecten 'kwaliteit leefgebied' en 'toekomstperspectief' was de beoordeling 'gunstig'.

In 2015 was de situatie iets verslechterd, gezien de negatieve trend in de laatste 5 jaren. Dit betekent dat de staat van instandhouding tegenwoordig eerder zal zijn verslechterd dan verbeterd.

Landelijk – buiten broedseizoen

De landelijke staat van instandhouding van de houtduif als niet-broedvogel werd beoordeeld als 'gunstig', vanwege een gunstige beoordeling op alle aspecten¹⁰⁷.

Ook voor deze beoordeling zijn de gegevens tot 2011 gebruikt, die nog geen duidelijke afname in de laatste 10 jaar te zien gaven. Deze afname is wel duidelijk zichtbaar in de gegevens tot 2015 (afbeelding 8). Dit betekent dat ook voor de niet-broedvogels de staat van Instandhouding tegenwoordig eerder zal zijn verslechterd dan verbeterd.

Zuid-Holland

In Zuid-Holland zijn de aantallen in de afgelopen 25 jaar jaarlijks met 3,8% afgenomen. Dit zou volgens de systematiek van Vogel¹⁰⁸ voor Zuid-Holland een classificatie van 'matig ongunstig' opleveren op het aspect 'populatie'. Er zijn geen berekeningen uitgevoerd voor het aspect 'verspreiding', maar verwacht wordt dat deze de populatieontwikkeling redelijk zal hebben gevolgd. Daarmee kan de staat van instandhouding voor broedvogels als 'matig ongunstig' worden beschouwd. Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor de houtduif als niet-broedvogel.

¹⁰⁵ (Limpens & Schillemans, 2016)

¹⁰⁶ (Vogel, et al., 2013)

¹⁰⁷ (Vogel, et al., 2013)

¹⁰⁸ (Vogel, et al., 2013)

Conclusie

Ondanks de zeer grote aantallen houtduiven in ons land, is de staat van instandhouding van de houtduif als broedvogel en als winterpopulatie in Nederland en in Zuid-Holland matig ongunstig. In bepaalde landschappen (agrarisch en stedelijk gebied) is de stand het laatste decennium wel stabiel.

15.3 Konijn

Deze paragraaf is met enkele kleine tekstwijzigingen overgenomen uit het advies van de Zoogdiervereniging (geschreven door: V. J. A. Hommersen en M. La Haye). De conclusie is toegevoegd door de FBE.

Trend in Nederland en in Zuid-Holland

In Nederland is er een matige toename in de geïndexeerde aantalsontwikkeling van het konijn, gebaseerd op de gegevens van het NEM Meetnet DAZ-BMP. Dit geldt voor de gehele meetperiode (1997 - 2015). Voor de laatste 10 jaar (2005 – 2015) is de geïndexeerde aantalsontwikkeling stabiel.

- Voor wat betreft Zuid-Holland is op basis van de meetnetdata van de Zoogdiervereniging en de daarbij behorende trendbeoordeling van het CBS het volgende te zeggen over trends:
- Op basis van het NEM Meetnet DAZ-BMP is voor het konijn een *matige toename* van de populatieomvang zichtbaar voor de provincie Zuid-Holland in de periode 1997 - 2015 (periode van 18 jaar).
- Op basis van het NEM Meetnet DAZ-BMP is voor het konijn een *stabiele populatieomvang* zichtbaar voor de provincie Zuid-Holland in de periode 2005 – 2015 (laatste 10 jaar).
- Op basis van het NEM Meetnet DAZ-Konijn is voor het konijn in de duinen in het voorjaar een *matige toename* van de populatieomvang zichtbaar voor Zuid-Holland in het voorjaar van de periode 1984 – 2016 (periode van 32 jaar).
- Op basis van het NEM Meetnet DAZ-Konijn is voor het konijn in de duinen in het voorjaar een *matige toename* van de populatieomvang zichtbaar voor Zuid-Holland in het voorjaar van de periode 2006 – 2016 (laatste 10 jaar).
- Op basis van het NEM Meetnet DAZ-Konijn is voor het konijn in de duinen in het najaar een *matige toename* van de populatieomvang zichtbaar voor Zuid-Holland in de periode 1984 – 2016 (periode van 32 jaar).
- Op basis van het NEM Meetnet DAZ-Konijn is voor het konijn in de duinen in het najaar een *matige afname* van de populatieomvang zichtbaar voor Zuid-Holland in het najaar van de periode 2006 – 2016 (laatste 10 jaar).

Verspreiding

In de periode 1992 – 2001 (10 jaar na het van kracht worden van de Habitatrichtlijn) kwam het konijn in 1.039 uurhokken in Nederland voor, in de periode vanaf 2007 (de laatste 10 jaar) in 1.481 uurhokken (afbeelding 41). Op basis van deze gegevens lijkt de verspreiding van het konijn zich in de loop van de jaren te hebben uitgebreid. Kanttekening hierbij is dat door natuurwaarnemers de laatste 10 jaar meer verspreidingsgegevens online zijn ingevuld, dus dat de recente verspreidingsgegevens mogelijk een vertekend beeld kunnen geven: geen reële toename in de verspreiding, maar een betere dekking in verspreidingsgegevens dankzij meer ingevoerde waarnemingen.

Afbeelding 41: Verspreiding van het konijn op basis van uurhokken. Hierbij is de verspreiding van 10 jaar na invoer van de Habitatrichtlijn vergeleken met de laatste 10 jaar (2007 – 2017). Bron: NDFF/Zoogdiervereniging

Populatiegrootte in Nederland en Zuid-Holland

Voor de trend van de populatiegrootte van het konijn in Nederland is gekeken naar de trend van het konijn op basis van de meetnetten van de Zoogdiervereniging. Hieruit blijkt dat in het NEM DAZ-BMP het geïndexeerde aantal konijnen voor 2015 uitkomt op 66 (± 14 = 95% betrouwbaarheidsinterval) in vergelijking met het startjaar 1997 (de index was toen 100). Deze gegevens duiden erop dat de populatie in geheel Nederland t/m 2015 met ca. 1/3 is afgenomen ten opzichte van het startjaar.

Voor de trend van het konijn in Zuid-Holland is gekeken naar de geïndexeerde aantallen konijnen op basis van de meetnetten van de Zoogdiervereniging. Hieruit blijkt dat voor het NEM Meetnet DAZ-BMP het geïndexeerde aantal konijnen voor 2015 uitkomt op 89 (± 37), in vergelijking tot 100 in het startjaar 1997. De trend wordt ingeschat als stabiel. In de duinen is het geïndexeerde aantal konijnen in 2016 in het voorjaar 237 (± 130), in vergelijking met 100 in het startjaar 1984. In het najaar van 2016 was de index echter 54 (± 31) in vergelijking met 1984.

Staat van instandhouding methode Limpens en Schillemans

Om de staat van Instandhouding voor het konijn in Nederland en Zuid-Holland te bepalen wordt door de Zoogdiervereniging bij voorkeur de tabel gebruikt die door Limpens en Schillemans voor vleermuizen is uitgewerkt¹⁰⁹. Met deze tabel is het mogelijk om de staat van instandhouding van een soort te onderbouwen. Waar mogelijk is deze tabel ingevuld voor het konijn, waarbij met name het meetnet NEM Meetnet DAZ-BMP en het meetnet NEM Meetnet DAZ-Konijn van de Zoogdiervereniging en de daarbij behorende trendberekening door het CBS als uitgangspunt is gebruikt. De criteria voor de kwalitatieve en kwantitatieve beoordeling voor de staat van

¹⁰⁹ (Limpens & Schillemans, 2016)

instandhouding voor het konijn in Nederland en in Zuid-Holland zijn zichtbaar in tabel 26. Uit de tabel blijkt dat nog te veel data ontbreken om de staat van instandhouding van het konijn in Nederland en in Zuid-Holland goed onderbouwd volgens deze methode te kunnen bepalen. Echter, aangezien het konijn in zowel Nederland als Zuid-Holland een algemene soort is, en de soort sinds de start van de meetnetten flinke populatieschommelingen heeft gekend, is de verwachting dat in de toekomst een levensvatbare populatie konijnen in Nederland en Zuid-Holland aanwezig kan en zal zijn.

Tabel 26: Uitgewerkte criteria voor de staat van instandhouding van het konijn in Nederland en Zuid-Holland (als geheel en specifiek het duingebied). Rood=negatief, oranje= gematigd negatief, geel=neutraal/geen effect, groen=voldoende/gematigd positief, blauw=positief

Konijn	Nederland DAZ-BMP		Zuid-Holland daz-bmp		Zuid-Holland duinen DAZ-konijn			
Trend	1997-2015: Matige toename ¹	2005-2015: Stabiel ¹	1997-2015: Matige toename ¹	2005-2015: Stabiel ¹	Voorjaar 1984-2016: matige toename ²	Voorjaar 2006-2016: matige toename ²	Najaar 1984-2016: matige toename ²	Najaar 2006-2016: matige afname ²
	In kwantitatieve zin onbekend, maar achteruitgang te verwachten		In kwantitatieve zin onbekend, maar achteruitgang te verwachten		In kwantitatieve zin onbekend, maar achteruitgang te verwachten			
Verspreiding	In kwantitatieve zin onbekend, maar vooruitgang te verwachten		In kwantitatieve zin onbekend, maar vooruitgang te verwachten		In kwantitatieve zin onbekend, maar géén voor- of achteruitgang te verwachten			
Verspreiding beschikbaar habitat: grootte	Onbekend		Onbekend		Onbekend, maar géén voor- of achteruitgang te verwachten			
Verspreiding beschikbaar habitat: kwaliteit	Onbekend		Onbekend		Onbekend, maar achteruitgang te verwachten (verbossing)			
Verspreiding beschikbaar habitat: borging	Onbekend		Onbekend		Onbekend, maar géén achteruitgang te verwachten (veel n2000 gebied)			
Toekomst	Onbekend, maar vanwege het algemeen voorkomen van de konijn lijkt dit stabiel		Onbekend, maar vanwege het algemeen voorkomen van de konijn lijkt dit stabiel		Onbekend, maar vanwege het algemeen voorkomen van de konijn lijkt dit stabiel			

¹Op basis van het NEM DAZ-BMP meetnet.

²Op basis van het NEM DAZ-Konijn meetnet.

Conclusie

Voor het beoordelen van de staat van instandhouding van het konijn volgens de methode van Limpens en Schillemans (2016) ontbreken te veel gegevens.

De aanwezigheid en dichtheid van het konijn in Nederland en in Zuid-Holland is in het algemeen goed. Aantallen en verspreiding zijn stabiel of verbeteren, tenzij ziekte toeslaat. Konijnen met VHR komen met name in de duinen voor, waar het konijn over het algemeen niet wordt bejaagd of bestreden. De staat van instandhouding van het konijn werd noch in Zuid-Holland, noch in Nederland door bejaging en bestrijding benadeeld. Voortzetting van de jacht en schadebestrijding kan ook in de periode 2017 – 2023 plaatsvinden.

Dit oordeel over de staat van instandhouding komt overeen met het oordeel van de minister bij het landelijk vrijstellen en het openen van de jacht.

15.4 Wilde eend

Deze paragraaf is overgenomen uit het advies van Sovon Vogelonderzoek Nederland (geschreven door: Dr. Julia Stahl). De conclusie is toegevoegd door de FBE.

Landelijk

De Staat van Instandhouding (Svl), zoals geformuleerd binnen de Habitatrichtlijn, is een maat voor de duurzaamheid van een populatie. De methodiek die bij de Habitatrichtlijn wordt gehanteerd kent vier hoofdaspecten die worden meegewogen bij een beoordeling: verandering in de verspreiding, ontwikkeling van de populatie, kwaliteit van het leefgebied en het toekomstperspectief. Deze methode is in het Natura 2000-doelendocument ook gehanteerd voor de beoordeling van de staat van instandhouding van vogels ¹¹⁰.

Er is een landelijke staat van instandhouding beschikbaar voor de wilde eend als broedvogel¹¹¹ en niet-broedvogel¹¹². Voor een gedetailleerde beschrijving van de beoordeling van de vier aspecten, de gebruikte bronnen en criteria verwijzen we naar Vogel *et al.* (2013) en Foppen *et al.* (2016).

Wilde eend als broedvogel

De staat van instandhouding van de wilde eend als broedvogel in Nederland werd door Vogel *et al.* (2013) beoordeeld als 'matig ongunstig'. Deze beoordeling is gebaseerd op een negatieve populatietrend (gemiddelde afname 1,3% per jaar voor een periode vanaf 1990) die de afgelopen tien jaar nog is versneld (gemiddeld 2,8% per jaar). De aspecten verspreiding, kwaliteit van het leefgebied en toekomstperspectief zijn als 'gunstig' beoordeeld.

Wilde eend als niet-broedvogel

De Staat van Instandhouding van de wilde eend als niet-broedvogel in Nederland is door Foppen *et al.* (2016) als 'zeer ongunstig' beoordeeld. Dit eindoordeel komt tot stand door de beoordeling 'zeer ongunstig' van het aspect populatie. Dit is het resultaat van de significant negatieve trend sinds 1980/81 en de omvang van de populatie t.o.v. het aantal in de doelformulering. Met een seizoensgemiddelde van 87.500 vogels in de periode 2008/09-2012/13 liggen de huidige aantallen 32% onder het landelijke Natura 2000-doel. De aspecten leefgebied en toekomstperspectief worden beoordeeld als 'matig ongunstig'. De beoordeling 'gunstig' voor het aspect verspreiding komt tot stand door de brede verspreiding van de soort in verschillende typen habitat.

Zuid-Holland

Provinciale Staat van Instandhouding broedvogels

Op het moment van schrijven (mei 2017) is onduidelijk in welke mate het nodig of wenselijk is om ten behoeve van het soortenbeleid gebruikt te maken van een provinciale staat van instandhouding, al dan niet naast een landelijke staat van instandhouding. Hierover is o.a. interprovinciaal gesproken in het Provinciaal Coördinatoren Overleg (PCO) en het Juridisch Beraad Soorten. In de onderstaande tekst zijn we ervan uitgegaan dat dit wenselijk is; dit is echter een beleidsmatige afweging.

De provinciale staat van instandhouding kan op dezelfde manier worden vastgesteld als de landelijke. Het aspect 'populatie' wordt beoordeeld als 'matig ongunstig', op basis van de matig ongunstige aantalsontwikkeling van de broedpopulatie in Zuid-Holland. Ondanks dat hier geen berekeningen voor zijn uitgevoerd is de verwachting dat voor de overige aspecten er geen verschillen zijn tussen de landelijke en de provinciale beoordeling, deze worden dan ook als 'gunstig' beoordeeld. Het eindoordeel van de staat van instandhouding van de wilde eend in het broedseizoen voor Zuid-Holland wordt daardoor 'matig ongunstig' (vanwege het aspect populatie).

Provinciale Staat van Instandhouding niet-broedvogels

De provinciale staat van instandhouding kan op dezelfde manier worden vastgesteld als de landelijke. Het aspect 'populatie' wordt beoordeeld als 'matig ongunstig', op basis van de matig ongunstige aantalsontwikkeling van de populatie buiten het broedseizoen in Zuid-Holland. Voor de overige

¹¹⁰ (LNV 2006)

¹¹¹ (Vogel, *et al.*, 2013)

¹¹² (Foppen, van Roomen, van den Bremer, & Noordhuis, 2016)

aspecten zijn geen verschillen te verwachten tussen de landelijke en de provinciale beoordeling. Het aspect verspreiding wordt daardoor als 'gunstig' beoordeeld en leefgebied en toekomst als 'matig ongunstig'. Daarmee kan de staat van instandhouding van de wilde eend buiten het broedseizoen als 'matig ongunstig' worden beschouwd (vanwege de aspecten populatie, leefgebied en toekomst).

Conclusie

Ondanks het zeer grote aantal wilde eenden in ons land en zeker in Zuid-Holland, is de staat van instandhouding van de wilde eend als broedvogel matig ongunstig. Landelijk is de winterpopulatie waarschijnlijk gemiddeld wat minder talrijk dan in Zuid-Holland (matig ongunstig). Deze afname in de broedvogelaantallen wordt op het ogenblik nader bestudeerd. Uitgemaakt is al wel dat de afname (waarin Nederland uniek is in West-Europa) niet samenhangt met jacht en schadebestrijding maar met de overlevingskansen van de pullen en zeer jonge eenden.

15.5 Fazant

Deze paragraaf is overgenomen uit het advies van Sovon Vogelonderzoek Nederland (geschreven door: Jeroen Nienhuis). De conclusie is toegevoegd door de FBE.

Landelijk

De staat van instandhouding wordt bepaald op basis van vier aspecten die van invloed zijn op de kwaliteit van de populatie¹¹³. Dit zijn (a) de aantalsontwikkeling van de populatie, (b) de verandering in de verspreiding, (c) de kwaliteit van het leefgebied en (d) het toekomstperspectief. Aan elk van deze aspecten wordt een kwaliteitslabel gehangen. Het label met de meest negatieve impact op het eindresultaat is doorslaggevend in het eindoordeel. Er is geen landelijke staat van instandhouding beschikbaar voor de fazant¹¹⁴. Daarom zal hier alsnog een inschatting worden gemaakt. Voor het bepalen van de staat van instandhouding van broedvogels is gebruik gemaakt van de gegevens vanaf 1990¹¹⁵. De populatieontwikkeling in de periode 1990-2015 was matig negatief. Als gevolg hiervan is de staat van instandhouding van dit aspect "Matig ongunstig". De verspreidingsareaal is sinds 1990 afgenomen, maar zeer waarschijnlijk niet zo sterk dat deze ongunstiger uitpakt dan die van de populatietrend. Het leefgebied is als gevolg van toegenomen intensiteit van de landbouw eveneens in kwaliteit achteruit gegaan. Dit is waarschijnlijk al het geval vóór 1993, maar de verslechtering werd gemaskeerd door het uitzetten van grote aantallen vogels¹¹⁶. De verwachting is dat dit ook niet sterker is dan die van de populatieontwikkeling. De populatie fazanten kan zich in de meeste gebieden niet staande houden zonder dat er vogels worden uitgezet¹¹⁷, waarschijnlijk door een te laag broedsucces om sterfte door predatie, jacht en andere factoren te compenseren. Het toekomstperspectief is dus ongunstig. In welke mate is onbekend en zekerheidshalve moeten we uitgaan van "Matig ongunstig". Het eindoordeel luidt dan dat de staat van instandhouding "Matig ongunstig" is. Omdat de fazant een standvogel is zonder aanvullingen van buitenlandse vogels in de winter is geen onderscheid in de staat van instandhouding tussen broedvogels en niet broedvogels.

Zuid-Holland

De provinciale staat van instandhouding kan op dezelfde manier worden vastgesteld als landelijk. Voor de aantalsontwikkeling van de populatie is de trend matig negatief en krijgt dit aspect van de staat van instandhouding het label "Matig ongunstig". Voor de overige aspecten gelden dezelfde vaststellingen en veronderstellingen als voor de landelijk. Het eindoordeel is dus "Matig ongunstig".

Conclusie

De fazantenstand in Nederland neemt de laatste 35 jaar (in Zuid-Holland iets korter) voortdurend af. Het verminderen of stoppen van het uitzetten van fazanten ging hand in hand met het minder geschikt worden van landerijen door wijzigend agrarisch gebruik. Fazanten werden ook uitgezet in velden waar ze het van nature niet lang kunnen volhouden. De fazantenstand daalde al in de tijd dat er nog volop fazanten werden uitgezet. Ook rond 1980-1990 werd de mogelijkheid voor de fazant om in Nederland

¹¹³ (Vogel, et al., 2013)

¹¹⁴ (Vogel, et al., 2013)

¹¹⁵ (Vogel, et al., 2013)

¹¹⁶ (ten Den, 1989)

¹¹⁷ (ten Den, 1989)

te leven sterk negatief beïnvloed, bijvoorbeeld door het verdwijnen van overhoekjes en ruigten. In Zuid-Holland heeft de toegenomen verspreiding van de vos en de aanwezigheid van grotere aantallen predatoren dan in de 80-tiger jaren van de vorige eeuw, de stand waarschijnlijk negatief beïnvloed. In de Hoeksche Waard bijvoorbeeld, waar de vos eerder niet voorkwam, is de stand opvallend afgenomen. Ook het (toegenomen) verkeer draagt waarschijnlijk bij aan de afname van de fazantenstand.

De fazantenstand in Nederland omvatte rond het jaar 2000 50.000-60.000 broedparen, momenteel zijn er naar schatting nog rond de 40.000 paar. De stand in de grote oppervlakken van Zeeland, Zuid-Holland en de veenkoloniën is aanzienlijk hoger dan gemiddeld in andere provincies het geval is, naar schatting leven er in Zuid-Holland 20.000-25.000 fazanten. Daarvan worden er op jaarbasis bij de schadebestrijding zeer weinig geschoten (enkele) en voor zover bekend bij de jacht rond 2.000 stuks. De jachthouder is verplicht een redelijke stand van een wildsoort in zijn jachtveld te handhaven of te bereiken. Jachthouders zullen niet in staat zijn om de fazant overal in Nederland waar de soort nu voorkomt, in stand te houden. Waar dat wel mogelijk is, moet de jachthouder volgens de wet die redelijke stand handhaven en tevens fazantenschade voorkomen.

15.6 Haas

Deze paragraaf is met enkel kleine tekstwijzigingen overgenomen uit het advies van de Zoogdiervereniging (geschreven door: V. J. A. Hommersen en M. La Haye). De conclusie is toegevoegd door de FBE.

Trend in Nederland en in Zuid-Holland

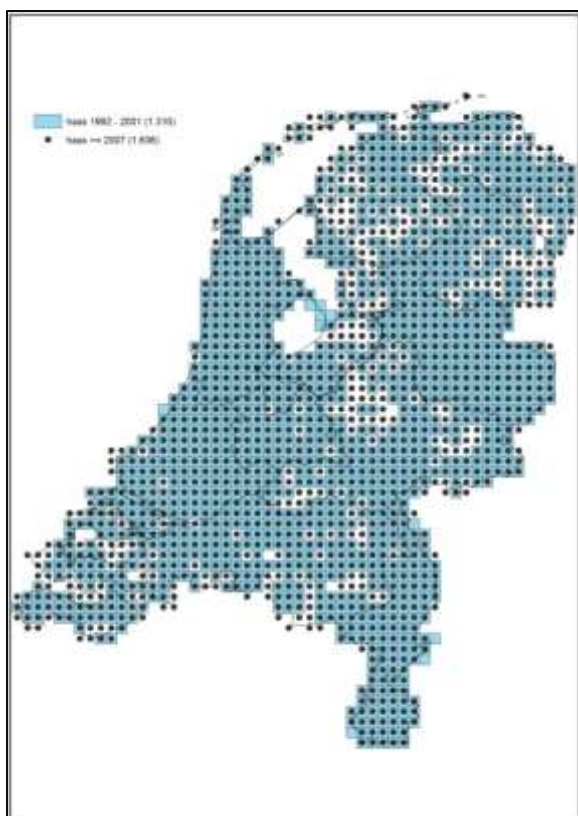
In Nederland is de geïndexeerde aantalsontwikkeling van de haas stabiel, gebaseerd op de gegevens van het NEM Meetnet DAZ-BMP. Dit geldt zowel voor de gehele meetperiode (1997 - 2015) als voor de laatste 10 jaar (2005 – 2015).

In Zuid-Holland neemt de geïndexeerde aantalsontwikkeling van de haas matig af, gebaseerd op de gegevens van het NEM Meetnet DAZ-BMP voor de gehele meetperiode (1997 - 2015). De laatste 10 jaar (2005 – 2015) is de trend onzeker.

Verspreiding

In de periode 1992 – 2001 (10 jaar na de Habitatrichtlijn) kwam de haas in 1.310 uurhokken in Nederland voor, in de periode vanaf 2007 (de laatste 10 jaar) in 1.636 uurhokken. Op basis van deze gegevens lijkt de verspreiding van de haas zich in de loop van de jaren te hebben uitgebreid.

Kanttekening hierbij is dat door natuurwaarnemers de laatste 10 jaar meer verspreidingsgegevens online zijn ingevuld, waardoor ten opzichte van het verleden een vertekend beeld kan zijn ontstaan. Het is waarschijnlijk dat er geen reële toename in de verspreiding van de haas is opgetreden, maar dat er een betere dekking in verspreidingsgegevens bestaat dankzij meer ingevoerde waarnemingen.

Afbeelding 42: Verspreiding van de haas op basis van uurhokken. Hierbij is de verspreiding van 10 jaar na invoer van de Habitatrichtlijn vergeleken met de laatste 10 jaar (2007 – 2017). Bron: NDFF/Zoogdiervereniging.

Populatiegrootte in Nederland en in Zuid-Holland

Voor de populatiegrootte in Nederland is gekeken naar de geïndexeerde aantallen hazen op basis van het meetnet NEM Meetnet DAZ-BMP van de Zoogdiervereniging. Hieruit blijkt dat het geïndexeerde aantal hazen in 2015 71 (± 12) is, in vergelijking tot 100 in het beginjaar 1997. Deze gegevens duiden erop dat de populatie in 2015 ten opzichte van 1997 met ca. 30% is afgenomen. Sinds circa het jaar 2000 is de hazenstand in Nederland stabiel.

Voor de populatiegrootte in Zuid-Holland is ook gekeken naar de geïndexeerde aantallen hazen op basis van het meetnet NEM Meetnet DAZ-BMP van de Zoogdiervereniging. Hieruit blijkt dat het geïndexeerde aantal hazen in 2015 67 (± 31) is, in vergelijking tot 100 in het beginjaar 1997. Deze gegevens duiden erop dat de populatie in de periode 1997 - 2015 met ca. 1/3 is afgenomen. Sinds ongeveer het jaar 2000 is de hazenstand in Zuid-Holland stabiel.

De geconstateerde afnames op landelijk niveau en specifiek Zuid-Holland kennen echter een groot betrouwbaarheidsinterval. De trend over de laatste 10 jaar wordt dan ook voor Nederland berekend als 'stabiel' en voor Zuid-Holland als 'onzeker' (de trend kan niet met zekerheid worden vastgesteld).

Staat van instandhouding volgens methode Limpens en Schillemans

Om de staat van instandhouding voor de haas te bepalen is, net als bij het konijn, de tabel gebruikt die door Limpens en Schillemans voor vleermuizen is uitgewerkt om invulling te geven aan de staat van instandhouding van vleermuizen.¹¹⁸ Waar mogelijk is deze tabel ingevuld, waarbij met name het meetnet NEM Meetnet DAZ-BMP van de Zoogdiervereniging en de daarbij behorende trendberekening door het CBS als uitgangspunt is gebruikt. De criteria voor de kwalitatieve en kwantitatieve beoordeling van de staat van instandhouding van de haas in Nederland en in Zuid-Holland zijn zichtbaar in tabel 27. Hieruit blijkt dat nog te veel gegevens ontbreken om de Svl van de haas in Nederland en in Zuid-Holland goed onderbouwd volgens deze methode te kunnen bepalen.

¹¹⁸ (Limpens & Schillemans, 2016)

Tabel 27: Uitgewerkte criteria voor de staat van instandhouding van de haas in Nederland en Zuid-Holland. Rood=negatief, oranje= gematigd negatief, geel=neutraal/geen effect, groen=voldoende/gematigd positief, blauw=positief.

Haas	Nederland		Zuid-Holland	
Trend	1997-2015: stabiel ¹¹⁹	2005-2015: stabiel ¹	1997-2015: matige afname ¹	2005-2015: Onzeker ¹
Populatiegrootte	In kwantitatieve zin onbekend, maar geen achteruitgang te verwachten		In kwantitatieve zin onbekend, maar mogelijk achteruitgang te verwachten	
Verspreiding	In kwantitatieve zin onbekend, maar geen verandering te verwachten		In kwantitatieve zin onbekend, maar mogelijk achteruitgang te verwachten (door uitbreiding stedelijk gebied)	
Verspreiding beschikbaar habitat: grootte	Onbekend		Onbekend	
Verspreiding beschikbaar habitat: kwaliteit	Onbekend		Onbekend	
Verspreiding beschikbaar habitat: borging	Onbekend		Onbekend	
Toekomst	Onbekend, maar vanwege het algemeen voorkomen van de haas lijkt dit stabiel		Onbekend, maar vanwege ontwikkelingen in agrarisch gebied (woningbouw) lijkt dit niet gunstig	

Conclusie

Voor het beoordelen van de staat van instandhouding van de haas volgens de methode van Limpens en Schillemans (2016) ontbreken te veel gegevens.

De aanwezigheid en dichtheid van de haas in Nederland en in Zuid-Holland is goed. De hazenstand in Zuid-Holland is beduidend hoger dan gemiddeld in ons land, van jaar op jaar schommelen de aantallen in Zuid-Holland wel meer. De staat van instandhouding van de haas wordt noch in Zuid-Holland, noch in Nederland door bejaging en bestrijding benadeeld. Voortzetting van het in uitvoering zijnde beheer kan ook in de periode 2017 – 2023 plaatsvinden.

Dit oordeel over de staat van instandhouding komt overeen met het oordeel van de minister bij het openen van de jacht.

16. Organisatie uitvoering

16.1 Centrale rol wildbeheereenheid

De WBE's hebben onder de Wet natuurbescherming een centrale rol bij de uitvoering van schadebestrijding, beheer en jacht. In de Memorie van toelichting staat op p. 165/166: "In het onderhavige wetsvoorstel hebben de wildbeheereenheden een meer prominente rol gekregen dan in de Flora- en faunawet. Het zijn over het algemeen de wildbeheereenheden die uitvoering zullen geven aan het faunabeheerplan. Zij zullen in de praktijk de beheerdaden verrichten op grond van de provinciale ontheffing voor beheer en zij bevorderen dat de aangesloten jachthouders de jacht en de schadebestrijding uitvoeren overeenkomstig het faunabeheerplan en ten dienste van de grondgebruikers. De toekenning van deze taken en verantwoordelijkheden aan de wildbeheereenheden vindt haar rechtvaardiging in het feit dat deze samenwerkingsverbanden bij uitstek streekgebonden zijn. Om de wildbeheereenheden deze taken effectief te kunnen laten uitvoeren, is erin voorzien dat alle van het geweer gebruikmakende jachthouders – jachthouders met

¹¹⁹ Op basis van het NEM Meetnet DAZ-BMP.

een jachtakte – binnen het werkgebied van een wildbeheereenheid zich bij deze eenheid moeten aansluiten (voorgesteld artikel 3.26, tweede lid, aanhef en onderdeel b¹²⁰).”

In de Verordening is in artikel 4.2 geregeld dat er geen uitzonderingen worden gemaakt op deze wettelijke verplichting. Tevens is aanvullend geregeld dat alleen de jachthouder of personen met schriftelijke toestemming van de jachthouder die lid is van de WBE of leden van de WBE zelfstandig uitvoering mogen geven aan het faunabeheerplan.

In lijn met de wettelijke en provinciale regeling, geeft de FBE de jachthouder die lid is van de WBE een centrale rol bij de jacht en de schadebestrijding.

16.2 Uitvoering van de jacht

De jacht wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de jachthouder die verplicht is lid te zijn van de WBE. De FBE stelt de extra eis (extra ten opzichte van de wettelijke en provinciale regeling) dat degenen die toestemming hebben van de jachthouder op basis van art. 3.20 lid 4 Wn om buiten zijn gezelschap in zijn veld te jagen en ook daadwerkelijk buiten zijn gezelschap in zijn jachtveld jagen, tevens lid zijn van de WBE.

16.3 Uitvoering van de vrijstelling

De vrijstelling houtduif en konijn wordt uitgevoerd¹²¹ door de jachthouder die lid is van de WBE en door personen met schriftelijke toestemming van deze jachthouder (in het veld van de jachthouder)¹²². De FBE stelt wel de extra eis (extra ten opzichte van de wettelijke en provinciale regeling) dat degenen die zelfstandig optreden met toestemming van de jachthouder met een jachtakte, zelf ook lid zijn van de WBE.

Indien de jachthouder een rechtspersoon is (bijvoorbeeld een gemeente of terreinbeheerder) wordt de vrijstelling uitgevoerd door personen met toestemming van de jachthouder. De uitvoerenden moeten lid zijn van de WBE, voor de rechtspersoon geldt deze verplichting niet. In uitzonderingssituaties kan de FBE toestaan dat de uitvoerenden geen lid zijn van de WBE. De jachthouder moet dan, ook gezien de regels in de Verordening, wel lid zijn van de WBE. Bijvoorbeeld, indien een gemeente die jachthouder is, een betaalde schadebestrijder inschakelt, kan worden toegestaan dat deze schadebestrijder geen lid is van de WBE mits de gemeente wel lid is.

In het geval dat de grondgebruiker zelf geen jachthouder is en de jacht ook niet zelf heeft verhuurd, kan de grondgebruiker na afstemming met de WBE personen die lid zijn van de WBE de vrijstelling laten uitvoeren op zijn gronden. Daarnaast kunnen grondgebruikers na afstemming met de WBE personen die lid zijn van de WBE inschakelen voor de uitvoering van de vrijstelling indien de jachthouder niet verantwoordelijk wil zijn voor de uitvoering of tekort schiet in de uitvoering.

De uitvoerder mag zich laten vergezellen door andere geweerdragers bij de uitvoering. Degene die de uitvoerder vergezelt, hoeft geen lid te zijn van de WBE.

Voorwaarden voor uitvoering van de vrijstelling

De FBE stelt de volgende voorwaarden aan de uitvoerders¹²³ van de vrijstelling:

- De uitvoerder is lid van de WBE tenzij de FBE een uitzondering heeft toegestaan (zie hiervoor).
- De uitvoerder heeft een account in Dora, het digitale registratiesysteem van de FBE.

¹²⁰ De verplichting is in de definitieve wet opgenomen in artikel 3.14 lid 1.

¹²¹ De uitvoerders kunnen zelfstandig optreden.

¹²² De uitvoerenden van de vrijstelling hebben ook (een schriftelijke en gedagtekende) toestemming nodig van de grondgebruiker (artikel 3.15 lid 7 Wn)

¹²³ Uitvoerders zijn personen die zelfstandig optreden.

- De uitvoerder beschikt over een schriftelijke en gedagtekende toestemming van de grondgebruiker als bedoeld in artikel 3.15 lid 7 Wn voor zichzelf en voor degenen die hem vergezellen.
- De uitvoerder of de jachthouder of WBE of terreinbeheerder die de uitvoerder toestemming heeft gegeven, meldt bij de FBE dat hij gebruik maakt van de vrijstelling.
- De uitvoerder rapporteert de gedode dieren volgens de aanwijzingen van de FBE.

16.4 Uitvoering van de ontheffingen

De ontheffingen worden uitgevoerd¹²⁴ door de jachthouder die lid is van de WBE en door personen met schriftelijke toestemming van deze jachthouder (in het jachtveld van de jachthouder). De FBE stelt wel de extra eis¹²⁵ dat degenen die zelfstandig optreden met toestemming van de jachthouder met een jachtakte, zelf ook lid zijn van de WBE.

Indien de jachthouder een rechtspersoon is (bijvoorbeeld een gemeente of terreinbeheerder) wordt de ontheffing uitgevoerd door personen met toestemming van de jachthouder. De uitvoerenden moeten lid zijn van de WBE, voor de rechtspersoon geldt deze verplichting niet. In uitzonderingssituaties kan de FBE toestaan dat de uitvoerenden geen lid zijn van de WBE. De jachthouder moet dan, ook gezien de regels in de Verordening, wel lid zijn van de WBE. Bijvoorbeeld, indien een gemeente die jachthouder is, een betaalde schadebestrijder inschakelt, kan worden toegestaan dat deze schadebestrijder geen lid is van de WBE mits de gemeente wel lid is.

In het geval dat de grondgebruiker zelf geen jachthouder is en de jacht ook niet zelf heeft verhuurd, kan de grondgebruiker na afstemming met de WBE personen die lid zijn van de WBE de ontheffing laten uitvoeren op zijn gronden. Daarnaast kunnen grondgebruikers na afstemming met de WBE personen die lid zijn van de WBE inschakelen voor de uitvoering van de ontheffing indien de jachthouder niet verantwoordelijk wil zijn voor de uitvoering of tekort schiet in de uitvoering.

De uitvoerder mag zich laten vergezellen door andere geweerdgers bij de uitvoering. Degene die de uitvoerder vergezelt, hoeft geen lid te zijn van de WBE.

Voorwaarden voor uitvoering van de ontheffingen

De FBE stelt de volgende voorwaarden aan de uitvoerders¹²⁶ van de ontheffingen:

- De uitvoerder is lid van de WBE tenzij de FBE een uitzondering heeft toegestaan (zie hiervoor).
- De uitvoerder heeft een account in Dora, het digitale registratiesysteem van de FBE.
- De uitvoerder heeft een schriftelijke en gedagtekende toestemming van de FBE voor gebruik van de ontheffing.
- De uitvoerder rapporteert de gedode dieren volgens de aanwijzingen van de FBE.

Gebruik ontheffingen door niet-aangesloten jachthouders

Gezien de wettelijke regeling zijn alle jachthouders met een jachtakte die gebruik maken van de ontheffingen van de FBE aangesloten bij een WBE en daarmee bij de FBE. Jachthouders zonder jachtakte die niet zijn aangesloten bij de WBE en de FBE, kunnen gebruik maken van ontheffingen van de FBE onder de voorwaarde dat de uitvoerder lid is van de WBE.

¹²⁴ De uitvoerders kunnen zelfstandig optreden.

¹²⁵ Extra ten opzichte van de verplichting die de provincie stelt.

¹²⁶ Uitvoerders zijn personen die zelfstandig optreden.

17. Monitoring

Alle gevangen en geschoten dieren worden verplicht gerapporteerd via het digitale systeem van de FBE (Dora). De jachthouder is verantwoordelijk voor de correcte rapportage voor zijn jachtveld. De FBE zal bevorderen dat na optreden het aantal gevangen en geschoten dieren meteen wordt geregistreerd. Ieder kwartaal wordt de rapportage “afgesloten” waarbij ook controle plaatsvindt op de rapportageplicht.

De Verordening stelt de eis dat kwantitatieve gegevens over de jachtsoorten per WBE in het faunabeheerplan worden opgenomen. Deze gegevens zijn op het ogenblik niet voorhanden. Om in de toekomst aan deze eis te kunnen voldoen, kan de FBE de telprotocollen die zijn opgesteld door de Jagersvereniging voor de jachtsoorten (vaststellen trend op basis van steekproeven in het voorjaar), evalueren en eventueel aanpassen en de WBE's verplichten om in het voorjaar volgens dit protocol te tellen. Daarnaast kan de FBE Sovon Vogelonderzoek Nederland en de Zoogdierverseniging vragen om het aantal meetpunten zodanig uit te breiden dat op basis van hun gegevens een trend per WBE kan worden vastgesteld. De FBE zal de tellingen door de WBE waarschijnlijk (aangepast) voortzetten. De FBE zal daarnaast bekijken of aanvullende tellingen van Sovon/Zoogdierverseniging nodig en haalbaar zijn. De (provinciale en landelijke) trendgegevens van Sovon en de Zoogdierverseniging zullen worden gebruikt om de provinciale en landelijke populatieontwikkeling te monitoren.

De bestrijding van konijnen op ontheffing (met o.a. kunstlicht in de nacht) ter bescherming van o.a. de openbare veiligheid vindt plaats op basis van een plan van aanpak. Daarnaast worden gebruikers verplicht om in het voorjaar de konijnen te tellen op basis van een vastgesteld protocol. Op basis hiervan kan na enige jaren de uitgevoerde bestrijding worden geëvalueerd en eventueel worden bijgesteld (zie ook hiervoor in het plan).

GS vergoeden schade aangericht door hazen en fazanten sinds 2014 niet meer. Schade aangericht door houtduif en konijn is nooit vergoed vanwege de landelijke vrijstelling van deze dieren. Daardoor zijn er geen gegevens over getaxeerde schade. Daarnaast is het niet mogelijk om de schade die in Zuid-Holland ontstaat wanneer geen jacht of schadebestrijding wordt uitgevoerd, vast te stellen. Grondgebruikers kunnen de schade die ontstaat (ondanks jacht en schadebestrijding) wel melden op www.faunaschade.nl. Echter deze gegevens zijn van beperkte waarde omdat geen taxatie plaatsvindt.

GS vergoeden schade aangericht door wilde eenden (die ontstaat ondanks jacht en schadebestrijding¹²⁷) buiten het jachtseizoen nog wel. Met deze gegevens kan niet worden vastgesteld welke schade ontstaat zonder jacht en schadebestrijding. De gegevens geven een indicatie¹²⁸ van de schade die ontstaat ondanks de jacht en schadebestrijding.

¹²⁷ Om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen is aanvraag en gebruik van de ontheffing voor afschot verplicht.

¹²⁸ Vanwege het behandelbedrag en het eigen risico zullen niet alle grondgebruikers met schade een aanvraag voor een tegemoetkoming doen.

Literatuur

- AHDB Horticulture. (2016). *Brassicas, leafy salads, oilseed rape and legumes: developing and evaluating management strategies to mitigate woodpigeon *Columba palumbus* damage to crops*. Lincolnshire: AHDB Horticulture.
- Alblas, P. (2009). *Broedbiologie van Maastrichtse Houtduiven (*Columba palumbus*) in 2003 en 2008*. Maasticht: CNME.
- BIJ12. (2017, 01 01). *Faunaschade Preventie Kit*. Opgeroepen op 05 15, 2017, van <https://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/>
- Bijlsma, R. (1984). Over de broedassociatie tussen houtduiven *Columba palumbus* en boomvalken *Falco subbuteo*. *Limosa*, 57(4), 133-139.
- Boele, A., van Bruggen, J., Hustings, F., Koffijberg, K., Vergeer, J., & van der Meij, T. (2016). *Broedvogels in Nederland in 2014*. Nijmegen: Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- Broekhuizen, S. (1982). *Hazen in Nederland*. Wageningen: Landbouwhogeschool.
- Broekhuizen, S., & Maaskamp, F. (1980). Behaviour of does and leverets of the European hare (*Lepus europeus*) whilst nursing. *Journal of Zoology*, 487-501.
- Broekhuizen, S., Spoelstra, K., Thissen, J., Campers, K., & Buijs, J. (2016). Atlas van de Nederlandse Zoogdieren - Haas. In *Atlas van de Nederlandse Zoogdieren* (pp. 152-154). Leiden: Naturalis Biodiversity Centre & EIS Centrum Insecten en andere Ongewervelden.
- Broekhuizen, S., Spoelstra, K., Thissen, J., Campers, K., & Buijs, J. (2016). Atlas voor de Nederlandse Zoogdieren - Konijn. In *Atlas voor de Nederlandse Zoogdieren* (pp. 155-157). Leiden: Naturalis Biodiversity Centre & EIS Centrum Insecten en andere Ongewervelden.
- Broekhuizen, S., Winster, B., & Leeuwenberg, F. (1992). Atlas van de Nederlandse Zoogdieren - Haas. In S. Broekhuizen, B. Winster, & F. Leeuwenberg, *Atlas van de Nederlandse Zoogdieren* (pp. 322-327). Utrecht: Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017, 04 19). *Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar regio*. Opgeroepen op 05 15, 2017, van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=80780ned&LA=NL>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017, 04 19). *Statline - Landbouw; gewassen, dieren, grondgebruik en arbeid op nationaal niveau*. Opgeroepen op 05 17, 2017, van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=81302ned>
- Drees, J. (1992). Atlas van de Nederlandse zoogdieren - Konijn. In S. Broekhuizen, B. Winster, F. Leeuwenberg, S. Broekhuizen, B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk, & J. Thissen (Red.), *Atlas van de Nederlandse zoogdieren* (pp. 328-333). Utrecht: Stichting uitgeverij van de koninklijke Nederlandse natuurhistorische vereniging.
- EEC. (2007). *Guidance document on the strict protection of animals species of Community interest under the Habitats Directive 92/43*. Brussel: EEC. Opgehaald van http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/guidance/pdf/guidance_en.pdf
- Foppen, R., van Roomen, M., van den Bremer, L., & Noordhuis, R. (2016). *De ecologische haalbaarheid van de Natura 2000 instandhoudingsdoelen voor vogels*. Nijmegen: Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- Groot Bruinderink, G., Spek, G., van Schooten, P., Wamelink, G., & Lammertsma, D. (2004). *Damherten en verkeersveiligheid rond de Amsterdamse waterleidingduinen*. Wageningen: Alterra.
- Guldmond, J., Kloen, H., & Keuper, D. (2016). *Wat is de potentiële faunaschade aan landbouwgewassen zonder afschot in Zuid-Holland?* Culemborg: Centrum voor Landbouw en Milieu.
- Hornman, M. (2013). Resultaten analyse ringwerk van zeven eendensoorten. In D. Karelse, & F. Manders, *Blauwgoed, helen en halven – 100 jaar ringwerk in eendenkooien* (pp. 75-108). Werkgroep Ringwerk Eendenkooien Nederland.

- Hornman, M., van Roomen, M., Hustings, F., Koffijberg, K., van Winden, E., & Soldaat, L. (2012). Populatietrends van overwinterende en doortrekkende watervogels in Nederland in 1975-2010. *Limosa*, 85(3), 97-116.
- Hübber, G. (2000). *Naleving uitzetverbod voor fazanten te behoeve van de jacht*. Algemene Inspectiedienst.
- Huysentruyt, F., Simoens, I., Verschelde, P., van Herzele, A., Turkelboom, F., & Casaer, J. (2015). *Proefproject rond bejaging en bestrijding van houtduiven in West-Vlaanderen*. Brussel: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.
- Kleyheeg, E. (2015). *Seed dispersal by a generalist duck: ingestion, digestion and transport by mallards (Anas platyrhynchos)*. Utrecht: Utrecht University.
- Lensink, R. (2002). Wilde eend. In F. Hustings, & J. Vergeer, *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998 - 2000* (pp. 124-125). Leiden & Utrecht: Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis & KNNV.
- Limpens, H., & Schillemans, M. (2016). *Methodiek voor de staat van instandhouding*. Toets Online. Opgehaald van <https://www.toets-online.nl/methodiek-voor-staat-van-instandhouding-verdieping>
- Loorij, T., Opperman, E., Kooij, W., & Hoogerhoud, F. (2001). *Broeders, trekkers en dwalers*. 's-Gravenhage: Vogelbescherming.
- Mulder, J. (2000). *De vos in Meijendel en Berkheide. Verslag van onderzoek in 1997-2000*. Katwijk: Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, Natuurbedrijf Afdeling Duinstrategie.
- Nederlandse Jagersvereniging. (2017, 01 01). *Konijn*. Opgeroepen op 05 15, 2017, van <https://www.jagersvereniging.nl/jagen/diersoorten/konijn/>
- Oord, J. (2009). *Handreiking Faunaschade. Preventieve maatregelen, soorten faunaschade, wetgeving, beleidsregels en procedures*. Dordrecht: Het Faunafonds.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland. (2002). *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000*. Leiden: KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland. (2017, 01 01). *Fazant*. Opgeroepen op 05 15, 2017, van <https://www.sovon.nl/nl/soort/3940>
- Sovon Vogelonderzoek Nederland. (2017, 01 01). *Stadsvogeltrends*. Opgeroepen op 05 15, 17, van www.sovon.nl/nl/content/stadsvogeltrends
- Sovon Vogelonderzoek Nederland. (2017, 01 01). *Vogels per Provincie*. Opgeroepen op 05 15, 17, van <https://www.sovon.nl/nl/provincies>
- Sovon Vogelonderzoek Nederland. (2017, 01 01). *Wilde eend*. Opgeroepen op 05 15, 2017, van <https://www.sovon.nl/nl/soort/1860>
- ten Den, P. (1989). *Achtergronden en oorzaken van de recente aantalsontwikkeling van de fazant in Nederland*. Arnhem: RIN.
- Tomiałojć, L. (1976). The urban population of the wood pigeon *Columba palumbus* Linnaeus 1758, in Europe - its origin, increase and distribution. *Acta Zoologica Cracoviensia*(21), 585-631.
- van den Bremer, L., Schekkerman, L., van der Jeugd, H., van Roomen, M., van Winden, E., & van Turnhout, C. (2015). *Populatieontwikkeling wilde eend, krakeend, kuifeend en tafeleend in Nederland: wat weten we over de achtergronden?* Nijmegen: Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- van Manen, W., & de Jong, A. (2016). *Handleiding Punt Transect Telling project (PTT)*. Nijmegen: Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- Vergeer, J., van Dijk, A., Boele, A., van Bruggen, J., & Hustings, F. (2016). *Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels*. Nijmegen: Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- Vogel, R., Bouwma, I., Koese, B., Kranenbarg, J., La Haye, M., Odé, B., . . . Zollinger, R. (2013). *Het belang van Nederland buiten de Ecologische Hoofdstructuur voor soorten van de Vogelrichtlijn en van bijlage V van de Habitatrichtlijn*. Nijmegen: Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- Vogelbescherming. (2017, 01 01). *Fazant*. Opgeroepen op 05 15, 2017, van <https://www.vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids/vogel/?vogel=42>

Zoogdiervereniging. (2017, 01 01). *Konijn*. Opgeroepen op 05 15, 2017, van
<http://www.zoogdiervereniging.nl/konijn>